

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Andréas Björkman

Människohandel för sexuella ändamål

Examensarbete
20 poäng

Per-Ole Träskman

Straffrätt

VT 2003

Innehåll

SAMMANFATTNING	1
FÖRORD	2
1 INLEDNING	3
1.1 Syfte	4
1.2 Disposition och metod	5
1.3 Avgränsningar	6
2 PROSTITUTION OCH KÖNSHANDEL, ETT HISTORISKT PERSPEKTIV	7
2.1 Sverige under 1800-talet	8
2.2 Efter andra världskriget	8
2.3 De prostituerades och lagarnas utveckling	9
2.4 Trafficking	10
2.5 Förändrad syn inom Europeiska unionen	11
2.6 Den svenska synen på prostitution	11
3 MÄNNISKOHANDEL	13
3.1 Definition av människohandel	13
3.2 Förutsättningar för handeln	13
3.2.1 Fattigdom	14
3.2.2 Migrationsströmmar	14
3.2.3 Diskrimineringen av kvinnor och barn samt bristande respekt för deras mänskliga rättigheter.	15
3.2.4 Politisk förändring och ekonomisk recession	15
3.2.5 Globaliseringen och IT tekniken	16
3.2.6 Behovet av sexuella tjänster	16
3.2.7 Organiserad brottslighet och trafficking nätverk	16
3.3 Rekryteringen och förhållande	17
3.4 Ohälsoeffekter av trafficking och prostitution	20
3.4.1 Fysiska skador	20
3.4.2 Psykologiska skador	21
3.4.3 Sexuellt överförbara sjukdomar	21
3.4.4 Graviditet och barn	21

3.5	Överlevnadsmetoder inom trafficking	22
3.5.1	Droger och alkohol	22
3.5.2	Medgörlighet	23
3.6	Transportvägar och transportsätt	23
3.7	Utvidningen av EU	23
3.7.1	Schengeninträdet	24
3.8	Riksrevisionsverkets rapport om gränskontrollerna	25
3.9	Destinationsländer och ursprungsländer	26
3.9.1	Östeuropa, Balkan och Baltikum	26
3.9.1.1	Ryssland	26
3.9.1.2	Ukraina	27
3.9.1.3	Albanien	27
3.9.1.4	Kosovo	27
3.9.2	Baltikum	27
3.9.3	Centraleuropa	28
3.9.3.1	Tjeckien	28
3.9.3.2	Polen	28
3.9.4	Västeuropa	28
3.9.4.1	Belgien	28
3.9.4.2	Tyskland	29
3.9.4.3	Italien	29
3.9.4.4	Nederländerna	29
3.9.4.5	Storbritannien	29
3.10	Omfattningen	29
3.11	Ett mångfasetterat problem	30
3.12	Polisens problem i arbetet mot trafficking	32
4	PORNOGRAFI – PROSTITUTION – TRAFFICKING	34
4.1	Kvinnobilden inom sexindustrin	34
4.2	Olaga våldsskildring	35
4.3	Våldet inom pornografin	36
4.4	Sambandet	37
4.5	Legaliserad prostitution ökar människohandeln	37
4.5.1	Exemplet Victoria i Australien	38
5	INTERNATIONELLA INSTRUMENT	40
5.1	Instrument upprättade inom FN	40
5.1.1	1979 års konvention om avskaffandet av all slags diskriminering av kvinnor	40
5.1.2	1993 års deklaration om avskaffandet av allt våld mot kvinnor	41
5.1.3	2000 års konvention om gränsöverskridande organiserad brottslighet	41
5.2	Instrument upprättade inom EU	42
5.2.1	STOP programmet från 1996	43

5.2.2	Den gemensamma åtgärden från 1997	43
5.2.3	Haag deklARATIONEN från 1997	44
5.2.4	Europol	44
5.2.5	Europeiska rådets uttalande i Tammerfors	45
5.2.6	Europeiska Unionens parlament	46
5.2.7	Europeiska kommissionen och rambeslutet	46
5.2.7.1	Artikel 1, 2 och 3 från rambeslutet	47
5.2.7.2	Artiklarna 6 och 7 från rambeslutet	48
5.3	Effekten för Sverige	49
6	SVENSK LAG INNAN 2002	50
6.1	Tidigare lagstiftning i Sverige	50
6.2	Brottsbalken	50
6.3	Utlänningslagen	53
6.4	Sexköpslagen	54
6.4.1	Tankarna bakom regleringen	54
6.4.2	Sexköpslagens påverkan på människohandeln	55
6.5	Problemet med förevarande reglering	56
7	NYHETER I BROTTSBALKEN 4 KAP.	58
7.1	BrB 4kap, § 1a	58
7.1.1	Inledning	58
7.1.2	Första stycket	59
7.1.3	Andra stycket	60
7.1.4	Tredje stycket	60
7.1.5	Fjärde stycket	60
7.1.6	Försök, förberedelse, stämpling eller underlåtenhet att avslöja människohandel för sexuella ändamål	61
7.1.7	Brott begångna utomlands	61
7.2	Avgränsnings och konkurrensfrågor	62
7.3	Straffskalans möjligheter	62
7.4	Kritiken mot lagen	63
7.4.1	18-årsgränsen	63
7.4.2	Kvinnohandel prioriteras inte inom polisen	64
7.4.3	Problem med bevisupptagningen	65
7.4.4	En viss typ av rekrytering samt gränsöverskridande	65
7.4.5	Lagrådets kritik mot lagen och dess förarbeten	66
8	SKYDD FÖR BROTTSOFFRET	68
8.1	Brottsoffret i historien	68
8.2	RÅDETS DIREKTIV om tillfälligt uppehållstillstånd för offer för medhjälp till olaglig invandring och människohandel som samarbetar med myndigheterna	71
8.2.1	Syftet med uppehållstillståndet	71

8.2.2	Uppehållstillstånd eller skydd?	72
8.3	Anhörigkommitténs betänkande	73
8.3.1	Uppehållstillstånd för vissa brottsoffer	73
8.3.1.1	Tidsbegränsat uppehållstillstånd	73
8.3.1.2	Permanent uppehållstillstånd	74
8.3.1.3	Vilka skäl kan då krävas för uppehållstillstånd	75
8.3.1.4	Vad är humanitär skäl?	75
8.3.2	Rätten till sjukvård och stödåtgärder	76
8.4	Socialt stöd till offer för trafficking i Sverige	76
8.4.1	Specifikt gällande barn	77
8.4.2	Strukturella och praktiska hinder i arbetet mot trafficking	78
9	MÄNNISKOHANDEL I RÄTTEN	79
9.1	Bakgrunden i målet	79
9.2	Åklagarens framställan	79
9.3	Kvinnans berättelse	80
9.4	Den tilltalades berättelse	81
9.5	Rättens bedömning	81
9.5.1	Åtalet för grovt koppleri	84
9.5.2	Åtalet för olaga frihetsberövande	84
9.5.3	Påföljder	84
9.6	Vad säger domen	84
10	AVSLUTNING OCH ANALYS	86
10.1	Människohandelns orsaker	86
10.2	Människohandelns aktörer	87
10.3	Att bekämpa människohandelsbrottet	88
BILAGA A		93
BILAGA B		99
11	LITTERATURFÖRTECKNING	107
11.1	Litteratur	107
11.2	Rapporter och artiklar	107
11.3	Konventioner, deklARATIONER, resolutioner och rambeslut	109
11.4	Europeiska gemenskapens tidning	110
11.5	Offentligt tryck	110

Sammanfattning

Människohandel, en modern form av slaveri, att köpa och sälja människor för utnyttjandet av deras arbetskraft, organ eller för att utnyttja dem sexuellt. Det händer inte bara i de mindre utvecklade delarna av världen, det händer överallt. En del instrument har tagits fram för att bekämpa detta, både internationellt och nationellt. Säkra källor är svåra att hitta, statistik saknas, ingen vet riktigt vad som händer med alla offer för denna cyniska handel. Detta är en kort, men intensiv, inblick i världen av människohandel, en inblick i offrens värld, en inblick i myndigheternas värld. Den nyare lagstiftningen på området presenteras för läsaren samt den kritik som presenterats mot denna. Vidare blir det en genomgång av de internationella insatser som gjorts på området, både för att bekämpa handeln och hjälpa offren för den. Arbetet bygger på information från diverse intresseorganisationer och myndigheter, detta på både ett internationellt och ett nationellt plan.

Förord

Intresset för detta ,något udda, området inom det mänskliga spektrat väcktes hos mig då jag läste specialkurserna i slutet av utbildningen. Uppsatsen som då blev resultatet behandlade människosmuggling, ett område som även det kommit i blickfånget under den senaste tiden och varit föremål för gemensam reglering via ett rambeslut från Europeiska unionen. Fenomenet människosmuggling visade sig ha ett flertal intressanta förgreningar vilka då inte kunde behandlas ytterligare. En av dessa var trafficking, eller människosmuggling för sexuella ändamål på svenska. Detta är inget nytt, människor har genom historiens gång sålts och köpts över hela världen. Vad som dock är en nyhet är de senaste insatserna som gjorts inom den Europeiska Unionen för att motverka handeln samt, självfallet, den nya svenska regleringen inom området. Således fanns det en del nytt material inom området att ta tag i, och förhoppningsvis göra lite begripligt. Resultatet är tänkt att ge en bild av det mänskliga lidandet som finns bakom alla regleringar samtidigt som det visar på de regleringar som funnits och som nu finns.

1 Inledning

16 åriga Dangoule lurades till Sverige av mannen hon var kär i. I samband med ankomsten till Kristianstad den 17 november 1999 fråntogs hon sitt pass, låstes in i en lägenhet och tvingades därefter ta emot kunder för sexuella tjänster med motiveringen att hon hade en skuld på 20 000 kronor att betala av.

Medan terrorn pågick skrämdes Dangoule till tystnad. Hennes hallickar påstod att om hon avslöjade för någon vad hon gjorde i Sverige, skulle hon kastas i fängelse, eftersom prostitution var ett allvarligt brott och 16-åringen dessutom var illegal invandrare. Den 7 januari 2000 tog Dangoule sitt liv genom att kasta sig ut på en motorväg i Malmö.

Handeln med människor för sexuella ändamål inbringar miljoner och åter miljoner kronor till Europa varje år. Människorna, i de allra flesta fall kvinnor och barn, blir allt yngre och yngre och tilltagen allt mer förslagna. Det är svårt att beskriva brottet så att vi som vuxit upp i en trygg och säker miljö kan förstå den rädsla och maktlöshet dessa människor känner inför sina gärningsmän och den behandling som väntar dem. En rädsla som hela tiden ökar i takt med det våld och den förnedring de blir utsatta för under sin resa till destinationslandet.

Slaveriet är på intet sätt ett nytt problem. Det tar sig endast andra former varefter nya initiativtagare och aktörer tar plats på scener runt om i världen. Kvinnor från länder med dålig ekonomi och därmed också hög arbetslöshet, lockas med lovande arbete i väst. Hon lovas guld och gröna skogar bara hon kan tänka sig att arbeta utomlands en tid, för att sedan ha tillräckligt med pengar för att kunna försörja barn och föräldrar i sitt hemland. Hon tvingas under hot och våld att prostituera sig under fruktansvärda förhållanden. Hennes "välgörare" håller noga uppsikt över henne och hennes liv och löper i dag tämligen liten risk att avslöjas. Hon har påbörjat sin resa med en enkel biljett till helvetet.

En något luggsliten men mycket levande 17 årig kvinna kommer att tjäna pengar åt ett antal personer i handelskedjan. Hon kommer att stå i ständig skuld till sina beskyddare. Beskyddare som kommer att förse henne med kunder som slår och våldtar, kunder som betalar dyrt för att skada och förnedra. Ett liv som sakta men säkert ebbar ut och bedövas av droger och där till och med döden ses som en befriare.

"Alla människor äro födda fria och lika i värde och rättigheter. De äro utrustade med förnuft och samvete och bör handla gentemot varandra i en andra av broderskap"

Artikel 1 ur de allmänna förklaringarna om de mänskliga rättigheterna från 1948.

1.1 Syfte

Tanken med denna uppsats är att ge en inblick i ett mörkt område i den mänskliga historien. Det kommer att spegla de förhållandena som kvinnor lever under när de utsätts för människohandel, det kommer att förklara hur det egentligen fungerar på den globala arenan, långt borta från folkhemmets trygga vrå. Men detta fenomen drabbar självfallet även oss här i Sverige. Där det finns en marknad för könshandel finns det en grogrund för människohandel. Tiderna med den lyckliga "byhoran" är sedan länge förbi.

Tanken har från början varit att ge en bild av lidandet och verkligheten bakom lagens paragrafer samtidigt som det är tänkt att förmedla en bild av det arbete som gjorts, både internationellt och nationellt. Perspektivet kommer att växla från det svenska folkhemmet till den globala arenan. Detta är en nödvändighet i dagens globaliserade värld. En nation kan inte stå ensam mot trycket från omvärlden. Gränsöverskridande brottslighet är ett gemensamt problem som måste ses i ett bredare perspektiv än det nationella. Anledningen till mitt inlägg på denna bana är den nyfikenhet som den nya lagen om människohandel för sexuella ändamål väckte inom mig. Denna lag kommer ur ett sedan länge pågående internationellt arbete mot människohandel med inblandning av både Förenta Nationerna och Europeiska Unionen. Ämnet är inte nytt, problemet har funnits mycket länge. Vad som däremot är nytt är den uppmärksamhet som det fått i de nationella staterna samt inom Europeiska Unionen. Som kronan på verket utfärdades för en tid sedan ett rambeslut via EU för att harmonisera och stärka upp medlemsstaternas lagar samt hållning till fenomenet människohandel, eller trafficking.

Som grund för arbetets uppbyggnad ligger en del frågor jag ställde innan jag började med att samla material. Jag har under arbetets gång försökt att hålla mig till dessa, vilket inte alltid varit så lätt.

- Vad är egentligen människohandel, eller trafficking?
- Finns det ett klarlagt samband mellan detta och prostitution?
- Vad har gjorts för att bekämpa detta?
- Vad innebär den nya lagen?
- Uppfyller denna rambeslutet?
- Vad görs för brottsoffren?

Den gemensamma länk som jag tänkt mig mellan de olika avsnitten är brottsoffret. En stor del av uppsatsen är skriven för att ge ett brottsofferperspektiv på människohandel. Detta går igenom i mina frågeställningar.

Syftet är att spegla vad som gjorts för att stävja människohandel, på både ett internationellt plan och ett nationellt plan samt vad människohandel egentligen är. En annan dimension av detta syfte är att se närmare på hur

brottsoffret kommer in i detta arbete samt vad dessa utsätts för av människohandlarna och vad som gjorts för att hjälpa dessa, en inblick i brottsoffrets värld så att säga. Då jag är av den övertygelsen att det finns ett klart samband mellan prostitution och människohandel kommer det även att förekomma visst material som är tänkt att påvisa detta.

Utan att fördjupa mig i någon form av politiskt eller ideologiskt brandtal måste jag bara påpeka vikten av att den enskilda människan, brottsoffret, sätts i centrum av samhällets insatser. Jag skulle vilja att ni, när ni läser detta arbete, håller bilden av den "lilla" människan i huvudet. Det är ju så historien om ett offer för trafficking slutar, med en individ och dess liv lagt i spillror.

1.2 Disposition och metod

Mitt examensarbete är uppdelat i 10 kapitel, där varje kapitel behandlar frågor som jag funnit relevanta för att skapa en djupare förståelse för problemet människohandel. Först ut är en liten historisk resa som sedan följs upp av en närmare inblick i människohandelns traskmarker. Sedan följer ett försök att klarlägga för läsaren sambandet mellan prostitution, pornografi och trafficking, något som inte för alla är så självklart. Efter detta kommer ett mera traditionellt juridiskt avsnitt där vissa av de internationella ansträngningarna går igenom. Alla dessa inledande avsnitt, förutom bitar av den historiska inledningen, kan ses ur ett globalt perspektiv även om viss avgränsning gjorts till den Europeiska marknaden. Avsnittet som sedan följer är en tillbakablick på den svenska situationen, rent juridiskt, vad det funnits för regleringar samt hur dessa har fungerat eller rättare sagt inte fungerat. Därefter presenteras den nuvarande och, fortfarande rykande färsk, svenska regleringen inom området. Detta är brottsbalkens fjärde kapitel, 1 § a, människohandel för sexuella ändamål. Då det på senare år inom rättsväsendet på många sätt handlat om att sätta brottsoffret i centrum och att se till brottsoffrets behov följer ett avsnitt om just detta. Avsnittet heter skyddet för brottsoffret. Detta är ett något konfliktfyllt område då offren för människohandeln både är brottsoffer och brottslingar, nämligen illegala invandrare. Samtidigt är det ett område som behöver mer genomslag, både nationellt och internationellt. Detta då det är mycket lätt att myndigheter inte se till det enskilda brottsoffret, utan istället koncentrerar sig på högtidliga deklARATIONER och avsiktsförklaringar av mer politisk natur. Det är en salig blandning av mänskligt lidande och mera rumsren juridisk kunskap som jag hoppas kommer att uppskattas. Nästa kapitel behandlar första gången ett mål gällande människohandel var uppe i en svensk rättegång. Domen föll i slutet av april och kommer sannolikt att gå upp till Hovrätten för ytterligare prövning. Efter detta följer en liten sammanfattning och avslutning.

Gällande metoden är den beskrivande. Det är en genomgång av olika rapporter, förarbeten, litteratur, lagstiftning, deklARATIONER med mera. Mycket av materialet kommer från olika frivilligorganisationer, detta då det

uppenbarligen inte förrän nyligen funnits ett klart gemensamt engagemang från de olika nationalstaternas sida. Förvisso har en del av materialet kommit från förarbetena till den nya lagen, vad som dock saknas i dessa är en något fylligare insikt om vardagen för de drabbade, hur de egentligen påverkas och vad som egentligen händer i denna mörka värld av kriminalitet.

En viss förvirring råder inom området angående definitionen för vad som egentligen skall ses som människohandel för sexuella ändamål. Detta är en helsvensk benämning på vad som internationellt går under namnet trafficking. Det råder även en viss förvirring om vad som skall tas in under benämningen trafficking. Vissa anser att det skall innefatta organhandel, handel med människor för både sexuellt utnyttjande och utnyttjande av deras arbetskraft. Andra anser, som Sverige, att man får börja med en nationell reglering som tar udden av de nationella problemen, i vårt fall, människohandel för sexuella ändamål. Termen människohandel kan åsyfta olika former av exploatering, till exempel arbetskraftsexploatering, det engelska uttrycket "trafficking" inkluderar dessutom ofta människosmuggling. I detta arbete fokuserar jag enbart på människohandel för sexuella ändamål. Det innebär att när begreppet människohandel används i uppsatsen åsyftar jag människohandel för sexuella ändamål och ingen annan form av exploatering. Det kan i det internationella arbetet vara väl så viktigt att inkludera flera former av exploatering men för mitt vidkommande i denna uppsats är det ändå allra mest angeläget att fokusera på den exploatering som är mest förekommande i vårt land och i vårt närområde. Ett annat uttryck som kommer att figurera i uppsatsen är re-trafficking. Med detta avses en vidareförsäljning av ett offer för trafficking. Detta kan ske inom destinationslandet eller under resans gång. Ytterligare uttryck som kan behöva en liten förklaring är ursprungsland, transitland och destinationsland. Med dessa uttryck avses landet där offret kommer ifrån, ett land som passeras under resans gång samt det slutliga landet där exploateringen sker.

1.3 Avgränsningar

Vad gäller avgränsningar i arbetet har jag valt att försöka fokusera mestadels på handel med kvinnor för sexuella ändamål. Det finns en stor marknad även för barn, både pojkar och flickor, illegal organhandel, människosmuggling samt människohandel för utnyttjande av dess arbetskraft. Detta kanske jag återkommer till om jag någon gång skulle få för mig att forska ytterligare inom området. Tack för ordet och trevlig läsning.

2 Prostitution och könshandel, ett historiskt perspektiv

Prostitution är en företeelse som funnits i alla tider, redan i de gamla mesopotamiska och egyptiska kulturerna 3000 år f. Kr, förekom prostitution. I antikens Grekland fanns en omfattande och välreglerad prostitution, både homosexuell och heterosexuell.

Prostitutionsverksamheten i det medeltida europeiska samhället var mestadels heterosexuell och bedrevs på bordeller. Denna var erkänd och noga reglerad av myndigheterna. Utöver detta fanns det även en utbredd gatuprostitution som var olaglig.

Protestantismens genombrott i Europa medförde att bordellerna minskade medan den olagliga gatuprostitutionen ökade under 1500- och 1600-talen. Det var den nya kyrkan som inte accepterade bordeller eller prostitution och krävde att det skulle utrotas. Till detta kom också de veneriska sjukdomarna som nu började florera, exempelvis syfilis.

Under 1700-talet ändrades attityden något, trots att prostitution var förbjudet accepterades det i praktiken. I Sverige var det vid tiden vanligt med prostitution på gästgiverier, värdshus och marknadsplatser.

I början av 1800-talet började de veneriska sjukdomarna återigen att öka. Detta ledde till statliga åtgärder, det så kallade reglementeringssystemet infördes 1847. Detta innebar att de prostituerade kvinnorna skulle skrivas in och besiktigas en gång i veckan. En prostituerad som inte följde dessa regler kunde dömas till arbete på tukthus eller spinnhus.

Under senare delen av 1800-talet växte en abolitionistisk rörelse fram som motverkade all legalisering av prostitution. Den abolitionistiska rörelsen växte sig starkare, utbreddes sig i en mängd länder och kulminerade i en internationell konferens i Paris år 1902. Konferensen fick till följd att en internationell överenskommelse träffades för att hindra den så kallade vita slavhandeln, handeln med vita kvinnor mellan bordeller och hallickar. Överenskommelsen undertecknades 1904 av en mängd länder, däribland Sverige¹.

I Europa och USA fortsatte arbetet för att eliminera handeln med kvinnor. Grunden lades till 1949 års FN konvention mot handel med människor och exploatering av andras prostitution². Konventionens syfte var att förbjuda och kontrollera handeln med kvinnor och barn genom att göra allt koppleri och värvning till prostitution olagligt. Under perioden fram till 1950-talet avskaffades reglementeringslagstiftningen i de flesta länder, i Sverige redan 1918.

¹ SOU 1995:15.

² The 1949 Convention for the Suppression of Traffic in Persons and the Exploitation of the Prostitution of Others.

2.1 Sverige under 1800-talet

I Sverige satte 1734 års lag sin prägel på könsumgänget, det var endast tillåtet inom äktenskapet. Bestämmelserna i 1734 års lag ändrades sedan genom 1864 års strafflag så att könsumgänge mellan ogifta blev tillåtet, förutsatt att det inte resulterade i graviditet.

Prostitution förekom i Sverige vid tiden runt sekelskiftet mestadels i Stockholm, men även i andra delar av landet³. Speciellt framträdande var gatuprostitutionen, men även kaféer och restauranger fungerade som kontaktpunkter mellan köpare och säljare. Platsen för umgänget var oftast hotell som erbjöd rum per timma eller i olika inackorderingshem för flickor. Viss bordellprostitution förekom även, dock i mera blygsam skala. Successivt ändrades detta i och med bilismens genombrott. Platserna för dessa affärer blev nu allt oftare i kundernas bilar.

Den prostitution som dokumenterats i Sverige under de senaste århundradena har till större delen varit av heterosexuell karaktär, med kvinnor som säljare och män som köpare. Gällande den homosexuella prostitutionen började den först under 1900-talet börjat dyka upp i olika rapporter. Homosexuell otukt mellan vuxna avkriminaliserades dock först 1944, vilket säkert spelat en roll i sammanhanget.

2.2 Efter andra världskriget

Efter andra världskriget började toleransen mot prostitution att öka. I Europa förändrades hela marknaden för prostitution radikalt. De tidigare något underjordiska nätverken expanderade kraftigt, de centrala figurerna i verksamheten blev nu kopplarna och beskyddarna. Myndigheterna började nu också reagera allt starkare mot dem som levde på de prostituerades inkomster. Olika förbud och kontroller infördes under årens gång i större delen av Europa som syftade till att bryta ner strukturerna utan att förhindra de prostituerade från att tjäna sina inkomster, detta självfallet beroende av vilken inställning till prostitution som fanns i de olika länderna.

På 1970-talet kom så den stora förändringen när det gällde prostitutionen. Den hade sin grund i de stora sociala förändringar och den ändrade synen på sexualiteten som spirade fram under den så kallade sexuella revolutionens era. Sexualiteten blev kommersiell och erotikerna i samhället fick en allt tydligare framtoning. Pornografiska tidningar och filmer började framställas och spridas i allt större omfattning. Även inom prostitutionen kom en förändring, kunderna förväntade sig inte längre enbart en sexuell tjänst. Vad de prostituerade skulle ge kunden var numera en upplevelse utöver den vanliga, ett slags ”drömsex”. Detta gav att prostitutionen utvecklades i takt med nöjesindustrin, och i vissa fall slog samman. Resultatet av denna sammanslagning blev bastuklubbar, sexklubbar, strippklubbar och massageinstitut av olika slag.

Även kopplarens roll förändrades radikalt, från att ha varit en person som jobbat på gatan blev denna en integrerad del i en kommersiell organisation.

³ SOU 1995:15. s. 43.

De prostituerade som blev kvar på gatorna kom allt mera att präglas av missbruk och social misär⁴.

Den nyare prostitutionsvärlden använder hotell, barer, nattklubbar i kontakterna med sina köpare. Koppleriet döljs bakom en fasad av legal verksamhet med bolag som arbetar på flera olika plan, prostitutionsinkomsterna är bara en del av hela rörelsens intäkter. Kännetecknande för denna verksamhet är närvaron i olika branscher, en stor multinationell sexindustri samt skapandet och utnyttjandet av vida nätverk.

2.3 De prostituerade och lagarnas utveckling

Prostitution har alltid funnits i utkanten av det övriga samhället, i takt med att tiderna förändras har även denna ”yrkesgrupp” gjort det. Prostituerade i Europa och USA har organiserat sig och begär en högre social status. En internationell organisation för prostituerade, ICPR, grundades exempelvis 1985, efter detta har det tillkommit ytterligare ett antal. Organisationen godtar frivillig prostitution, men motsätter sig alla former av tvångsprostitution.

Lagstiftningen angående prostitution har det senaste halvsekle i huvudsak haft tre olika inriktningar. Dessa är den reglerande, abolitionistisk och förbjudande.

I de länder som använder sig av reglerande lagar har prostitutionen accepterats och kontrollerats. Regler har satts upp för bordeller, gällande exempelvis åldersgränser och utskänkningstillstånd.

Hallickverksamhet är kriminell bara om den prostituerade är underårig eller prostitutionen är påtvingad. Exempel på denna inriktning är Eros-center i Tyskland, där de prostituerade måste registrera sig och regelbundet underkasta sig medicinska kontroller.

Länder som har en abolitionistisk policy är Frankrike, Belgien och England. Lagstiftningen i dessa länder syftar inte till att direkt avskaffa prostitutionen. Prostitution i sig är inget brott, däremot är det ett brott om en tredje person exploaterar den prostituerade. De regler som finns i dessa länder omfattar istället saker som skattepliktighet av verksamheten, förbjudandet av att erbjuda sina tjänster öppet på gatorna med mera, alltså lite mer av en ordningsfråga.

Länder med förbudslagstiftning fördömer prostitutionen som företeelse. Alla som är inblandade i det, kunden såväl som den prostituerade, kan åtalas och straffas. Länder med denna inställning är, vissa stater i USA, Ryssland, Iran, Filippinerna och Thailand.

Prostitutionen har alltid funnit vägar och sätt att överleva samhällets regleringar. Det nutida samhället är präglad av internationalisering, snabba kommunikationer samt utvecklingen av Internet. Dessa globala företeelser har även fått sitt genomslag inom prostitutionen. Sexturismen från Europa

⁴ SOU 1995:15.

till Thailand är ett exempel liksom migrationen av kvinnor från tredje världen och Östeuropa till bordeller i Västeuropa. Utnyttjandet av barn, både fysiskt och via Internet är en annan form av globalisering. Detta arbete handlar dock i stor utsträckning om människohandel för sexuella ändamål, eller trafficking. Problematiken inom dessa områden är mycket sammanlänkad. Utan en grund för prostitution finns det ingen handel med människor för sexuella ändamål.

2.4 Trafficking

Trafficking, handeln med människor, kom att omnämnas första gången i slutet av 1800-talet av abolitioniströrelsen. Denna rörelse bedrev kampanjer mot slaveriet, detta skapade då också en medvetenhet om handeln med kvinnor. Vad man vid denna tid åsyftade var den handel som bedrevs av bordellägare och hallickar för att rekrytera kvinnor till sina bordeller. Exempelvis importerades till USA runt sekelskiftet fortlöpande stora mängder av kinesiska flickor och kvinnor för att arbeta som prostituerade åt den kinesiska arbetskraften som byggde upp det amerikanska järnvägsnätet. Vit slavhandel blev en analogi av svart slavhandel.

Internationell handel med människor, främst kvinnor och barn, hör till de stora förändringarna inom prostitutionen under de senaste årtiondena. I takt med att de ekonomiska klyftorna ökat i världen, de förändrade strukturerna inom prostitutionen och den internationalisering som skett har allt fler kvinnor och barn kommit att falla offer för denna form av slavförhållande. Trafficking är numera ett etablerat internationellt socialt problem. Migrationen från landsbygden till storstäderna är en av de få möjligheter som väldigt många flickor och kvinnor står inför när det gäller att försörja sin familj, i dessa situationer är det då oftast sin kropp som de får marknadsföra. Även vissa samhälls sociala inställning till skilda och ensamstående mödrar bidrar till att dessa, mer eller mindre, tvingas in i prostitution som en sista utväg för att klara sin försörjning.

Ökningen av handeln med kvinnor kan också kopplas ihop med den ökade sexturismen i världen. Män från Europa, USA och Japan åker till länder som Thailand, Filippinerna med flera för att köpa sexuella tjänster. När efterfrågan finns kommer den alltid att bli tillfredställd, på ett eller annat sätt. Sexturismen och trafficking kan alltså sägas utgöra olika delar av en internationalisering av prostitutionen. Kvinnor smugglas ofta till Europa genom organiserade kriminella nätverk, som placerar dem på sina egna bordeller eller säljer dem vidare. Andra kommer in som anställda inom nöjesbranschen, exempelvis som värdinnor, go-go dansöser eller svart arbetskraft inom hotell och restaurangbranschen för att sedan utnyttjas av sina arbetsgivare

2.5 Förändrad syn inom Europeiska unionen

I många EU-länder har en allt liberalare syn på prostitution börjat sprida sig. Förvisso har det sedan länge funnits ett brett spektra av åsikter angående prostitutionen som sådan. Problem börjar dock uppkomma i och med att människohandeln börjar få allt vidare proportioner. För att bekämpa denna måste man reglera och kontrollera prostitutionen, detta för att få maktmedel till att ta itu med denna verksamhets avarter, där det oftast återfinns trafficking i olika former.

På senare tid har grupper av prostituerade bildat fackföreningar och börjat hävda sin rätt att prostituera sig samt sin rätt till social trygghet för dem själva och deras familjer. De menar att prostitution skall ses som ett yrke och att det är samhällets inställning och fördömande attityd som skapar de största problemen. Kvinnor och män som frivilligt säljer sina kroppar för sitt uppehälle skall ha rätt till social trygghet, sjukpenning, mammaledighet och pension. De skall även ha rätt att delta i och påverka forskningen om prostitution, sexuellt överförbara sjukdomar och droger enligt dess företrädare. I Tyskland finns föreningen HYDRA och i Nederländerna De Rode Draad. Det förekommer också att köparna sluter sig samman i föreningar, liknande konsumentföreningar. Exempel från Nederländerna är stiftelsen Män och Prostitution, i Tyskland finns föreningen Lust.

Det finns två olika falanger inom Europa med skilda åsikter om prostitutionen. Den ena falangen anser att prostitution skall ses som vilket yrke som helst och att koppleri skall avkriminaliseras. Det är en mänsklig rättighet att själv få bestämma över sin kropp. De prostituerade skulle få större trygghet, både fysiskt och socialt, om de slapp samhällets förakt. Den andra inriktningen, som är emot prostitution, stödjer sig också på de mänskliga rättigheterna. De menar att det är en mänsklig rättighet att få vara fri från sexuell exploatering.

2.6 Den svenska synen på prostitution

Då vi i Sverige för några år sedan kriminaliserade köpet av tillfälliga sexuella tjänster kan man säga att vi som land ställt oss i frontlinjen gällande synen på prostitutionen och dess verkningar i samhället. Det råder ingen tvekan om att prostitutionen medför allvarliga skador både för de enskilda och för samhället. Omkring de prostituerade förekommer i regel en omfattande kriminalitet av olika slag som exempelvis narkotikahandel, koppleriverksamhet, misshandel med mera. De prostituerade har också i allmänhet en mycket svår social situation. Det anses därför vara en viktig samhällsangelägenhet att prostitutionen bekämpas. Även om det kan anföras flera argument mot att kriminalisera köp av sexuella tjänster ansåg regeringen att argumenten för en kriminalisering vägde så tungt att det var rimligt att införa ett förbud mot köp av tillfälliga sexuella förbindelser. Därigenom markeras samhällets inställning i denna fråga. Genom ett förbud ansåg man att prostitutionen och dess skadeverkningar kunde bekämpas på

ett effektivare sätt än vad det hittillsvarande arbetet mot prostitutionen hade lyckats med⁵.

Handeln med sexuella tjänster har under de senaste årtiondena utvecklats mot en internationell industri. Även om prostitutionen i Sverige är liten i jämförelse med andra europeiska länder, finns enligt olika uppgifter från bland annat prostitutionsgrupperna, tecken på att den så kallade internationella sexindustrin ökar även i Sverige. Att Sverige kriminaliserar könsköp är därför en viktig markering gentemot andra länder för att visa vår inställning i denna fråga. Det kan också utgöra ett stöd för de grupper i olika länder som försöker motarbeta prostitutionen. Genom en kriminalisering torde också intresset minska för olika grupper eller enskilda i utlandet att etablera en mer omfattande organiserad prostitutionsverksamhet i Sverige. Därigenom motverkas också den ökade kriminalitet som så gott som undantagslöst följer i dess spår exempelvis i form av ekonomiska brott, narkotikabrott och det våld som detta också brukar föra med sig⁶.

⁵ SOU 2001:14.

⁶ RKP's lägesrapport nummer 5.

3 Människohandel

3.1 Definition av människohandel

Det förekommer inom människohandeln, som tidigare nämnts, olika definitioner av vad som skall avses som människohandel. Utifrån den nya svenska lagstiftningen på området samt nyare internationella överenskommelser kan man numera med större säkerhet ange en allmän definition.

Med människohandel avses handel med människor med inslag av otillbörliga påtryckningar eller utnyttjanden som syftar till någon form av exploatering av individen⁷. Sådana otillbörliga förfaranden kan vara exempelvis att utnyttja en persons särskilt utsatta situation, vilket i sin tur kan komma sig av att personen befinner sig i ett ekonomiskt skuldförhållande eller tjänste/anställningsförhållande till gärningsmannen. Personen kan leva under svåra ekonomiska förhållande eller i flyktingskap, lida av förståndshandikapp eller någon sjukdom. När det gäller barn behöver generellt inte något otillbörligt medel ha förekommit.

Handeln kan bestå i olika åtgärder för transport, hysande med mera.

Människohandel är i regel ett gränsöverskridande brott, med det kan även ske inom ett lands gränser, detta kallas för re-trafficking.

Människosmuggling kan ingå som ett led i handeln, men brottet människohandel kan också begås genom att offret förs över gränser med korrekta tillstånd och dokument. Det avgörande för brottet är att förfarandet alltid syftar till någon form av efterföljande exploatering av offret. Ett syfte kan vara att offret skall utnyttjas sexuellt, men det kan även röra sig om arbetskraftsexploatering eller överförandet av mänskliga organ. Det förekommer att offren är fullt medvetna om innebörden av den åsyftade exploateringen och samtycker till denna. Samtycket saknar dock betydelse om offret har utsatts för otillbörliga påtryckningar, utnyttjanden eller vilseledanden. I detta arbete kommer jag att i huvudsak koncentrera mig på den handeln med människor som åsyftar någon form av sexuell exploatering.

3.2 Förutsättningar för handeln

De bakomliggande orsakerna till handeln med kvinnor och barn för sexuella ändamål får man söka bland såväl ekonomiska, sociala, politiska som rättsliga faktorer. I de länder där den övervägande rekryteringen av kvinnor och barn sker råder det oftast fattigdom, arbetslöshet och social misär. Stora delar av befolkningen i dessa länder vill inget hellre än att komma ifrån sitt land på ett eller annat sätt.

⁷ SOU 2002:69 s. 141.

I den rikare delen av västvärlden finns det en stark efterfrågan på sexuella tjänster, tillfälliga liksom varaktiga. Förutsättningarna för handeln är således mycket goda.

Vissa orsaker till att människohandeln för sexuella ändamål samt även den som gäller utnyttjande av arbetskraft är på frammarsch är dock lite tydligare att se. Dessa kallas generellt för "Push" och "Pull" faktorer. Detta är olika faktorer som gör att människor väljer att lämna sina hemländer i hopp om en bättre framtid.

3.2.1 Fattigdom

Bristande inkomst och möjlighet till arbete gör människor sårbara och mer benägna att emigrera i hopp om bättre framtid och liv. Likaså är det fattigdom som gör att föräldrar säljer sina barn till människohandlare. En global, framträdande trend är att kvinnor oftare blir övergivna av samhället, ensamma med sina barn. Detta går under namnet feminiseringen av fattigdomen. Den maktlösheten och utsattheten som kvinnorna befinner sig i gör att de blir lätta offer för människohandlare, som lovar dem arbete och framtidsutsikter. Människor som inte har så mycket att förlora tar gärna risker.

Massmedia och de nya resetrenderna sprider ett budskap om det goda livet till en större värld. Detta leder till att det finns en ökande medvetenhet om det moderna, goda livet hos, särskilt yngre människor. Eller för att säga det kort, ekonomiska och sociala skillnader inom och mellan länder ger incitament att emigrera⁸.

3.2.2 Migrationsströmmar

Trafficking av kvinnor och barn är nära sammanhängande med migrationsmönster, den främsta faktorn här är sökandet efter arbete. De låga lönerna i den traditionella tillverkningsindustrin och reducerade inkomstmöjligheter i underutvecklade och fattiga länder medför att folk söker sig till andra regioner i jakt på möjligheter.

Migrationsströmmarna ökar över hela världen, många människor flyr från konflikter och oroshärdar. Dessa människors jakt på lycka slutar ofta med att de blir flyktingar fast i ett system av hjälpåtgärder.

Det senaste seklet är det kvinnorna som utgjort den stora strömmen av emigranter. Denna feminisering av arbetskraftsinvandringen är mest slående i Asien. De flesta kvinnor hamnar inom hushållstjänster, men en stor del inom prostitution och nöjesvärlden.

Som en konsekvens av den allt mera restriktiva flyktingpolitiken i västvärlden har den legala migrationen minskat och den illegala ökat. Denna trend ses också inom trafficking.

⁸ International Migration Development and Integration.

3.2.3 Diskrimineringen av kvinnor och barn samt bristande respekt för deras mänskliga rättigheter.

Ojämnheten i samhället gällande mäns och kvinnors maktinflytande, såsom bristande jämlikhet och patriarkaliska mönster banar väg för trafficking. Ett resultat av detta är att kvinnor får mindre utbildning och att det satsas mindre resurser på dem som grupp, särskilt i de fattigare länderna.

Följaktligen är majoriteten av traffickingoffren kvinnor och flickor.

Trafficking har också en etnisk dimension, om man ser till de asiatiska länderna, men även till vissa av de forna öststaterna, kommer offren oftare från minoriteter. Bristande uppmärksamhet på detta och för grundläggande mänskliga rättigheter förvärrar ytterligare läget. Staten har ett ansvar mot sina medborgare och världssamfundet när det gäller respekten för och skyddet av de grundläggande mänskliga rättigheterna. Således utgör stärkandet av dessa rättigheter en hörnsten i arbetet mot denna form av verksamhet⁹.

Rapporter gällande människohandel för sexuella ändamål visar ofta på en låg utbildningsnivå av offren. De påvisar också att föräldrar med bristfällig eller ingen utbildning oftare utsätter sina barn för risker relaterade till handeln. Barn och ungdomar med ingen eller liten skriv/läsförmåga samt kunskap om omvärlden är lätta mål för människohandlare vilka oftast framstår som vänner eller potentiella välgörare.

I exempelvis U-länder är läs och skrivkunskapen för flickor mycket lägre än för pojkar, vilket gör dem till lättare offer.¹⁰

Pojkar och flickor vilka kommer från familjer som har problem med kriminalitet, droger och våld har en tendens att rymma hemifrån, allt som oftast blir dessa bortsprungna barn efter en tid då ”rekryterade” av traffickingligor.¹¹

3.2.4 Politisk förändring och ekonomisk recession

De dramatiska politiska förändringarna som skett i världen under det senaste decenniet har haft en stor påverkan på kvinnors liv och förutsättningar.

Upplösningen av Sovjetunionen och ombildandet av åtskilliga planekonomier till marknadsekonomier skedde utan något som helst, godtagbart, socialt skyddsnät infördes. Berlinmurens fall skapade ett tryck och en längtan bland människor i öst efter den västliga världens liv. Konflikten på Balkan spädde ytterligare på detta samt skapade stora flyktingströmmar in i Europeiska Unionen.

Världen över skapar väpnade konflikter och politiska förändringar en grogrund för den organiserade brottslighet som inte är sen att utnyttja det

⁹ Wijers (1997) Trafficking in Women and forced labour and slavery like practice in Marriage, Domestic Labour and Prostitution.

¹⁰ Wijers (1997) Trafficking in Women and forced labour and slavery like practice in Marriage, Domestic Labour and Prostitution.

¹¹ Kvinnoforum (1999), Crossing borders against trafficking in women and girls.

ökade behovet av sexuella tjänster från den rikare och lugnare delen av världen.¹²

3.2.5 Globaliseringen och IT tekniken

Internet och IT tekniken har skapat förutsättningar för en utökning och förenkling av kommunikationen mellan individer världen över. Allt detta är förvisso till mänsklighetens fromma, med samtidigt har det en baksida. Människohandlare utnyttjar Internet hämningslöst för att organisera sin verksamhet. Möjligheter att beställa en kvinna eller ett barn med E-mail har gjort kommunikationen och transaktionerna avsevärt säkrare.

3.2.6 Behovet av sexuella tjänster

Samtidigt som sexindustrin expanderar gör också människohandeln det. Det finns en mycket intressant länk mellan den ökande turismen, sexturismen, och trafficking. Turister som åker på dessa "sexresor" bidrar självfallet till att skapa en marknad, men det slutar inte där. Marknadsekonomiskt betingade som vissa är så kommer även marknaden till köparen. Köparen behöver inte åka halva jorden runt för sitt behov, tjänsten kan finnas runt hörnet. Så länge som efterfrågan finns kommer den att bli tillfredställd. När det gäller barn som säljs och köps bör ytterligare en faktor tas upp här. Det handlar om att förändra människors syn på sin omgivning och myter. Inom vissa kulturer, särskilt i Afrika, finns en utbredd föreställning om att sex med oskulder ökar den sexuella förmågan samt att sex med en oskuld kan bota AIDS. I vissa regioner marknadsförs barn som "garanterat AIDS-fria"¹³.

3.2.7 Organiserad brottslighet och trafficking nätverk

Människohandel för sexuella ändamål och arbetskraft är ett av de snabbast växande områdena inom den internationella brottsligheten. Trafficking i sig anses som den tredje mest inkomstbringande källan för den organiserade brottsligheten, efter droger och vapen¹⁴. Erfarenheter från myndigheter och frivilligorganisationer pekar på att det förvisso finns en del "lokala" traffickingnätverk med endast ett fåtal individer involverade. De, internationellt sett, vanligaste är dock stora, gränsöverskridande nätverk med en väl fungerande organisation som förgreningar sig i många länder, såväl i ursprungsländerna som i transitländerna och destinationsländerna. Länkarna till andra verksamheter av den organiserade brottsligheten är många. Som tidigare nämnts är det de stora vinsterna som lockar. Mycket av den organiserade brottsligheten verkar bakom legala fasader, det kan vara restauranger, byggföretag med mera. Dessa legala fronter utnyttjas sedan för att "tvätta" pengarna man får in via sin illegala verksamhet. Flera europeiska länder har rapporterat om stora problem med kriminella personer inom olika MC-grupper och att dessa ibland ägnar sig åt

¹² IOL (2000) Trafficking in Women and children, A regional overview.

¹³ Williams (1997) Illegal immigration and Commercial sex – The new slave trade.

¹⁴ U.S Department of State (2000) Trafficking in Women and Children.

människohandel. Rapporterna tyder på att denna form av organiserad brottslighet fått fäste i stora delar av Europa. Dessa personer uppges vara synnerligen våldsamma och brutala. Misstankarna om att kriminella personer inom olika MC-grupper är inblandade i människohandeln till och utanför Sverige har stärkts betydligt under året. Det finns all anledning att vara extra uppmärksam på denna utveckling¹⁵.

Dansk polis har rapporterat till Europol att flera bordeller i Köpenhamn utsätts för utpressning. Gärningsmännen har varit personer ur Hells Angels och det har funnits indikationer på att de samarbetat med vissa invandrargrupper. Dessa kriminella nätverk erbjuder bordellerna sitt ”beskydd” och bordellägare riskerar att utsättas för misshandel om de inte betalar den summa som avkrävs. Under hösten 2002 slogs exempelvis en vakt och en telefonist ner på en bordell i Köpenhamn då de vägrade betala ”beskyddaravgift”. De slogs ner med en pistol och skott avlossades vid samma tillfälle. Dansk polis grep flera medlemmar ur Hells Angels för dådet. Vidare har det framkommit att de bordeller i Köpenhamn som köper sitt ”beskydd” av Hells Angels får ett rödaktigt klistermärke att sätta vid ingången som bevis på att de står under beskydd.¹⁶

3.3 Rekryteringen och förhållande

Rekryteringsprocessen sker på ungefär samma sätt oavsett om den sker genom stora internationella nätverk eller mera småskaliga. Gemensamt för dessa rekryteringsnätverk är att de har goda kontakter på alla nivåer i såväl rekryteringslandet som destinationslandet. Metoderna för att komma in i Europa sker därför oftast genom en legal fasad. Såväl rekrytering som transporter sker genom redan upparbetade kanaler såsom exempelvis turism, artistförmedlingar, hushållsarbete och kontaktförmedlingar.

Kvinnorna utlovas oftast arbete i Västeuropa, exempelvis barnpassning, hembiträden, servitriser, dansare. I en del fall är kvinnan införstådd med att hon senare skall sälja sexuella tjänster. Ofta förbinder sig kvinnorna att ersätta transportörer och agenter för kostnader de haft gällande resan till Västeuropa.

Ett ofta förekommande fenomen är att kvinnorna säljs vidare under resans gång, de som ursprungligen tagit kontakt med kvinnan i hennes ursprungsland är inte nödvändigtvis de som slutligen för in dem i destinationslandet.

Många kvinnor och barn är som sagt införstådda med vad de förväntas att göra när de kommer till destinationslandet. Det förekommer emellertid även relativt frekvent att kvinnor och barn helt enkelt köps upp i fattiga områden för att sedan kunna säljas vidare i den internationella handeln med människor för sexuella ändamål. Det förekommer även i viss utsträckning att kvinnor och barn kidnappas för att tvingas ut i prostitution eller andra former av sexuella utnyttjande.

¹⁵ RKP's lägesrapport nummer 4.

¹⁶ RKP's lägesrapport nummer 5.

Oftast utsätts kvinnorna för misshandel, sexuella övergrepp och hot. Dessa övergrepp syftar till att bryta ner kvinnornas självkänsla och möjliggöra ett fortsatt utnyttjande av dem.

Det vanligaste tycks vara att kvinnorna inledningsvis skall betala av kostnaderna för resan till destinationslandet och eventuella dokument i samband med den. Oftast får de då betala överhyror för de bostäder som anvisats dem av huvudmännen. Detta samt priset de skall betala för sin resa gör att de oftast är skyldiga stora summor som de då förväntas arbeta av. Förhållandena i övrigt är mycket påfrestande för de utsatta. En del kvinnor blir inlåsta eller förs runt till olika lägenheter där de tvingas utföra olika sexuella tjänster åt köpare. Det finns uppgifter om kvinnor som tvingas att arbeta på gatan tolv till femton timmar per dygn, sju dagar i veckan.

De sexuella tjänsterna som kvinnorna skall utföra kan också avvika mycket från vad de utgått ifrån innan de lämnade sina länder. De är oftast även begränsade i sin kommunikation med omvärlden genom språkskillnader och tvångsförfarande vilket ökar deras utsatthet i det samhälle som de slutligen hamnar i. Kvinnorna har sällan någon att vända sig till om sina problem. En stor del av dem är, på grund av erfarenheter i sina hemländer, rädda för att vända sig till myndigheterna. Om de går till polisen riskerar de dessutom att utvisas. Beroende på varifrån de kommer och vad de genomgått under sina vistelser utomlands har många svårt att återvända till sina hemländer. De kan känna skam, skuld och blir oftast utfrysta på grund av sina upplevelser.

De kvinnor som inte vill medverka i de sexuella handlingarna som krävs av dem utsätts ofta för ytterligare påtryckningar. Exempelvis hot mot familjen i hemlandet eller antydningar om att familjen skall få reda på vad de egentligen sysslar med i destinationslandet.

Oavsett om kvinnorna som det handlar om är införstådda med vad de skall göra i destinationsländerna eller inte är det gemensamt för de kvinnor och barn som blir utsatta för denna handel att de i slutändan blir tvingade, utnyttjade eller lurade och att de är isolerade samt manipulerade. De har fått sina mänskliga rättigheter grovt kränkta av gärningsmännen. Många jämför människohandel för sexuella ändamål med modern slavhandel, en liknelse som klingar väl.

Gemensamt för de olika sätten att rekrytera kvinnor till denna verksamhet är vissa faser, dessa går igenom i nästan allt och beskrivs upprepade gånger av offer som lyckats bryta sig ur denna sadistiska sysselsättning.

Rekryteringsfasen påbörjas i ursprungslandet när kvinnan svarar på en annons om arbete, genom ett möte på gatan, eller på en bordell där hon redan arbetar som prostituerad. "Rekryteringskonsulenter" närmar sig henne och så småningom börjar man tala om fördelarna av att arbeta i andra länder, hon lovas resa, uppehälle och beskydd. Snart övergår den här fasen i kontraktsdelen. Är hon helt ovetande om syftet med resan och leds att tro att au pair jobb är det som gäller, målas bilden av den snälla och pålitliga familjen upp. Så snart hon fastnat på kroken förvandlas drömmen om värme

och pengar bryts till förnedring och mental och fysisk våldtäkt. Andra människor kidnappas helt sonika.

Kontraktsfasen inträder när kvinnan blivit rekryterad. Generellt sett är de flesta kvinnor okunniga om de exakta förhållanden de skall arbeta under. Många uppger ändå att de har kontroll över situationen. Men även om de är medvetna om att det gäller prostitution eller framställning av pornografiskt material, ändras i regel förutsättningarna så snart de antingen påbörjat transporten eller kommit fram till mottagarlandet. Redan i kontraktsfasen finns personer i deras närhet som utfärdar nödvändiga resehandlingar och övrig dokumentation för vistelsen i utlandet. Personer som naturligtvis kräver betalning för sitt arbete.

Transportfasen tar vid härnäst och här är kvinnorna helt beroende av sina kontakter. Den personen har total kontroll över samtliga dokument, mat, pengar, kanske språk och själva transporten. Inte sällan utsätts nu kvinnan/barnet för psykiska, fysiska och sexuella övergrepp. Om kvinnan inte tycks foga sig i de nya förutsättningarna upprepas övergreppen tills dess att transportören har personen och situationen under fullständig kontroll. Samtidigt är det inte ovanligt att dessa kvinnor hotas med våld mot exempelvis övriga familjemedlemmar om hon inte gör som hon blir tillsagd. Trots detta vill en del kvinnor tro att det blir bättre bara de kommer fram till det nya landet.

Arbetsfasen bekräftar det faktum att de blivit lurade och att de inte har någon möjlighet att styra över sina egna liv. Många gånger får de behålla endast en liten del av den överenskomna summan, andra gånger ingenting alls och tvingas arbeta ihop till en skuld som med tiden bara blir större och större. De pengar de får, räcker oftast bara till lite mat och cigaretter, de har ingen möjlighet att välja sina kunder eller att skydda sig mot sexuellt överförbara sjukdomar eller HIV. Många kvinnor och barn är eller blir drogberoende, vilket komplicerar situationen ytterligare.

Överlevarna återvänder ibland hem, ibland inte. Ofta blir de både marginaliserade och stigmatiserade av sitt eget samhälle vilket gör att de inte gärna söker hjälp utan återgår till prostitution och ett liv bland våld och droger. Skrämseltaktiken utförd av profitörerna gör att de behåller informationen om människohandeln för sig själva och gärningsmännen är fria att fortsätta sin verksamhet.

Ibland tar kvinnorna sig hem själva, men också med hjälp av sina ”ägare”. De har helt enkelt gjort sitt och är antingen för sjuka eller för slitna för att inbringa några pengar. En del kvinnor mördas helt enkelt när de är uttjänta. Några lyckas, trots stora risker, fly till någon av de hjälporganisationer som specialiserat sig på att hjälpa människor som utsatts för handeln och dess konsekvenser.

3.4 Ohälsoeffekter av trafficking och prostitution

Ohälsoeffekterna på de personer som utsätts för trafficking och prostitution har inte blivit föremål för någon större undersökning eller analys. Det finns visserligen en del medicinsk litteratur som tar upp problematiken med HIV/AIDS och sexuellt överförbara sjukdomar bland vissa grupper av kvinnor inom prostitutionen. Dock saknas det en fokusering på de större ohälsoeffekterna som offren för trafficking lider av. Viss upplysning finns det att få av CATW¹⁷ rapporten ”Sex Trafficking of Women in the United States”. I denna rapport gör man en undersökning av både nationella och internationella offer för trafficking. Undersökningen är utförd i USA av amerikanska forskare men används även i ett mera globalt perspektiv. Studien bygger på intervjuer med offer, socialarbetare, sjukvårdspersonal och polisiära myndigheter. De intervjuade är utvalda bland både personer från USA och från övriga världen. Nedan följer visst material som är relevant för uppsatsens syfte. För att skilja mellan de kvinnor som kom från USA och de som kom från resten av världen i undersökningen benämner jag dessa som inhemska respektive internationella.

3.4.1 Fysiska skador

En stor del av kvinnorna som blivit offer för trafficking och påtvingad prostitution bär på spår av våld och sexuella övergrepp. Kvinnor inom sexindustrin uppvisar ofta samma skador som kvinnor vilka blivit utsatta för misshandel, våldtäkt eller andra former av sexuella övergrepp. Skillnaden ligger i att man inom sexindustrin i stor utsträckning ignorerar dessa skador, de avskrivs av hallickar och deras medhjälpare som ”lite tuffare tag”. Sadism och våldtäkter ses som yrkesrisker. När dessa handlingar däremot drabbar andra än prostituerade agerar samhället starkt, när det sker mot en prostituerad ses det mera som något man får räkna med i det yrket. Intervjuer med kvinnor som brutit sig ur prostitutionen och trafficking ger vid handen att fysiska skador som effekt av ett liv i denna bransch, frivilligt som ofrivilligt, är att räkna med.

Över hälften av de intervjuade kvinnorna med internationell anknytning och 69 procent av de inhemska kvinnorna hade drabbats av allvarligare fysiska skador som konsekvens av sin situation. 56 procent av de inhemska kvinnorna hade fått så pass allvarliga skador att de var tvungna att uppsöka läkare akut¹⁸.

När socialarbetare och myndigheter intervjuades om dessa skador framkom att de egentligen inte hade någon kunskap om skadorna inom ”branschen”. När samma frågor istället ställdes till sjukvårdspersonalen framkom att dessa var mycket uppmärksamma på de sexrelaterade skador¹⁹. Detta pekar

¹⁷ Coalition Against Trafficking in Women.

¹⁸ Sex Trafficking of Women in the United States s. 78. Se även SOU 1995:15. s. 137 f.f.

¹⁹ Sex Trafficking of Women in the United States s. 79.

på ett symptom som länge förknippats med sexindustrin, om vi bara blundar så kommer den att försvinna.

3.4.2 Psykologiska skador

De emotionella skadeverkningarna av trafficking är oftast mycket svårare än de fysiska. I undersökningen framkom att 31 respektive 63 procent av kvinnorna hade eller har haft självmordstankar. 63 procent av kvinnorna hade någon gång försökt att ta sitt liv²⁰. Andra psykiska åkommor som ofta återfinns hos offren för trafficking är, depressioner, ångest, sömnlöshet, total uppgivenhet med mera. Kvinnor som blir offer för trafficking klandrar ofta sig själva för vad som hänt. En förklaring som förs fram är att det finns väldigt lite sympati och vård för dessa kvinnor att få från samhällets sida. Under de senaste åren har det förvisso blivit bättre, mycket tack vare EU: s inverkan, men generellt är de grupper av kvinnor som sysselsätts inom sexindustrin diskriminerade inom samhället i stort.

3.4.3 Sexuellt överförbara sjukdomar

Av de internationella kvinnorna i undersökningen hade 75 procent genomgått tester för sexuellt överförbara sjukdomar, av dessa hade 46 procent fått behandling för någon sjukdom. Av de inhemska kvinnorna hade 100 procent blivit testade varpå 70 procent fått behandling²¹.

Ungefär hälften, 47 procent, av kvinnorna uppgav att köparna förväntade sig sex utan kondom. Vidare framkom att priset som hallicken fick var högre om de tilläts att ha sex utan skydd, om kvinnorna ville eller försökta kräva att köparna skulle använda kondom resulterade detta oftast i våld och övergrepp.

Av dessa kvinnor uppgav vidare 43 procent av de med internationell anknytning och 70 procent av de inhemska att de inte haft möjlighet att använda kondom under samlagen. Resten uppgav att kondom använts väldigt sporadiskt. När man ser på den mängd våld och övergrepp som dessa kvinnor utsätts för av sina kunder och hallickar är det kanske inte så konstigt att de finner sig i den situation som de hamnar i.

Köpet av kvinnan är en ren affärsuppörelse mellan köparen och hallicken, kvinnorna har inget att säga till om. Om inte köparen får vad denne vill ha tar han sina pengar och spenderar på ett annat ställe. Möjligheterna för offren att ”förhandla” med hallicken är i bästa fall sporadiska, mycket på grund av att offren blir manipulerade och kontrollerade till att samarbeta från början.

3.4.4 Graviditet och barn

Många av kvinnorna blev gravida som ett resultat av att det inte användes någon form av skydd vid samlagen. 43 procent av de internationella kvinnorna blev gravida, av dessa födde 20 procent barnet. Av de inhemska

²⁰ Sex Trafficking of Women in the United States s. 84.

²¹ Sex Trafficking of Women in the United States s. 81.

kvinnorna blev 50 procent gravida, varpå 42 procent födde barnet²². Av alla dessa graviditeter var det endast 2 stycken som fick behålla sina barn, resten blev adopterade, placerade på fosterhem eller annars omhändertagna av myndigheterna.

Sett i ett bredare perspektiv finns det en mängd barn som lever tillsammans med sin mamma, som i sin tur lever under en hallick som offer för trafficking. I rapporten omnämns speciellt en kvinna från Sri Lanka för att visa på effekterna som denna verksamhet har på barnen.

I'm really afraid for my oldest son... He talks about what he wants to do to him [trafficker] when he grows up. He might really want to kill him... He's in special educational classes. He couldn't read although he is 11 years old. [Her son] fantasizes about being violent to [the trafficker] - revenge for what [the trafficker] did to me and them. He's a little boy, but he talks like a grown up man. I don't know if I can handle him once he grows up. He's seen so much already.

3.5 Överlevnadsmetoder inom trafficking

För att klara av oönskat sex utvecklade kvinnorna olika tekniker och strategier som de använde på köparna. Ett sätt var att minimera tiden med köparen och formerna av sexuell kontakt med dessa. Genom att analysera vissa sidor på Internet, som används som ett forum för köpsköpare, kom man fram till hur köparna ser på kvinnornas situation. För köpsköparna handlar det bara om att få valuta för sina pengar, om kvinnorna försöker skynda på det eller minimera kontakten ledde detta till ett dåligt betyg. Det hävdades att kvinnorna hade attitydproblem, var oentusiastisk, kalla eller helt enkelt dåliga på sina ”jobb”²³. De sidor där detta publiceras på följs sedan självfallet upp av respektive hallickar, vilket i sin tur drabbar kvinnorna genom ökade övergrepp. Således kan det bli så att vissa av metoderna som de utsatta använder sig av för att klara sig genom dagen istället slår tillbaka mot dem, och blir ännu en anledning för hallickerna att misshandla dem.

3.5.1 Droger och alkohol

Att använda droger eller alkohol var vanliga sätt att klara av sin situation. I de flesta fall var det hallickarna som försåg kvinnorna med både droger och alkohol. I undersökningen uppgav 87 respektive 92 procent att de använde sig av droger för att klara av sin situation, detta både frivilligt och av tvång²⁴. Vanligast är att kvinnorna i början av utnyttjandet blir nerdrogade för att vara mera lätta att hantera, detta skapar sedan på sikt ett beroende som hallickerna kan fylla och på så sätt ytterligare stärka sin kontroll över dem.

²² Sex Trafficking of Women in the United States s. 82.

²³ Sex Trafficking of Women in the United States s. 86.

²⁴ se ovan.

3.5.2 Medgörlighet

Det våld som kvinnorna blir vittnen till och själva upplever har mycket stark effekt på dem. Att se andra bli misshandlade, våldtagna och ibland torterade sänder ett klart budskap om att de är utsatta och sårbara. Många kvinnor uppger att de är medgörliga mot köparnas och hallickarnas önskemål bara för att de inte vill bli utsatta själva. En rysk kvinna som sålts till en bordell i New York berättade att hon upprepade gånger blivit vittne till sadistiska övergrepp på kvinnor som satt sig upp mot hallicken. Hon förklarade sin oförmåga att göra motstånd med att om hon bara gjorde som alla ville skulle inget ont hända henne.

Sjukvårdspersonal och socialarbetare som kommer i kontakt med dessa kvinnor efter de lyckats ta sig ut ur sin situation, antingen genom att rymma eller blivit befriade av polisen, uppger att det ofta är när de återfått sin frihet som verkligheten kommer ikapp dem. Oftast kommer de då in i ett slags trauma. En kvinna som lyckades rymma och slutligen blev omhändertagen av polisen blev helt hysterisk och placerad på en psykiatrisk klinik eftersom ingen kunde förstå henne eller hennes sätt att uttrycka sig längre.

3.6 Transportvägar och transportsätt

Kvinnor som utsätts för handel från Östeuropa till Västeuropa transporteras landsvägen med hjälp av bilar, lastbilar, bussar och tåg. Själva resan brukar inte ställa till problem då de flesta västeuropeiska länder tagit bort viseringskravet på medborgare från öst. Kvinnorna reser in som turister och allt som krävs är att de har resehandlingar och medel för sin vistelse.

I de fall visering krävs kan man kringgå detta genom att förfalska resedokument eller låta kvinnan resa in med någon annans pass från ett land där inte visering krävs. Det har vid flera tillfällen konstaterats att kvinnor från Ukraina och Ryssland ofta använder förfalskade polska resedokument.

3.7 Utvidgningen av EU

EU kommer den 1 maj 2004 att utökas med tio nya medlemsländer. En del av dessa länder, exempelvis de baltiska staterna, har idag stora problem med människohandel, både som ursprungsland och som transitland. Det är redan idag lätt för dessa länders medborgare att resa till EU eftersom de är viseringsfria. Det innebär att ett inträde i EU inte kommer att medföra en nyvunnen frihet vad gäller resandet. Däremot kan detta resande öka i och med de större möjligheterna att skaffa arbete inom EU som följer av en anslutning.

På längre sikt kommer ett EU medlemskap att leda till en höjning av levnadsstandarden för de nya medlemsländerna, låg levnadsstandard och fattigdom är välkända så kallade push-faktorer. De lockas av ett rikare liv i väst och tror att de kommer att tjäna mycket pengar, detta är så kallade pull-faktorer.

Det finns anledning att anta att de länder som träder in som nya medlemmar i EU kan komma att bli nya destinationsländer i takt med att ekonomin i dessa länder förbättras. Nya ursprungsländer kommer då att utgöras av de länder som kommer att gränsa till det ”nya EU”.

Ett problem med den förestående EU utvidgningen är att de problem som man numera har utanför unionens gränser kommer att förflyttas in i unionen. Som motåtgärd till detta arbetar myndigheterna idag med ett flertal projekt inom kandidatländerna för att minska och förhoppningsvis bekämpa trafficking. Vad man dock inte kan blunda för är att vissa av kandidatländerna inte har resurser att tackla dessa problem på ett effektivt sätt innan deras inträde i den Europeiska Unionen. Det kommer då att vara upp till de olika medlemsstaterna och Unionens institutioner att göra detta tillsammans, förhoppningsvis kommer detta att ge god utdelning men en hel del förespråkare hävdar att det kommer att bli mycket värre innan det blir en bättring²⁵.

3.7.1 Schengeninträdet

Sedan den 25 mars 2001 deltar Sverige operativt i Schengensamarbetet, som inbegriper EU-länderna och Norge men däremot inte Storbritannien och Irland. De ökade möjligheterna till friare resor underlättar för den organiserade brottsligheten. Handel med kvinnor är ett brott som särskilt utnyttjar gränsöverskridandet då kvinnorna ofta hamnar i ett beroendeförhållande till gärningsmännen när dessa omhändertar kvinnornas pass.

Medborgare från tredje länder (land utanför Schengenområdet), som Schengenländerna kräver visering för måste ansöka om visum för att kunna resa in i området. Viseringen ger i allmänhet möjlighet att fritt resa inom Schengenområdet. Den som har fått en Schengenvisering av Tyskland är sedan oförhindrad att resa till t.ex. Sverige. Ett annat Schengenlands ambassad i tredje land kan alltså fatta beslut som möjliggör för en person att resa in i Sverige. Visumreglerna har därför blivit gemensamma för Schengenländerna. Inträdet i Schengensamarbetet har för Sveriges del inneburit att en rad länder som tidigare var viseringspliktiga till Sverige inte längre är det.

På trafik från tredje land skall noggrann gränskontroll göras, men på trafik kommande från annat Schengenland är det inte tillåtet att genomföra gränskontroll, annat än i särskilda undantagsfall. En person kan också få inresetillstånd respektive återreseförbud till ett specifikt Schengenland om personen döms för brott inom Schengenområdet.

För att bekämpa den brottslighet som kan dra nytta av att gränskontrollerna försvunnit finns bl.a. SIS, Schengen Information System. SIS är ett databaserat register som är tillgängligt för behörig personal i alla Schengens medlemsstater. Personer som av - eller utvisats, är efterlysta eller försvunna, förkomna passhandlingar och stulna fordon är exempel på vad som läggs in i

²⁵ Bland annat CATW, Rädda barnen med flera.

SIS. Alla personer, även svenska medborgare, som reser in i Sverige från tredje land skall kontrolleras mot SIS. Även vid resa ut ur Schengenstat till tredje land görs kontroll mot SIS.

3.8 Riksrevisionsverkets rapport om gränskontrollerna

Riksrevisionsverket (RRV) har i sin rapport Samverkan i gränskontrollen (2001:1), granskat personkontrollen vid svenska gränsövergångsställen. Undersökningen omfattar de flygplatser och hamnar dit huvuddelen av tredjelandstrafiken kommer. Med tredjelandstrafik avses trafik från andra länder än de nordiska och de länder som omfattas av Schengensamarbetet. RRV har särskilt granskat samverkan mellan gränskontrollmyndigheterna, användningen av riskbedömningar som underlag för gränskontrollen samt frågan om handel med kvinnor i ett gränskontrollperspektiv. RRV anser att samarbetet mellan gränskontrollmyndigheterna Polisen, Tullverket, Kustbevakningen och Migrationsverket kan förbättras.

RRV belyser bristen på enhetlig och aktuell information i gränskontrollen. Långt ifrån alla inom gränskontrollmyndigheterna har kännedom om fenomenet handel med kvinnor. För närvarande är det främst gränspoliserna vid färjeterminaler med reguljär persontrafik till och från Polen, Estland och Litauen som är observant på att handel med kvinnor kan förekomma. Hallickarna uppmärksammas inte som en särskild kategori i gränskontrollen. De tillfällen då man eventuellt kontrollerar dem är då de figurerar som garantier till kvinnorna som anländer i gränskontrollen. Passkontrollanten kan då ringa till personen som kvinnan uppger som garant. Om det rör sig om en känd organisatör/hallick kan kvinnan avvisas med stöd av 4 kapitlet, 2 §, 2 stycket utlänningslagen, som stadgar att en person får avvisas, om det kan antas att personen inte kommer att försörja sig på ett ärligt sätt. Ett problem med direktavvisning är att uppgifterna om personerna inte registreras på sådant sätt att de är tillgängliga för andra gränsövergångsställen. Detta kan medföra att den som blir direktavvisad vid ett gränsövergångsställe kan resa till ett annat sådant i en annan del av landet och bli insläppt.

På flygplatserna ägnas handeln med kvinnor inte någon särskild uppmärksamhet. Migrationsverket och Kustbevakningen uppmärksammar inte området alls. Av de 4,5 miljoner resande från tredje land som uppskattas anlända till Sverige, kommer omkring 1 miljon resenärer till gränskontrollerna vid färjelägena. De resterande 3,5 miljonerna resande blir således inte föremål för profilering eller fördjupad inresekontroll som syftar till att upptäcka misstänkt människohandel.

Vid utredningar av kopplerimål som, även omfattat handel med kvinnor, har det påtalats att dokumentationen från gränskontrollen ofta har brister. Utlänningslagen blir dessutom, enligt åklagarna, ofta feltolkad. I lagen sägs att sådana personer ”får avvisas”, inte att de ”skall avvisas”. Däremot saknas

det lagstöd för att hålla kvar en kvinna för utredning, som målsägare eller som vittne.

Den kunskap som finns i landet om handel med kvinnor, hos polisen, Utrikesdepartementet, åklagarmyndigheterna med flera myndigheter och organisationer, borde enligt undersökningen förmedlas till såväl poliser och gränskontrollanter i den operativa gränskontrollen, som till polisledningar och generellt inom polisorganisationerna. Polisen föreslås etablera särskilda spaningsgrupper i områden där man enligt riskbedömningar kan anta att det förekommer handel med kvinnor.

Gemensamma riktlinjer, handledningar eller riskbedömningar bör utformas för gränskontrollen generellt, liksom riktlinjer för hur man operativt skall agera för att förhindra handel med kvinnor. Det kan handla om frågebatterier, profilmodeller, dokumentation om hur utfrågningarna bör göras med mera. Rikspolisstyrelsen bör ge riktlinjer för vilka uppgifter som skall dokumenteras, på vilket sätt de skall dokumenteras och hur uppgifterna sedan skall behandlas eller förmedlas vidare till underrättelsetjänsten eller andra instanser.

3.9 Destinationsländer och ursprungsländer

Information från Europol om läget i de olika länderna talar för att människohandeln ökar till och inom Europa. Exakt information och uppgifter om fenomenet är dock svårt att få fram. Sammanställningen som följer visar på att destinationsländerna oftast ligger inom Västeuropa medan transit och ursprungsländerna ligger i Östeuropa.

3.9.1 Östeuropa, Balkan och Baltikum

Det numera raserade Sovjetunionen, Centraleuropa och Östeuropa har under de senaste åren övertagit rollen som ursprungsländer för trafficking, innan var den största källan Asien. Offren kommer från Ryssland, Ukraina och andra Östeuropeiska länder. Efter sovjetunionens fall har trafficking eskalerat från ett relativt litet problem, före 1991, till ett mycket omfattande och allvarligt sådant. I efterdyningarna av Sovjetunionens fall har olika maffiaorganisationer växt sig starka, dessa organisationer har inte varit sena att engagera sig i denna lukrativa bransch. Ryska organisationer spelar numera en stor roll i detta spel, inte bara i Ryssland utan också i stora delar av Östeuropa. Förutom detta så finns det indikationer på att ryska ligor försöker ta över stora delar av den mera legala sexindustrin i Europa.

3.9.1.1 Ryssland

Trafficking av kvinnor och barn har ökat dramatiskt i Ryssland, speciellt som ursprungsland. Kvinnor och barn skickas till olika länder i Västeuropa, (Tyskland, Italien, Frankrike, Nederländerna, Grekland, Australien och Storbritannien) Mellan Östern och Asien, speciellt Japan och Thailand. De flesta offren för människohandel förefaller vara rekryterade från området runt Moskva och St. Petersburg. Uppskattningsvis hälften av offren för den ryska handeln var medvetna om att de skulle sysselsättas i prostitution när de lämnade ursprungslandet, den andra hälften lämnade landet i tron om att

de skulle ha hederliga arbeten. Istället lurades de in i sexindustrin och påtvingad prostitution²⁶. De mest påtagliga faktorerna som driver kvinnor till detta i Ryssland och Ukraina är arbetslöshet och extremt låga inkomster för kvinnor²⁷.

3.9.1.2 Ukraina

Ukrainska kvinnor och barn fraktas till Västeuropa och Mellaneuropa, men också till Cypern, Turkiet och andra länder runt Medelhavet. 1998 gjorde International organisation for migration en studie som visade att mer än 100 000 kvinnor och barn från Ukraina blivit utsatta för människohandel för sexuella ändamål sedan 1991²⁸. Ukraina fungerar även som transitland för människor från Ryssland, Asien, Indien, Pakistan och Afghanistan. Ukrainska kvinnor utnyttjas oftast inom prostitution och pornografi²⁹.

3.9.1.3 Albanien

Albanien fungerar som ursprungsland och transitland för handeln in i Västeuropa, men även som tillfälligt destinationsland. Över 8000 albanska kvinnor och flickor uppskattas vara föremål för påtvingad prostitution i Italien, ungefär 30 % av dessa beräknas vara under 18 år.

Rapporter pekar på att barn säljs och köps för att utnyttjas som tiggare och drogurirer av kriminella nätverk i Grekland och Italien. Vissa av dessa barn blir sedan vidare sålda (re-trafficking) för att utnyttjas inom prostitution³⁰. Enligt Children's Human Rights Centre of Albania utnyttjas barnen mestadels numera inom prostitution och för illegala adoptioner³¹.

3.9.1.4 Kosovo

Kosovo anses vara ett destinationsland, och i viss utsträckning en transitregion för människohandel. Kvinnorna och barnen kommer mestadels från Moldavien, Ukraina och Rumänien. Åldersmässigt ligger de runt 20 år, men fall med yngre har påträffats. De kvinnor som kommer till Kosovo som transitregion hamnar oftast slutligen i Västeuropa. De senaste årens massiva internationella närvaro i regionen, både militärt och humanitärt, har påverkat arbetet mot trafficking i regionen väldigt negativt, marknaden för sexuella tjänster har ökat dramatiskt och således underblåst trafficking av kvinnor och barn till regionen³².

3.9.2 Baltikum

De baltiska staterna figurerar mestadels som ursprungsländer. Kvinnor och flickor skickas härifrån till Västeuropa, Polen och Israel. En studie gjord av kvinnoforum fann att majoriteten av kvinnor som upptäckts i Skandinavien kommer från de baltiska staterna³³.

²⁶ International Helsinki federation of Human Rights (2000) A form of Slavery: Trafficking in Women in OSCE Member States.

²⁷ Social Alert (2000) SOS Trafficking in the tracks of stolen childhoods.

²⁸ Bazylo (1998) Poland, Ukraine to fight sex slave industry, Reuters.

²⁹ International Helsinki Federation for Human Rights (2000).

³⁰ UNICEF (2000) Trafficking in Human Beings in Southeastern Europe.

³¹ Renton (2001) Child Trafficking in Albania.

³² UNICEF (2000) Trafficking in Human Beings in Southeastern Europe.

³³ Kvinnoforum (1999).

3.9.3 Centraleuropa

Centraleuropa fungerar både som ursprungsland, till sina närområden, och som transitland när det gäller människohandel för sexuella ändamål³⁴.

3.9.3.1 Tjeckien

Detta land fungerar som lite av allt när det gäller människohandel. Tjeckiska kvinnor och flickor säljs både inom och utom landet, utländska kvinnor fraktas in för att säljas men även för vidaretransport. Det finns inga säkra uppgifter om antalen. Vad man dock med säkerhet vet är att kriminella nätverk är verksamma i stor skala gällande handeln med unga kvinnor och flickor till övriga Europa, speciellt till Tyskland, Italien, Nederländerna och Grekland³⁵.

3.9.3.2 Polen

Såsom Tjeckien fungerar även Polen som lite av allt när det gäller människohandel. Många polska kvinnor säljs till övriga Europa för att utnyttjas inom prostitution, inhemska rapporter är dock väldigt osäkra och varierar mellan 200 och 2000 per år. En av metoderna för att lura kvinnor in i prostitution i Polen är att lova dem fortsatt illegal transport, människosmuggling, vidare in i Västeuropa. Myten om ett rikt och lätt liv i den rikare delen av Europa har stark dragningskraft på människor. Det billigaste och säkraste sättet för människor att ta sig till Belgien och Nederländerna, destinationer som verkar vara populära särskilt för kvinnor från det forna Sovjetunionen, är genom Polen, väldigt många av dessa fastnar då tyvärr i olika ligors nät. Polen fungerar även som transitland för kvinnor från Ukraina, Litauen och Vitryssland³⁶.

Det finns kännedom om turkiska kriminella organisationer som säljer polska kvinnor till turkiska bar- och restaurangägare i Belgien, Storbritannien och Tyskland. Turkiska medborgare bedriver för övrigt en stor del av bordellverksamheten i Tyskland.

3.9.4 Västeuropa

3.9.4.1 Belgien

De flesta kvinnor som fallit offer för människohandel med Belgien som destinationsland kommer från Albanien, Kosovoregionen, Rumänien, Moldavien och Ryssland. Ofta är det albanska och västafrikanska grupper som organiserar denna handel. De albanska grupperna är inte alltid så välorganiserade men extremt våldsbenägna. Kvinnorna är åldersmässigt mellan 18 – 20 år gamla och sysselsätts inom prostitution. Rapporter pekar på att handeln med kvinnor och barn till Belgien har ett nära samband med droghandeln³⁷.

³⁴ European conference on Trafficking in Women (1996).

³⁵ International Helsinki Federation for Human Rights (2000).

³⁶ RKP's rapport (2000) Handel med kvinnor.

³⁷ RKP's rapport (2000) Handel med kvinnor.

3.9.4.2 Tyskland

Tyskland är destinationsland för människohandeln med kvinnor och barn härrörande från Ukraina och Ryssland. Den näst största andelen kvinnor kommer från Latinamerika. Omkring 75 % av de prostituerade kvinnorna i landet har utländska härkomst.

3.9.4.3 Italien

Den största gruppen kvinnor som utsätts för handel kommer från Albanien och Nigeria. Det har nyligen framkommit att albanska kriminella grupper börjat bedriva handel med andra kvinnor än de egna.

Mellan 1994-1999 begicks 139 mord på prostituerade, av dessa kom 33 kvinnor från Albanien och 27 från Nigeria. Handeln med kvinnor i Italien är mycket grym och har en hög prioritet hos myndigheterna där.

Sedan april 1999 kan kvinnor som utsatts för handel och samarbetar i utredningen få uppehållstillstånd 6+6 månader. De kan i vissa fall även få stanna för gott och få arbetstillstånd men de flesta vill ändå resa hem. Man har ett nära samarbete med olika frivilligorganisationer som stöttar kvinnorna samt hjälper till med formaliteter. Kvinnorna måste lova att följa ett särskilt ”program”. Hittills har ca 400 sådana särskilda tillstånd utfärdats för kvinnor som utsatts för handel. Det har visat sig fungera bra.

Man uppskattar att man har ca 3 800 organisatörer som på ett eller annat sätt sysslar med denna form av brottslighet i Italien.³⁸

3.9.4.4 Nederländerna

Nederländerna fungerar som destinationsland för kvinnor främst från Ukraina och Ryssland. Antalet prostituerade i Nederländerna beräknas vara ca 14 000 varav ca 40 % kommer från länder utanför unionen, ungefär en tredjedel av dessa kommer från Östeuropa³⁹.

3.9.4.5 Storbritannien

Liksom Nederländerna fungerar Storbritannien som destinationsland. I stadsdelen ”Soho” har man ca 75 bordeller. Ca 65 % av de prostituerade där kommer från Östeuropa och Asien. Många gånger ligger extremt våldsbenägna albanska grupper bakom kvinnohandeln⁴⁰. En tendens finns till att allt yngre kvinnor efterfrågas. Under 1999 uppskattar man att kvinnohandeln omsatte 17 miljoner pund⁴¹.

3.10 Omfattningen

Det är mycket svårt att få en bra uppskattning av hur många kvinnor som till följd av människohandel finns inom prostitutionen i andra länder än sina hemländer. Det finns uppgifter om att så många som 500 000 kvinnor per år förs eller på annat sätt kommer till Västeuropa genom denna verksamhet. EU:s medlemsstater rapporterar till Europol om den uppskattade förekomsten i respektive land. Många av rapporterna innehåller uppgifter

³⁸ RKP's rapport (2000) Handel med kvinnor.

³⁹ RKP's rapport (2001) Handel med kvinnor.

⁴⁰ RKP's rapport (2001) Handel med kvinnor.

⁴¹ Uppskattningar angående omfattningen är behäftade med en viss osäkerhet.

om att organiserade ligor blir allt vanligare, dessa är vanligtvis mycket våldsamma och säljer kvinnor frisk mellan olika organisationer. I Sverige har inte människohandeln ansetts som ett stort problem. Däremot har det framförts farhågor om att Sverige blivit ett transitland för smuglingen. Eftersom människosmuglingen internationellt anses öka finns det klara farhågor om att även detta fenomen skall öka i Sverige. Rikskriminalpolisen har uppskattat att mellan 200 och 500 kvinnor blir utsatta för detta i Sverige årligen⁴².

Vinsterna från denna handel är numera så pass stora att verksamheten jämförs med den internationella drog och vapensmuglingen. FN har uppskattat att de kriminella organisationerna tjänar ungefär 7 miljarder dollar varje år på trafficking⁴³. Eftersom verksamheten i stor utsträckning misstänks ha samband med den övriga organiserade brottsligheten är det svårt att närmare uppskatta hur många kvinnor som blivit drabbade. Också andra faktorer ger svårigheter att uppskatta omfattningen till problemet. Det är ett fenomen i det fördolda och kvinnorna lever oftast illegalt i landet. Det är först på senare år som problemet har fått stor uppmärksamhet i Europa. I och med lagstiftningen om förbud mot köp av sexuella tjänster och de insatser som polismyndigheterna gjort för att kontrollera efterlevnaden av denna lagen har man stött på kopplerihärvor med vida internationella förgreningar.

3.11 Ett mångfasetterat problem

Problemet med människohandel är inte nytt, det har genom vår historia fortlöpande pågått i större eller mindre utsträckning. Dock har det under de senaste åren fått förnyad och större uppmärksamhet inom Europa. Många internationella instrument har behandlat frågan men det har fram till nyligen inte funnits någon enhetlig definition för staterna att utgå ifrån i sina gemensamma försök att hindra handeln. Den stora skillnaden har främst att göra med hur man ser på prostitutionen och vilka åtgärder som man anser bäst motarbetar den.

I den internationella debatten går det en skarp skiljelinje mellan dem som anser att prostitution bör legaliseras och de som anser att denna bör motverkas eftersom det i grund och botten är ett sexuellt utnyttjande det handlar om. Denna skiljelinje gäller både för staterna och för de ideella organisationerna som engagerat sig i frågan.

Den holländska organisationen the Foundation Against Trafficking in Women (STV), en av de organisationer som arbetat längst mot fenomenet människohandel, har sammanfattat de olika aspekterna och synsätten på handeln som förekommer. De anser att dessa präglar valet av åtgärder som sätts in mot problemet från staternas sida.

⁴² RKP's lägesrapport nummer 4.

⁴³ Detta bygger på uppskattningar som är behäftade med en viss osäkerhet.

- Ett moraliskt problem. Människohandel och prostitution är något ont, oavsett om prostitution är ett ofrånkomligt fenomen i samhället eller inte. Åtgärder mot handeln syftar till att kontrollera och straffa alla som är inblandade i den, det vill säga även de prostituerade.
- Ett kriminellt problem. Människohandel är ett kriminellt problem, eller bör åtminstone vara det. De mest lämpliga åtgärderna mot problemet anses vara strängare straff, förbättrat polissamarbete och andra åtgärder för att underlätta möjligheterna att ställa de ansvariga inför rätta. Häri ingår inte sällan synsättet att kvinnorna bör straffas för illegal invandring och prostitution.
- Ett migrationsproblem. Människohandel handlar om illegal invandring. Därmed syftar de åtgärder man bör vidta till att hålla kvinnorna utanför landet, bland annat genom att införa strängare gränskontroller samt en ökad tillsyn över äktenskap mellan medborgare ifrån det egna landet och andra länder.
- Ett problem rörande mänskliga rättigheter. Enligt STV kan detta innehålla två olika analyser. Antingen anser man att prostitutionen i sig är en form av sexuellt utnyttjande och således en kränkning av de prostituerades mänskliga rättigheter. Åtgärder riktas då in på att avskaffa prostitutionen som fenomen. Anhängarna till denna linje anser oftast också att det är viktigt med åtgärder mot efterfrågan, det vill säga, mot köparna. Den andra analysen vilar på uppfattningen att det förhållandet att kvinnorna är prostituerade inte i och för sig är en kränkning av deras mänskliga rättigheter. Däremot medför de villkor som kvinnorna inom prostitutionen lever under en kränkning av deras mänskliga rättigheter. Åtgärderna enligt denna analys syftar till att förbättra villkoren för kvinnorna och att bistå dem som vill ta sig ur prostitutionen.
- Ett problem för den allmänna ordningen. Både människohandel och prostitution är en fråga för den allmänna ordningen och ett allmänt hälsoproblem. Åtgärder mot detta kan syfta till att exempelvis införa obligatoriska hälsokontroller för de prostituerade.
- Ett arbetsrättsligt problem. Människohandel är ett resultat av den låga rättsliga och sociala statusen som kvinnan generellt har, även som arbetare och invandrare. Åtgärder enligt denna syn riktas oftast in på att kvinnor skall ha möjlighet att få ett fullgott arbete samt arbetsrättsligt skydd. Här kan även ingå att kvinnor i prostitutionen skall ha samma rätt till sociala förmåner och pension som de på den reguljära arbetsmarknaden.

3.12 Polisens problem i arbetet mot trafficking

Det huvudsakliga arbetet med att bekämpa handeln med kvinnor bedrivs av de olika länsmyndigheterna. Även om inte alla län har haft förundersökningar relaterade till handel med kvinnor tyder informationsinflödet till Rikskriminalpolisen på att nära nog varje myndighet har uppgifter som tyder på att handel med kvinnor bedrivs i någon form.

Trots detta informationsflöde är antalet inledda förundersökningar förhållandevis lågt och antalet avkunnade domar ännu lägre. Orsakerna till detta är flera, men bottnar i stort sett i de mycket speciella utredningsproblem som finns i denna typ av ärenden.

Eftersom kvinnorna ofta har avvisats från Sverige till sina hemländer innan utredningen är färdig blir kostnaderna för dessa utredningar mycket stora då utredande personal måste resa till kvinnornas länder för att hålla förhör, i vissa fall måste kvinnorna även resa till Sverige för att vittna inför domstol. Många polismyndigheter har en ansträngd ekonomi och det finns en risk att komplicerade och kostsamma utredningar begränsas på grund av detta. Det finns även olika utredningstekniska problem. Den så kallade ”Gyllene Ratten utredningen”⁴⁴ är ett exempel på detta. I den utredningen fanns inga av kvinnorna tillgängliga inom landet för förhör när de misstänkta gärningsmännen identifierats och förundersökningen kunde påbörjas. För att skaffa och säkra bevismaterial tvingades då polisen att spana på fyra personer samtidigt. Fysisk spaning är något av det dyraste polisen kan ägna sig åt under en utredning. Att analysera bevismaterial och översätta dokument är andra tunga kostnader.

Någon exakt slutsumma finns inte för utredningen, men uppskattningsvis har den kostat polismyndigheten i Stockholms län flera miljoner kronor.

Ytterligare en orsak till det förhållandevis låga antalet förundersökningar är att olika polismyndigheter prioriterar olika. Polismyndigheten i Skåne är ett exempel på en myndighet som under en begränsad tid satsat på kvinnohandel och som också haft ett stort antal förundersökningar på kort tid⁴⁵. Andra polismyndigheter har till Rikskriminalpolisen uppgett att handel med kvinnor inte är prioriterad verksamhet⁴⁶.

Det bör noteras att de flesta fall av handel med kvinnor innefattar våld mot kvinnor samt att handel med kvinnor till sin natur är en grov gränsöverskridande brottslighet, brottstyper som skall prioriteras enligt regeringens budgetproposition. Många polismyndigheter tillämpar dock principen att brott som rent typiskt ger höga straff istället skall prioriteras.

Lagen om förbud mot köp av sexuella tjänster har nära beröring med detta område. Lagen berör handeln med kvinnor på så sätt att den angriper den

⁴⁴ Mål nr. B 5842-00 (Hovrätten) och B 6613-99(Tingsrätten).

⁴⁵ RKP's rapport nr. 4. 2001.

⁴⁶ RKP's rapport nr. 5. 2002.

marknad som utnyttjar kvinnor i prostitution. Rikskriminalpolisen⁴⁷ har fått uppgifter som tyder på att lagen har gett Sverige rykte om att vara ett svårt land att bedriva prostitution i och att detta kan verka avskräckande på de brottslingar som bedriver handel med kvinnor, vilket förvisso är mycket bra. Samtidigt innebär lagen dock att de kunder till prostituerade som tidigare kunde användas som vittnen mot kopplare, inte längre kan höras under ed eftersom de då skulle erkänna egna brott.

Handel med kvinnor är till sin natur gränsöverskridande brottslighet. I en värld där nationsgränser inte hindrar brottslingarna från att transportera kvinnor mellan olika länder måste polisen eftersträva samma höga rörlighet. Även om det svenska inträdet i Schengen och inrättandet av Europol är några steg mot en effektivare internationell polissamverkan omfattar inte dessa forum de länder som kvinnorna ofta hämtas från. I Tyskland har man haft framgång med utredningsgrupper som förstärkts med poliser från kvinnornas hemländer. Dessa poliser kan dels fungera som tolkar och kan snabbt förmedla information mellan de inblandade ländernas poliskårer. Dessutom kan dessa ”sambandspoliser” ge kvinnorna ökad trygghet då de återvänder till sina hemländer.

I de förundersökningar som hittills bedrivits i Sverige har olika möjligheter använts för att säkra kvinnornas vittnesmål. I några fall har bevisupptagning hållits inför svensk domstol innan kvinnorna avvisats till sina hemländer. I andra fall har bevisupptagning hållits inför domstol i kvinnornas hemländer. I andra fall har kvinnorna dels hörts i Sverige av polisen innan avvisning och dels rest tillbaks till Sverige för att vittna inför svensk domstol. Dessa tekniker har olika för- och nackdelar, grundprincipen är dock att ett vittnesmål inför svensk domstol i samband med huvudförhandling har högst bevisvärde.

I många fall är det den svenska gränskontrollen som först kommer i kontakt med kvinnor som transporterats till Sverige för att nyttjas i prostitution. Ibland annat den så kallade ”Gyllene Ratten utredningen” kom delar av bevisningen i målet från gränskontrollen i Skåne, som identifierat de misstänkta gärningsmännen i samband med en inresa till Sverige. Gränskontrollen kan även på ett tidigt stadium identifiera misstänkta fall av handel med kvinnor och ingripa mot gärningsmännen. Detta förutsätter dock att gränskontrollerande personal har getts kunskap om hur dessa fall skall identifieras och vilka förstahandsåtgärder som skall vidtas.

⁴⁷ Se ovan

4 Pornografi – prostitution – trafficking

4.1 Kvinnobilden inom sexindustrin

Pornografi skildrar ofta en fragmentarisk sexualitet, något som ryckts ur sitt sammanhang. Det kan vara bilder, kortare eller längre filmklipp. Sexualiteten framställs ofta som ett sätt att förnedra någon av de medverkande parterna eller tillfoga dem något lidande. Det är en sexualitet som inte har någon riktig grund i verkligheten, den saknar känslor och empati. Kvinnorna framställs som handelsvaror, som bruksföremål för mannens sexualitet. Männerna är sexuella robotar, totalt känslolösa förutom frossandet i förnedring.

Den största delen av all porr som framställs kan dock sägas vara ”normal”, utan inslag av våld eller hot. Det finns dock mängder olika skildringar spridda som totalt motsäger denna bild. Det är just dessa som påverkar den mänskliga sexualiteten på ett något perverterande sätt. Genom dessa skildringar bevaras inställningen att en man som har samlag med flera kvinnor är potent, medan en kvinna som gör likadant är ”en hora” som förtjänas att straffas.

Pornografiska bilder och skildringar ger allt som oftast uttryck för ett människoförakt samt destruktiva könsroller. Man skulle kunna dra det så pass långt som att hävda att en stor del av den pornografi som ser dagens ljus i vår tid är kvinnoförnedrande, förvisso inte alla skildringar, men en stor del av dem. Den förmedlar olika bilder till dagens ungdomar, exempelvis, att kvinnor kan man göra vad som helst med, de spelar bara svårflörtade. Den som påverkas av dessa skildringar får inpräntat en bild av att sex, våld och förnedring hör ihop, det är bara vad kvinnan förväntar sig och egentligen vill ha.

Reaktionerna kan ses i en ökning av våldtäkter och framför allt gruppvåldtäkter samt ett ökat kvinnovåld i samhället. Aktuella siffror från Brottsförebyggande rådet ger en ökning på 7 % av sexualbrott samt 5 % av kvinnovåldet sett för hela landet mellan 2001 och 2002⁴⁸. Denna syn på kvinnan som en vara, ett objekt för mannens sexualitet är en grundläggande förutsättning för prostitution och därmed också en grundläggande förutsättning till fenomenet människohandel för sexuella ändamål, eller trafficking.

Tre exempel på brutaliseringen av sexualiteten i vårt samhälle som under senaste åren figurerat i massmedia skildra ytterligare den skeva kvinnobild som uppstått.

⁴⁸ BRÅ's statistik. www.bra.se

- Gruppvåldtäkten i Södertälje och de tre rättegångarna med slutligen fällande dom i HD. Det var också ett ”prostitutionsmål” genom den kvinnosyn som kom till uttryck hos männen och en av deras försvarsadvokater. Som en grund till våldtäkten etiketterades flickan av förövarna som hora och därmed ansågs vilka handlingar som helst gentemot henne tillåtna.
- Sexuella trakasserier mot en kvinnlig hundförare inom polisen. En stark kvinna i traditionellt mansdominerad miljö. Hon betecknades bland annat som "befälshora" av sina manliga kolleger.
- Unga skolflickor berättar om epidemisk ökning av verbalt och fysiskt sexuellt våld i skolan. Alla tänkbara könsord är redan förbrukade, flickor blir antastade, hotade, förnedrade i skolan.

4.2 Olaga våldsskildring

Enligt brottsbalken är det straffbart att framställa våldspornografi för spridning samt att sprida sådana skildringar. Brottet benämns olaga våldsskildring⁴⁹ och kan ge böter eller fängelse i upp till två år. De teorier som ligger bakom denna reglering mot filmer med våldsamt innehåll inriktar sig på tre slags effekter⁵⁰.

De kan för det första verka vanebildande genom att de som ser på filmerna imiterar beteenden och handlingsmönster ur filmerna.

För det andra kan filmerna ha en utlösande effekt på åskådaren på så sätt att aggressioner och beteende som ligger latenta i åskådaren kommer fram och ger upphov till våldshandlingar.

Den tredje sortens effekt är en långsam avtrubning som innebär att gränserna för vad man som åskådare finner ”normalt” eller ”acceptabelt” stegvis flyttas fram. Detta ger på sikt en likgiltighet för våldstendenser i omvärlden och bristande empati för sina medmänniskor.

Forskningen inom detta område är ständigt under kritik för sin brist på konkreta bevis för de belägg som framförts, alltså huruvida människor verkligen blir påverkade av media eller inte. En parallell med filmer och video i andra sammanhang ger dock en fingervisning om att forskarna kanske inte har så pass fel som vissa kritiker anser att de har. I andra sammanhang är det nämligen ett givet faktum att dessa medier utgör ett mycket starkt påtryckningsmedel. Den bransch som då kommer på tal är självfallet reklambranschen, allt kan påverkas med mördande reklam, exempelvis kläder, musik, mode och framför allt, attityder hos människor. Film och video kan förvisso inte på något sätt antas eller anklagas för att vara den enda orsaken till olika former av beteenden hos individer. Å andra sidan kanske man inte skall underskatta betydelsen av vissa filmer i den

⁴⁹ Brottsbalken 16 kapitlet, 10 § b.

⁵⁰ Prop. 1986/87:151. s. 91.

processen som hos den enskilda individen lett fram till eller utlöst ett visst beteende.

4.3 Våldet inom pornografin

Pornografin har under historiens gång ständigt förändrats, dessvärre till det allt grövre. Under de senaste årtionden har utvecklingen gått framåt med rasande steg. Genom dagens möjligheter till snabba överföringar via exempelvis datornätverk, kabel TV och Internet finns numera all sorts pornografi att få tag på genom endast en knapptryckning. Även möjligheterna att spela in filmer själv utan allt för stora kostnader har lösts med den digitala tekniken.

När det gäller pornografiska framställningar, porrfilm, finns det två typer. Det finns den som vi kan kalla ”offentlig”, godkänd av biografbyrån och inte allt för stötande för folkhälsan. Sedan finns det allt som således inte är ”offentligt”, det är oftast här man hittar de grövre varianterna.

I länder som Tyskland, Italien, Japan, USA och de forna Öststaterna produceras en stor del av de våldspornografiska filmerna som inte skulle bli godkända för visning och spridning i Sverige men som finns att tillgå ändå i stor utsträckning via exempelvis olika nätverk och Internet. I dessa filmer finns det en hel del makabert att hämta som kanske inte lämpar sig att ta upp just här. Låt oss bara konstatera att den mänskliga fantasin inte har så snäva restriktioner som man ibland skulle vilja önska. Dessa skildringar kan ses som en handbok i sexuellt våld. Där återspeglas och förstärks de degenerativa könsrollerna ytterligare. Filmerna visar ofta olika sätt att våldta och misshandla, föreställningar om att kvinnor vill bli tagna våldsamt eller med våld är väldigt förekommande⁵¹. Ett vanligt budskap är att kvinnan njuter av det våld hon blir utsatt för. Våld mot män förekommer förvisso också, men ofta är de fullt påklädda när de utsätts för detta. Kvinnorna däremot utsätts för alltid våld när de är nakna, står i duschen eller har samlag. Våldet mot kvinnor har alltså oftast en sexuell anknytning. En intervju genomförd i USA⁵² kan på ett rättmätigt sätt ge uttryck för vissa sexköparens kvinnobild. I undersökningen som detta kommer ifrån medverkade ett stort antal män som regelbundet köpt sex, medverkat i olika produktioner, både legala och illegala. I intervjun finns ett citat som jag anser kan vara passande för att spegla denna bild, förvisso är det något rått men samtidigt väldigt verkligt.

“In the living room were about 15 guys in towels. In the room to the left a group of about seven guys surrounded a slender attractive young looking latino girl. She was lying on her back getting fucked. I stood over the crowd and watched her, I tried to get down but I really couldn’t get close. She sucks me for about 10 minutes while 4-5 guys watch in the dimly lit room. I plow her for about 12 minutes, she kept her eyes closed while I fucked her and didn’t say much. Later, I go into the back room and some black guy is

⁵¹ SOU 1995:15. s. 135.

⁵² Sex trafficking of women in The United States. S. 71 ff.

giving this girl another plowing. Most everyone has left, so I and another guy lay her down. I bang her, finally I slam her hard a few times. I look in the bedroom and she's laying there with one leg splayed out and the other bent at the knee. Her head is turned to the side and her hair is everywhere.”

4.4 Sambandet

Inom forskningen råder det delade meningar i frågan om människan blir påverkad av våldsporr eller inte. Några direkta belägg för att det våld som förekommer mot prostituerade och offer för människohandel har sitt ursprung inom våldsporr finns inte. Vad man däremot kan säga är att ”vanlig” pornografi har en stark koppling till prostitutionen.

I en intervju som prostitutionsgruppen i Göteborg genomfört⁵³ med prostituerade framkom att det är relativt vanligt att män tar med sig diverse tidningar och visar upp för kvinnorna vad de vill ha utfört för sexuella handlingar. De prostituerade kvinnorna uppgav även att könsköparna numera, inspirerade av den allt grövre porren, efterfrågar allt mer udda och grövre sexuella tjänster än tidigare.

Pornografi förmedlar en syn på kvinnor som en vara, ett objekt. Denna kvinnosyn är en förutsättning för könshandel, både nationellt och internationellt. Bakgrunden till ökningen av trafficking som fenomen är den moderna sexturismen, som i sin tur möjliggjordes av den alltmer flitiga chartertrafiken under 1900-talets andra hälft. För många kvinnor i länder med omfattande fattigdom och dyster ekonomisk utveckling har sexturismen i hemlandet utgjort första ledet i en process som slutat på en sexklubb eller en bordell i Europa eller USA. Sexturismens närvaro främjar således drömmen om ett bättre liv i ett annat land. Och det är framför allt denna dröm som utgör den kommersiella grogrunden för skrupelfria hallickar och transportörer.

Prostitution och trafficking kan inte ses som två skilda problem, de hör ihop och är otroligt beroende av varandra. Utan en inhemsk marknad för människor som är beredda att betala för att få en kvinna i sitt våld har inte människohandlarna någon avsättningsmarknad för sina produkter, marknadsekonomiska aspekter talar emot detta och utan vinster till profitörerna faller hela fenomenet.

4.5 Legaliserad prostitution ökar människohandeln

I Europa framkommer alltfler tendenser till en ökad legalisering av prostitution. I Holland upphävdes år 2000 det sedan 1912 gällande bordellförbudet. Arbetsrättslig lagstiftning som gäller för allmän affärsverksamhet gäller nu också för bordellverksamhet.

⁵³ SOU 1995:15.

I Tyskland har prostitution legaliserats och likställts med vanlig affärsverksamhet. Också i Spanien, Ryssland och nu senast i Finland förs livliga legaliseringsdebatter.

De länder som har legaliserad eller reglerad prostitution har det högsta antalet insmuglade utländska kvinnor som prostituerade. På Hollands bordeller kommer 80 % av de prostituerade kvinnorna från andra länder. I Italien finns cirka 8000 kvinnor uppköpta från Nigeria och cirka 5000 kvinnor från Albanien, Moldavien och Ukraina⁵⁴.

Grekland är ytterligare ett exempel, där cirka 5500 grekiska kvinnor och cirka 1500 utländska kvinnor var prostituerade år 1991. År 1996 hade siffrorna förändrats till ungefär 4300 grekiska kvinnor, 22 % färre, och cirka 6100 utländska kvinnor, en ökning med 387 %. För år 2001 beräknas förhållandet mellan grekiska och utländska prostituerade kvinnor vara 25 % grekiska kvinnor och 75 % utländska⁵⁵. De flesta kommer från Ryssland, Ukraina, Centraleuropa och Balkanländerna.

Den globala sexslavhandeln omsätter omkring 7 miljarder dollar om året och 1998 gick den om droghandeln och blev därmed världens tredje mest lönsamma marknad. Tre procent av skatteintäkterna i Amsterdam kommer från ”Red Light” distriktet. För Thailands del är 14 % av BNP relaterat till inkomster från prostitution⁵⁶.

4.5.1 Exemplet Victoria i Australien

I Australien legaliserades prostitutionen på 80-talet. Nu kan man se effekterna. Prostitutionen är en miljardindustri och en accepterad del av tillvaron. Men även den illegala prostitutionen har ökat kraftigt.

Kriminaliteten och de sociala problemen har inte minskat.

Gatuprostitutionen har ökat markant sedan legaliseringen, det blev så illa att man på grund av den nedsmutsning som gatuprostitutionen orsakade fick ordna så kallade tolerans zoner där de prostituerade fick hålla till.

Staten och kommunen etablerade så kallade sexcentra där tjänsterna utfördes till ett mycket lägre pris än i bordeller. Handeln med människor till

Australien har ökat sedan legaliseringen och idag arbetar starka krafter inom sexindustrin för möjligheten att ta in kvinnor från främst Asien på riktiga arbetstillstånd. Redan idag köps kvinnor in för ca 15 000 \$A vilket motsvarar ca 800 män innan de får ut någon lön.

Sedan 1984 har prostitution varit legaliserat delstaten Victoria, Australien.

1984 fanns det i Victoria 77 illegala bordeller. Idag finns 100 legala och ca 400 illegala bordeller. Polisen har ingen makt att kontrollera bordellerna, stoppas en verksamhet byter man bara ägare och flyttar. Få ansöker om licenser eftersom de kostar pengar och vinsten blir för dålig⁵⁷.

⁵⁴ Coalition against trafficking in women.

⁵⁵ Dessa siffror är på grund av brottets natur behäftade med en viss osäkerhet.

⁵⁶ Regeringens seminarium om effekterna av legaliseringen av prostitution, 5 – 6 november i Riksdagens andrakammarsal.

⁵⁷ Legalising prostitution is not the answer: The example of Victoria, Australia (CATW, Australia).

Prostitutionen är sammankopplad med en stor kriminell rörelse. Tidigare dömda kopplare driver nu bordeller och betraktas som accepterade "affärsmän". Även stora ekonomiska faktorer är inblandade.

I australiensiska affärstidningar förs argument fram om att prostitutionen är en viktig del av ekonomin. Genom sexturism och skatteintäkter tjänar staten på den växande prostitutionen.

Det finns två som tjänar på en legalisering, hallickarna och staten. Det man har gjort i Australien är att man har legaliserat hallick systemet. Dessutom har man upptäckt att "aha, det finns skattepengar att hämta". Janice Raymond, professor från Massachusetts, använde uttrycket "state sponsored prostitution" för att visa att staten tjänar pengar på sexhandeln genom skatter⁵⁸. Alltså har i dessa länder staten blivit en hallick.

Den liberala inställning som finns i Australien har även lett till att de prostituerade blivit mer utsatta. Inget socialt skydds nät finns för att fånga upp de som vill bort eftersom sexarbete har blivit normaliserat och ses som kvinnans egna fria val.

Lagstiftarna tror att de hjälper kvinnorna inom prostitution genom att legalisera. Men sanningen är att det blivit svårare för kvinnorna att försörja sig på prostitution efter legaliseringen. Kvinnorna måste antingen arbeta illegalt som gatuprostituerade eller arbeta på en bordell och därmed vara i händerna på någon annan, de flesta bordellägarna tar upp till 60 procent av intäkterna. Dessutom ger lagen kvinnorna ytterligare mödor. De är exempelvis skyldiga att göra regelbundna hälsokontroller för att förhindra spridningen av sexuellt överförbara sjukdomar. Två överrepresenterade grupper av kvinnor som arbetar som prostituerade är drogmissbrukare och kvinnor som utsatts för trafficking. Detta trots att lagen säger att man skall vara över arton år, drogfri och från Australien för att arbeta legalt som prostituerad.

Statistiken talar ett tydligt språk. En undersökning som gjordes år 1999⁵⁹ visar att i staten Victoria spenderar 60 000 viktoriaiska män varje vecka 35 miljoner på prostitution. Varje år omsätts 1 800 miljoner och det finns 4 500 anställda i branschen. Detta är situationen i Victoria, en stat med cirka 3,5 miljoner invånare, Och det är bara den legala industrin, den illegala är betydligt större.

⁵⁸ Regeringens seminarium om effekterna av legaliseringen av prostitution, 5 – 6 november i Riksdagens andrakammarsal.

⁵⁹ Kvinnotryck 7, november 2002.

5 Internationella instrument

De flesta former av slaveri har på något sätt en internationell anknytning. Avskaffningen av slaveriet var tidigt en internationell målsättning ”i humanitetens namn”. Förbud mot slaveri och slavhandel har genomförts på ett internationellt plan genom internationella konventioner under historiens kräftgång.

Redan 1904 förbjöds handel med kvinnor och barn genom särskilda konventioner. 1910 års konvention angående bekämpandet av den vita slavhandeln samt 1921 års konvention för undertryckande av handeln med myndiga kvinnor och 1949 års konvention om förhindrande av handel med människor och utnyttjande av annans prostitution är andra internationella överenskommelser inom samma område.

I FN:s allmänna förklaring från 1949 om de mänskliga rättigheterna samt i den europeiska konventionen från 1950 angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna finns bestämmelser som förbjuder slaveri och tvångsarbete, samt självfallet även slavhandel. Vissa av dessa instrument tillkom redan på tiden för nationernas förbund andra, senare, under förenta nationernas era. Gemensamt för dessa är strävan efter ett samhälle och en värld som är fri från det lidande människor utsätts för när de befinner sig i den utsatta situationen som människohandeln utgör. Trots alla dessa konventioner och överenskommelser kan man inte undgå att förundras över att så pass lite egentligen uppnåtts under hela förra århundradet i denna fråga. Om mänskligheten och dess företrädare, staterna, haft ett hundra år på sig att arbeta med detta, hur kommer det sig då att vi nu står inför en, på vissa sätt, återgång till slaveriets era. Kan det vara så att det är en politisk prioriteringsfråga som helt enkelt inte ansetts viktig nog?

5.1 Instrument upprättade inom FN

Som ovan framhållit finns det en rad av olika internationella instrument som upprättats inom världsförbundet. Vissa av dem är ålderstigna, vissa i stort sett bortglömda. Jag ämnar i detta avsnitt att ta upp endast en del av dem. Detta är de som på sista tiden berörts i den nationella och internationella debatten angående handel med människor.

5.1.1 1979 års konvention om avskaffandet av all slags diskriminering av kvinnor⁶⁰

Denna FN-konvention trädde ikraft 1981 och är ratificerad av 163 stater. Dessvärre har denna konvention väldigt många reservationer, hela 150 stycken, vilket försvagat dess betydelse något. Konventionen innehåller både politiska, civila, ekonomiska och kulturella rättigheter. Dess skydd sträcker sig både till det privata och till det offentliga livet.

⁶⁰ CEDAW konventionen.

Enligt artikel 6 skall staterna vidta alla lämpliga åtgärder, inklusive lagstiftning, för att bekämpa alla former av handel med kvinnor och utnyttjande av prostitution.

Förutom att peka på att lagstiftning kan vara en lämplig åtgärd säger konventionen ingenting om vilka slags åtgärder som skall eller kan vidtas när det gäller att bekämpa fenomenet. Vidare saknar konventionen en definition av vad som egentligen menas med handel med kvinnor. Detta har lett till att olika stater sett på problemet lite olika och således försvårat en internationell upplösning kring det.

5.1.2 1993 års deklaration om avskaffandet av allt våld mot kvinnor

Syftet med denna deklaration var egentligen att stärka den från 1979, i deklarationen uppmanas staterna att tillträda och dra tillbaka sina reservationer från innan. Deklarationen antogs av FN:s generalförsamling och ses därför som ett uttryck för staternas vilja. Då det är frågan om en deklaration betyder detta tyvärr att den endast är moraliskt bindande för staterna. I artikel 2b definieras och sägas att våld mot kvinnor omfattar fysiskt, sexuellt och psykiskt våld, innefattande våldtäkt, sexuella utnyttjande, trakasserier samt handel med kvinnor, trafficking. Deklarationen utpekar dock inte något specifikt sätt att angripa problemet med våld mot kvinnor.

5.1.3 2000 års konvention om gränsöverskridande organiserad brottslighet

Syftet med konventionen är att, genom samarbete, förebygga och bekämpa organiserad brottslighet som är gränsöverskridande mera effektivt än tidigare. Som komplement till konventionen antogs samtidigt ett antal tilläggsprotokoll varvid ett speciellt åsyftade människohandel, the Protokoll to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons, Especially Women and Children.

Syftet med protokollet om människohandel är att förebygga och bekämpa denna verksamhet, varvid kvinnor och barn särskilt skall uppmärksammas, att erbjuda skydd och stöd åt offer för detta samt att främja samarbete mellan konventionsstaterna. Protokollet är tillämpligt på förebyggande och utredande åtgärder, men också när det gäller åtal för de brott som tas upp i konventionen och dess tilläggsprotokoll. Detta gäller dock endast om det är en gränsöverskridande brottslighet eller involverar en organiserad kriminell organisation.

Innan detta protokoll antogs fanns det inget internationellt instrument som behandlade alla aspekterna av människohandel och det fanns ingen samlad definition på fenomenet människohandel eller trafficking.

Definitionen, som återfinns i artikel 3 är inte begränsad till handel för sexuella ändamål utan gäller generellt.⁶¹

- a. *”Trafficking in persons” shall mean the recruitment, transportation, transfer, harbouring or receipt of persons, by means of threat or use of force or other forms of coercion, of abduction, or fraud, of deception, of the abuse of power or of a position of vulnerability or of the giving or receiving of payments or benefits to achieve the consent of a person having control over another person, for the purpose of exploitation. Exploitation shall include, at a minimum, the exploitation of the prostitution of others or other forms of sexual exploitation, forced labour or services, slavery or practices similar to slavery, servitude or the removal of organs.*
- b. *The consent of a victim of trafficking in persons to the intended exploitation set forth in subparagraph (a) of this article shall be irrelevant where any of the means set forth in subparagraph (a) have been used.*
- c. *The recruitment, transportation, transfer, harbouring or receipt of a child for the purpose of exploitation shall be considered “trafficking in persons” even if this does not involve any of the means set forth in subparagraph (a) of this article.*
- d. *“Child” shall mean any person under eighteen years of age.*

Konventionen och dess tilläggsprotokoll kräver att varje anslutningsstat skall anta rättsliga, eller andra nödvändiga, åtgärder för att kriminalisera de handlingar som beskrivs i artikel 3 ovan när dessa begås uppsåtligt⁶². Det krävs ytterligare även en kriminalisering av försök och medverkan till detta⁶³.

Sverige undertecknade i december 2000 konventionen och dess båda tilläggsprotokoll. Samtliga FN: s medlemsstater har undertecknat konventionen och i betydande utsträckning dess två tilläggsprotokoll. Alla tre dokument undertecknades även av samtliga medlemsstater i EU och även av kommissionen för EU: s räkning⁶⁴.

5.2 Instrument upprättade inom EU

Arbetet inom EU mot människohandel har pågått en längre tid. Genom olika gemensamma åtgärder inom tredje pelaren har man upprättat program, gjort uttalanden, involverat Europol med mera. Slutligen, och nyligen har man antagit ett rambeslut för att harmonisera de olika ländernas åtgärder och straffrättsliga bestämmelser.

⁶¹ Artikel 3 i tilläggsprotokollet.

⁶² Artikel 5 p. 1.

⁶³ Artikel 5 p. 2.

⁶⁴ SOU 2001:14 s. 434.

5.2.1 STOP programmet⁶⁵ från 1996

Programmet antogs av rådet 1996 och syftar till att ge stöd samt främja utbyte mellan personer med ansvar för att bekämpa människohandel och sexuellt utnyttjande av barn. Sverige har samarbetat med Finland, Ryssland, Tyskland, Estland och Danmark i detta projekt för att bygga upp ett nätverk för informationsutbyte, analys och bekämpning av handeln med kvinnor⁶⁶. I detta projekt ingick även att kartlägga handeln och de problem som kan relateras till denna, socialt och brottsligt.

Vidare var avsikten att undersöka den organiserade brottslighetens inflytande över handeln samt möjligheterna att skydda offren⁶⁷. I projektet ingick utbildning och seminarier om hur man upptäcker och kan förebygga människohandel. Det riktade sig främst till domare, åklagare, polisen, sociala myndigheter och tullmyndigheter. Programmet var begränsat till perioden 1996 – 2000.

5.2.2 Den gemensamma åtgärden från 1997⁶⁸

Den gemensamma åtgärden tillkom för att man skulle vidta ytterligare åtgärder inom områdena för människohandel och sexuellt utnyttjande av barn och beslutades inom den tredje pelaren. Medlemsstaterna åtog sig här att se över sin lagstiftning och praxis för att tillse att de beteenden som beskrivs i rapporten verkligen var straffbelagda. Dessa brott skulle leda till effektiva, proportionerliga och avskräckande straffrättsliga påföljder. Man lämnade också i denna gemensamma åtgärd vissa definitioner och beteckningar för medlemsstaterna.

Med handel avses varje beteende som underlättar att någon reser in i, reser igenom, vistas inom eller reser ut ur en medlemsstats territorium om syftet är

1. *att i vinstsyfte bedriva handel med andra människor än barn i syfte att utnyttja dem sexuellt under förhållande som tvång, hot, genom vilseledande, svikligt förfarande, påtryckningar och liknande.*
2. *att bedriva handel med barn i syfte att utnyttja eller missbruka dem sexuellt.*

Denna definition är vid, men den som ovan redovisats från FN:s konvention om gränsöverskridande organiserad brottslighet är vidare. Den omfattar inte endast sexuellt beteende utan även andra former av utnyttjanden. Vidare kräver inte FN konventionen att syftet förverkligats för att det skall bedömas

⁶⁵ Incentive and exchange programme for persons responsible for combating trade in human beings and the sexual exploitation of children (STOP).

⁶⁶ SOU 2001:14 s. 435.

⁶⁷ EGT L 322, 12.12.1996.

⁶⁸ EGT L 63, 04.03.1997.

som människohandel. Gemensamt för de båda är att de pekar på och kräver stödåtgärder för offren och dess familjer samt skydd för vittnen. För att ytterligare stärka arbetet mot denna form av kriminalitet utökade man Europol: s mandat till att även omfatta människohandel⁶⁹.

5.2.3 Haag deklARATIONEN FRÅN 1997⁷⁰

Denna deklARATION antogs av justitie- och jämställdhetsministrarna och var tänkt som en deklARATION innehållande riktlinjer för att förebygga och bekämpa handel med kvinnor för sexuella ändamål. Den var också tänkt att konkretisera den gemensamma åtgärden och innehåller rekommendationer på såväl internationell som nationell nivå.

Den internationella biten understryker vikten av samarbete över gränserna för att tackla problemet. Vad gäller de nationella aspekterna tar deklARATIONEN upp behovet av att förebygga, utreda och lagföra de olika handlingarna som ingår i brottet människohandel. Det framhålls att staterna bör inrikta sig på huvudmännen bakom handeln och tillhandahålla stöd åt offren. Staterna rekommenderas även att utse en nationell rapportör över situationen i landet som rapporterar till berörda myndigheter. För Sveriges vidkommande utsåg regeringen rikspolisstyrelsen till nationell rapportör redan 1997.⁷¹ Rikspolisstyrelsen delegerade i sin tur detta uppdrag till rikskriminalpolisen.

5.2.4 Europol

Som tidigare nämnts omfattar numera Europol: s mandat handel med människor och därmed sammanhängande brott. Europol ger ut rapporter med allmän information samt rapporterar om trender och läget i de olika länderna. Ett antal svenska poliser arbetar på och med Europol för att kartlägga gränsöverskridande brottslighet och för att underlätta kontakterna mellan de olika medlemsländerna.

För att Europol skulle kunna arbeta med detta på ett effektivt sätt lade man en bilaga till Europolkonventionen som ytterligare skulle definiera verksamhetsområdet.

Här definieras människohandel på följande sätt

“Traffic in human beings” means subjection of a person to the real and illegal sway of other persons by using violence or menaces or by abuse of authority or intrigue with a view to the exploitation of prostitution, forms of sexual exploitation and assault of minors or trade in abandoned children⁷²”.

⁶⁹ EGT L 342, 31.12 1996.

⁷⁰ The Hague Ministerial Declaration on European Guidelines for Effective Measures to Prevent and Combat Trafficking in Women for the Purpose of Sexual Exploitation.

⁷¹ Prop. 1997/98:55 s. 52.

⁷² Europolkonventionen bilaga till artikel 2.

Denna definition som Europol använder sig av i sitt arbete är som synes vidare än den som slogs fast i den gemensamma åtgärden från 1997. Detta har lett till en viss förvirring när det gäller att bekämpa trafficking, beroende av vilken konvention, deklaration eller uttalande som man stödjer sig på. En definition återfinnes hos FN, en annan hos Europeiska Unionen och en tredje hos Europol. Läger man sedan till alla intresseorganisationer som arbetar med detta och andra internationella organisationer, exempelvis, Interpol får man en formidabel snårskog av olika definitioner. På sista tiden har det dock gjorts en hel del för att reda upp detta, vilket kommer att åskådliggöras nedan.

Redan i Europolis lägesrapport för 1996-1997 konstaterades att handel med människor och då särskilt handel med kvinnor med syfte att utnyttja dem sexuellt, har ökat de senaste åren.

Medlemsländernas nationella rapporter till Europol visar att de flesta medlemsländerna, mer eller mindre, berörs av handeln med kvinnor. Kvinnorna kommer från alla delar av världen till länder i unionen⁷³ och man kan se ett mönster där kvinnor av en viss nationalitet företrädesvis söker sig till ett och samma land i unionen. En generell trend är dock att antalet prostituerade från Östeuropa till Unionen har ökat dramatiskt.

Under nittiotalet har till exempel antalet östeuropeiska prostituerade i Tyskland och Nederländerna ökat från några få till 60 % av det totala antalet prostituerade. Kvinnor som utsätts för handel i Unionen kommer även från Thailand, Filippinerna, Nigeria, Ghana, Brasilien, Colombia, Peru och Dominikanska Republiken.

5.2.5 Europeiska rådets uttalande i Tammerfors

I oktober 1999 hölls ett möte i Tammerfors som behandlade strävandena att utveckla unionen som ett område med frihet, säkerhet och rättvisa. I de så kallade Tammerforsslutsatserna klargjorde Europeiska Unionen vad man åsyftade med sitt fortsatta arbete för att skydda offer samt effektivt slå ner på handeln med människor för sexuella ändamål. Följande slutsatser är ett aplock av alla men har relevans för det fortsatta arbetet⁷⁴.

22. Att det behövdes informationskampanjer i nära samarbete med både ursprungs och transitländerna för att förebygga människohandel.

23. En begäran att medlemsländerna skulle anta lagstiftning om stränga påföljder för detta brott. Samtidigt uppmanade rådet att före utgången av år 2000, på grundval av förslag från kommissionen, länderna som inte hade lagstiftning om detta att anta sådan.

24. Att det behövdes ett närmare samarbete mellan ländernas gränskontroller, ett arbete som även kandidatländerna borde involveras i.

⁷³ Crime assessment – Trafficking in human beings into the European Union.

⁷⁴ SOU 2001:14.

26. en utveckling av bistånd till ursprungs och transitländer i syfte att främja frivilligt återvändande samt att hjälpa myndigheterna i dessa länder att bekämpa människohandeln.

43. Att insatser för bland annat gemensamma definitioner borde koncentreras till ett antal sektorer med särskild betydelse, däribland människohandel, särskilt utnyttjande av kvinnor samt sexuellt utnyttjande av barn.

5.2.6 Europeiska Unionens parlament

I februari 2000 anordnade Europaparlamentet för första gången en så kallad hearing om människohandel. Parlamentet ansåg⁷⁵ att medlemsstaternas åtaganden och politiska uttalanden inte hade omvandlats till straffrättsliga bestämmelser på det sätt som var avsett. Avsaknaden av särskilda straffbestämmelser samt bristen på samarbete var påtaglig och ansågs öppna upp för människohandel och människosmuggling.

Enligt parlamentet var även den totalt avsaknaden av gemensamma definitioner ett stort hinder mot samstämmighet och politiska strategier. Eftersom människohandel är ett fenomen som rör så pass många olika frågor, så som mänskliga rättigheter, bristande jämställdhet, invandrings och visumpolitik efterlyset man ett bredare politiskt tillvägagångssätt än tidigare. Vidare uppmanade man kommissionen att, till följd av den dåliga uppslutningen kring 1997 års gemensamma åtgärd och slutsatserna ifrån Tammerfors, utarbeta ett särskilt förslag om en harmonisering av de nationella lagarna. Vad man eftersträvade var större rättslig enhetlighet och effektivare demokratiska kontroller av situationen.

5.2.7 Europeiska kommissionen och rambeslutet⁷⁶

Den 21 december 2000 föreslog europeiska kommissionen⁷⁷ i ett meddelande till rådet och Europaparlamentet två rambeslut.⁷⁸ Dessa gällde åtgärder för att bekämpa människohandel respektive åtgärder för att bekämpa sexuell exploatering av barn och barnpornografi.

Rambeslutet som gäller människohandel omfattar handel som syftar till sexuell exploatering och arbetskraftsexploatering. Det behandlar definitioner av straffbar människohandel, kriminalisering av anstiftan, medhjälp, främjande och försök samt gemensamma lägsta maximistraff. Dessutom tas frågor om påföljder för juridiska personer, jurisdiktion samt brottsoffrens ställning upp. Förslaget presenterades i Stockholm i februari 2001 under det svenska ordförandeskapets ledning.

⁷⁵ Europaparlamentets resolution, KOM (1998) 726 – C5-0123/1999 – 1999/2125(COS).

⁷⁶ EGT L 203, 01.08.2002.

⁷⁷ KOM (2000) 854.

⁷⁸ Council framework decision on combatting trafficking in human beings och council framework on combating the sexual exploitation of children and child pornography.

Gällande rambeslutet generellt ansågs det viktigt att inte avvika från FN protokollets definitioner på ett sätt som kunde uppfattas som ett försvagande av dem. Samtidigt ansågs det viktigt att få till stånd ett rambeslut, eftersom ett sådant instrument innehåller bindande och precisa åtaganden när det gäller vad som skall uppnås. I ett rambeslut kan också straffskalor behandlas, vilket ger uttryck för en samsyn i fråga om brottets allvar. Slutligen var utvidgningsperspektivet viktigt, ett rambeslut ger klara signaler till de länder som ansökt om medlemskap i EU om den vikt som EU fäster vid kampen mot dessa brott.⁷⁹

Rambeslutet i sig har ett snävare tillämpningsområde än FN protokollet⁸⁰, och behandlar endast straffrätt med sikte på sådan människohandel som syftar till sexuell exploatering och arbetskraftsexploatering. Detta då EU har underlag för att gå längre än FN, i övrigt är dock FN protokollet den gemensamma plattform som samarbetet globalt sätt bygger på. En annan detalj som är väl värd att nämnas är inställningen till brottsoffren i rambeslutet. Medlemsländerna kom på denna punkt överens om att införa garantier för offer, och slår fast i rambeslutet att utredningar och åtal inte skall vara beroende av en anmälan från offret. På detta sätt markerar man att bekämpandet av människohandeln är en angelägenhet för hela samhället och inte bara en fråga för de inblandade. Förslaget förelades Sveriges riksdag 2001.

5.2.7.1 Artikel 1, 2 och 3 från rambeslutet

Artikel 1 i rambeslutet definierar straffbar människohandel för arbetskraftsexploatering och sexuell exploatering. Straffbart blir då följande gärningar:

1. Rekrytering, transport, överföring, hysande, senare mottagande av en person, inbegripet utbyte eller överföring av kontroll över denna person om. Tvång, våld eller hot, inklusive bortförande, brukas eller
2. Svikligt förfarande eller bedrägeri brukas, eller
3. Missbruk av myndighet eller av utsatt situation förekommer, som är av sådan art att personen inte har något annat verkligt eller godtagbart val än att ge efter för det missbruk som förövas, eller
4. Betalning eller förmåner ges eller tas emot för att erhålla medgivande från en person som har kontroll över en annan person i syfte att exploatera den personen sexuellt eller som arbetskraft.

Offrets samtycke till den avsedda exploateringen spelar ingen roll om något av medlen i punkterna 1-4 använts, när det gäller barn, under 18 år, spelar

⁷⁹ Prop. 2001/02:99.

⁸⁰ Tilläggsprotokoll om förebyggande, bekämpande och bestraffande av handel med människor, särskilt kvinnor och barn.

det ingen roll om något av medlen använts⁸¹. Artikel 2 i rambeslutet ger att även anstiftan, medhjälp, främjande och försök att begå de brott som anges i artikel 1 är straffbart.

Artikel 3 anger påföljderna. Enligt 1 punkten skall medlemsländerna säkerställa att brotten i 1 och 2 artiklarna är belagda med effektiva, proportionerliga och avskräckande påföljder. 2 punkten stadgar ett maximistraff på minst 8 års fängelse, om brottet begåtts under någon av följande omständigheter:

- Gärningsmannen på ett medvetet eller genom grov oaktsamhet satt brottsoffrets liv på spel.
- Brottet begåtts mot ett offer som är särskilt utsatt. Ett brottsoffer skall anses vara särskilt utsatt i fall offret inte ännu uppnått sin sexuella självbestämmandeålder enligt den nationella lagstiftningen om brottet rör människohandel för sexuell exploatering.
- Brottet begåtts med användande av grovt våld eller orsakat brottsoffret särskilt allvarlig skada.
- Brottet begåtts inom ramen för en kriminell organisation.

5.2.7.2 Artiklarna 6 och 7 från rambeslutet

En medlemsstat skall enligt artikel 6, första punkten fastställa sin behörighet att väcka åtal och döma i fall som omfattas av rambeslutet i tre situationer:

- När gärningen begåtts, helt eller delvis, på medlemsstatens territorium.
- När gärningsmannen är medborgare i medlemsstaten.
- När gärningen begåtts till förmån för en juridisk person som är etablerad inom medlemsstatens territorium.

En medlemsstat, som enligt sin lagstiftning, inte utlämnar sina medborgare skall enligt 3 punkten vidta åtgärder för att säkerställa att staten lagför de brott mot artiklarna 1-3 som begåtts av dess egna medborgare utanför dess territorium.

Artikel 7, första punkten slår fast att utredningar inte skall vara beroende av att personen som utsatts för brottet anmäler detta i fall där gärningen begåtts inom medlemsstatens territorium. 2 och 3 punkterna handlar om barns särskilda ställning. Dessa skall anses som särskilt utsatta och

⁸¹ Artikel 1 punkterna 2-3.

medlemsstaterna skall vidta alla möjliga åtgärder för att skydda och hjälpa dem samt deras familjer.

Artikel 7 anknyter nära, och hänvisar när det gäller barn, till rambeslutet från den 15 mars 2001 om brottsoffrets ställning i det straffrättsliga förfarandet⁸². Detta rambeslut ger att medlemsstaterna skall verka för att brottsoffer får den särskilda behandling som på bästa sätt motsvarar deras situation. Medlemsstaterna skall även skydda offren från följderna av att vittna offentligt mot gärningsmännen samt tillse att det sker på ett så tryggt och säkert sätt som möjligt.

5.3 Effekten för Sverige

Sedan en tid tillbaka har det i Sverige bedrivits utredningar som syftat till att se över då gällande regleringar för brott med anknytning till sexualitet och smuggling av människor. Regeringen gav 1997 rikspolisstyrelsen i uppdrag att samla in uppgifter om omfattningen av handeln med kvinnor i Sverige. 1998 fick en parlamentarisk kommitté i uppdrag att göra en översyn av bestämmelserna om sexualbrott, sexualbrottskommittén, vilket resulterade i SOU 2001:14. Efter denna bildades anhörigkommittén i november 2000 för att se över frågan om smuggling av människor.

Vidare har Sverige noga följt utvecklingen internationellt, samt även verkat för ett utökat internationellt samarbete. Således saknades det inte underlag för en snabb reglering av området. Förslaget som kom från sexualbrottskommittén innefattade två olika bestämmelser om människohandel för sexuella ändamål med sikte på endast sexuell exploatering och då endast om denna var gränsöverskridande. Regeringen ansåg⁸³ dock att rambeslutet föranledde ett behov av att i Sverige införa, dels det särskilda människohandelsbrottet med ett vidsträckt ansvar för gärningsmannaskap och stränga straffskalor, samt en kriminalisering av de olika formerna av förbrott till dessa. Detta för att uppfylla de krav rambeslutet ställde samt övriga internationella konventioner som Sverige undertecknat.

⁸² EGT L 82, 22.03.2001.

⁸³ Prop. 2001/02:99.

6 Svensk lag innan 2002

6.1 Tidigare lagstiftning i Sverige

Någon lagstiftning riktad direkt mot handel med människor har inte funnits i Sverige tidigare. Vid ingripande mot handel med kvinnor för sexuella ändamål har därför mer allmänna bestämmelser använts då det varit möjligt. De bestämmelser som tidigare använts när någon förmåtts att arbeta som prostituerad eller exploaterats sexuellt mot sin vilja är de som reglerar brotten mot frid och frihet i brottsbalkens fjärde kapitel.

Från speciallagstiftningen kan vidare nämnas utlänningslagen samt lagen om förbud mot köp av sexuella tjänster.

Gemensamt för dessa straffbestämmelser är att de alla på något sätt rör sig i områden som numera omfattas av den nya regleringen om handel med människor för sexuella ändamål.

6.2 Brottsbalken

Från brottsbalkens fjärde kapitel är det först och främst de första fyra paragraferna som kunnat tillämpas. 1 § innehåller en bestämmelse om allvarligare frihetsberövande, människorov, medan det i 2 § finns en mer allmän bestämmelse om olaga frihetsberövande. I 3 § återfinns bestämmelsen som inriktar sig på särskilda angrepp på en persons handlings eller rörelsefrihet, försättande i nödläge.

Av 4 kapitlet, 1 §, Brottsbalken framgår att

Den som bemäktigar sig och för bort eller spärrar in barn eller någon annan med uppsåt att skada honom eller henne till liv eller hälsa eller tvingar honom eller henne till tjänst eller att öva utpressning, döms för människorov till fängelse på viss tid, lägst fyra och högst tio år, eller på livstid.

Är brottet mindre grovt, döms till fängelse i högst tio år.

För att straffstadgandet skall gälla krävs att någon bemäktigar sig och bortför eller inspärrar någon. Detta är dock inte tillräckligt, det krävs ytterligare att gärningsmannen har uppsåt att skada offret till liv eller hälsa, utnyttjande till tjänst, eller utövande av utpressning. Uppsåtet skall således täcka en hel del rekvisit.

För att stadgandet skall kunna bli aktuellt krävs inte att gärningsmannen skadat offret eller utövar tvång. Han skall dock ha åsyftat en viss effekt med sin gärning⁸⁴.

⁸⁴ Holmqvist m.fl. Brottsbalken, en kommentar, del 1, Norstedts juridik, Stockholm.

Av 4 kapitlet, 2 §, Brottsbalken framgår att

Den som i annat fall än vad som sägs i 1 § för bort eller spärrar in någon eller på annat sätt berövar honom eller henne friheten, döms för olaga frihetsberövande till fängelse, lägst ett och högst tio år.

Är brottet mindre grovt, döms till böter eller fängelse i högst två år.

Denna paragraf reglerar det mera ”allmänna” frihetsberövandet. Det förutsätts inte endast att offret förts bort eller spärrats in utan även andra former av frihetsberövande såsom exempelvis att någon blir fastbunden, kvarhållen eller bevakad. Som subjektivt rekvisit förutsätts uppsåt som täcker de objektiva rekvisiten. Vid så kallat subjektivt överskott tar regelmässigt 1 § över istället⁸⁵.

Av 4 kapitlet, 3§, brottsbalken framgår att

3 § Den som, i annat fall än som avses i 1 eller 2 §, genom olaga tvång eller vilseledande, föranleder att någon kommer i krigs- eller arbetstjänst eller annat sådant tvångstillstånd eller förmår någon att bege sig till eller stanna kvar på utrikes ort, där han eller hon kan befaras bli utsatt för förföljelse eller utnyttjad för tillfälliga sexuella förbindelser eller på annat sätt råka i nödläge, döms för försättande i nödläge till fängelse, lägst ett och högst tio år.

Är brottet mindre grovt, döms till böter eller fängelse i högst två år.

Bestämmelsen täcker två typfall. Det första är att gärningsmannen föranlett någon att komma i ett tvångstillstånd. Här avses arbetstjänst med inskränkningar i handlingsfriheten som innebär att offret inte fritt kan bestämma över sina göranden.

Det andra är att gärningsmannen förmått någon att bege sig till eller stanna på en ort utomlands där offret blir utsatt för förföljelse eller utnyttjad för tillfälliga sexuella förbindelser eller på annat sätt hamna i nödläge. För att gärningen skall vara straffbar krävs att den begåtts genom olaga tvång eller vilseledande. Brottsbeskrivningen innehåller tre led, dels tvång eller vilseledande, dels en på grund härav föranledd gärning samt, att handlingen lett till visst resultat.

Vilseledandet i sig avser en felaktig föreställning eller villfarelse hos offret. Det kan även bestå i att gärningsmannen vidmakthåller en felaktig föreställning hos offret. Det krävs, vad gäller villfarelsen, ytterligare att omständigheterna är sådana att det kan antas att handlingen inte skulle ha genomförts om inte gärningsmannen vidmakthållit villfarelsen⁸⁶. Mellan tvånget eller vilseledandet samt offrets handling krävs även kausalitet.

⁸⁵ Holmqvist m.fl. Brottsbalken, en kommentar, del 1, Norstedts juridik, Stockholm.

⁸⁶ Holmqvist m.fl. Brottsbalken, en kommentar, del 1, Norstedts juridik, Stockholm.

För att nödläge i sig skall anses ha inträffat skall offret ha befunnit sig i en verkligt svår situation som inte är helt tillfällig eller övergående. Med tillfällig sexuell förbindelse avses vanemässiga utomäktenskapliga förbindelser av tillfällig natur⁸⁷. Främst syftar man här på prostitution. Bestämmelsen riktar sig framför allt mot handeln med kvinnor och barn, det som tidigare kallades för vit slavhandel.

Brottsbalkens sjätte kapitel innehåller kriminaliseringen av bland annat koppleri vilket varit frekvent använt för att störa verksamheter inom detta område.

6 kapitlet 8-9 § § Brottsbalken reglerar koppleri och grovt koppleri. Bestämmelserna har ändrats i takt med att synen på prostitution också ändrats⁸⁸. Syftet med dessa ändringar har varit att prostitution skall motverkas och försvåras, detta har här skett genom att möjligheterna att ingripa mot koppleri utvidgats. Bland annat har en ny bestämmelse om hyresvärdens ansvar införts för att försvåra bordellverksamhet⁸⁹.

8 § Den som främjar eller på ett otillbörligt sätt ekonomiskt utnyttjar att annan har tillfälliga sexuella förbindelser mot ersättning, döms för koppleri till fängelse i högst fyra år.

Om en person som med nyttjanderätt har upplåtit en lägenhet får veta att lägenheten helt eller till väsentlig del används för tillfälliga sexuella förbindelser mot ersättning och inte gör vad som skäligen kan begäras för att få upplåtelsen att upphöra, skall han eller hon, om verksamheten fortsätter eller återupptas i lägenheten, anses ha främjat verksamheten och dömas till ansvar enligt första stycket.

Varje främjande av annans prostitution är straffbelagt. Främjandet kan ske på många olika sätt, exempelvis genom att inrätta en bordell eller att uppträda som hallick åt en prostituerad. Det är, om övriga rekvisit uppfylls, tillräckligt att gärningsmannen genom sin handling har skapat möjlighet eller underlättat för den andre att ha tillfälliga sexuella förbindelser mot ersättning. Dock krävs ett verksamt bidragande, ett främjande eller otillbörligt utnyttjande. En hyresvärd som hyr ut en bostad åt en prostituerad kan inte enbart på denna grund bli ansvarig. Däremot kan ansvar komma i fråga om hyresvärden haft insikt om att lägenheten används för prostitution eller efter att denne fått insikt om de rätta förhållandena inte vidtar skäligen åtgärder i enlighet med möjligheterna som finns i Jordabalkens 12 kap.

⁸⁷ SOU 2001:14 s.449.

⁸⁸ Ändringar 1984 och 1998.

⁸⁹ Holmqvist m.fl. Brottsbalken, en kommentar, del 1, Norstedts juridik, Stockholm.

9 § Är brott som avses i 8 § grovt, skall dömas för grovt koppleri till fängelse, lägst två och högst sex år.

Vid bedömning av om brottet är grovt skall särskilt beaktas, om den som har begått gärningen främjat tillfälliga sexuella förbindelser mot ersättning i större omfattning eller hänsynslöst utnyttjat annan.

Denna bestämmelse gäller för grövre varianter av koppleri. Vid bedömning av om brottet är grovt skall man beakta om den som främjat prostitutionen gjort detta i större omfattning eller hänsynslöst utnyttjat annan. Ett sätt att göra detta på kan exempelvis vara att utnyttja eller åstadkomma ett drogberoende hos den prostituerade för att förmå denne att prostituera sig till vinning för gärningsmannen. Annat förekommande kan vara upprepad misshandel för att förmå en inledning eller fortsättning av prostitutionen.⁹⁰

6.3 Utlänningslagen⁹¹

I Utlänningslagen finns möjlighet att neka personer inresa i Sverige om det kan antas att de kommer att försörja sig t.ex. genom prostitution. Denna bestämmelse ger också möjlighet att avvisa personer som rest in i Sverige och som här försörjer sig på prostitution. Den som organiserar eller hjälper till vid handeln över gränserna kan dömas också för brott mot utlänningslagen, exempelvis för brottet människosmuggling.

Av 4 kapitlet, 2 §, utlänningslagen framgår att:

2 § En utlänning får vidare avvisas

2. Om det kan antas att han under sin vistelse i Sverige eller i något annat nordiskt land inte kommer att försörja sig på ett ärligt sätt eller att han kommer att bedriva verksamhet som kräver arbetstillstånd utan att ha sådant tillstånd

När det gäller utlänningar som rest in i landet med redan beviljade uppehållstillstånd anger 2 kapitlet, 11 §, utlänningslagen att:

11 § Om utlänningen har rest in i landet, får ett uppehållstillstånd återkallas

2. Om han handlat på ett sådant sätt att det finns allvarliga anmärkningar mot hans levnadssätt

10 kapitlet, 5 §, utlänningslagen tar framför allt sikte på smuggling av människor. Straff kan då utgå för dem som i vinstsyfte planlägger eller

⁹⁰ Holmqvist m.fl. Brottsbalken, en kommentar, del 1, Norstedts juridik, Stockholm.

⁹¹ SFS 1989:529.

organiserar verksamhet som är inriktad på att främja att utlänningar reser till Sverige utan pass eller andra tillstånd.

Denna bestämmelse kan i vissa fall ge underlag för att ställa transportören till ansvar⁹². Straffansvar kan även komma i fråga om verksamheten inte avser hela resan utan endast vissa etapper av den⁹³.

Till fängelse i högst fyra år eller, om brottet är mindre allvarligt, till böter eller fängelse i högst sex månader döms den som i vinstsyfte planlägger eller organiserar verksamhet som är inriktad på att främja att utlänningar reser till Sverige utan pass eller de tillstånd som krävs för inresa i Sverige. Den som hjälper en utlänning att resa till Sverige utan pass eller de tillstånd som krävs för inresa i Sverige döms för medhjälp till brott enligt första stycket, om han insåg eller hade skälig anledning att anta att resan anordnats i vinstsyfte genom sådan verksamhet som där sägs.

6.4 Sexköpslagen

Sedan den 1 januari 1999 är köp av sexuella tjänster förbjudet i Sverige. I lagen om förbud av köp av sexuella tjänster⁹⁴ föreskrivs att:

Den som mot ersättning skaffar sig en tillfällig sexuell förbindelse, döms, om inte gärningen är belagd med straff enligt brottsbalken, för köp av sexuella tjänster till böter eller fängelse i högst sex månader. För försök döms till ansvar enligt 23 kap. brottsbalken.

6.4.1 Tankarna bakom regleringen

Det råder ingen tvekan om att prostitution medför allvarliga skador för såväl samhället som de enskilda. Att män kan köpa tillträde till en kvinnas kön för att tillfredsställa sina egna sexuella behov strider mot uppfattningen om människors lika värde och strävandena mot full jämställdhet mellan kvinnor och män. Könshandeln förmedlar vidare en oacceptabel människosyn. Övriga negativa verkningar för samhället är kostnader för de sjukdomar och skador som prostitutionen orsakar individen. Omkring de prostituerade förekommer i regel en omfattande kriminalitet av olika slag, som även denna orsakar samhället kostnader och skador. Denna är företrädesvis narkotikahandel, koppleriverksamhet och misshandel.

De prostituerade har i allmänhet en svår social situation. Det anses därför från statsmaktens sida som en viktig samhällsangelägenhet att prostitutionen bekämpas.

Ett förbud mot köp av tillfälliga sexuella tjänster är avsett att markera samhällets inställning i denna fråga⁹⁵.

⁹² SOU 2002:69 s. 115.

⁹³ NJA 1986 s. 607.

⁹⁴ SFS 1998:408.

⁹⁵ Prop. 1997/98:55.

Handeln med sexuella tjänster har under de senaste årtiondena utvecklats till en internationell industri. Även om tidigare utredningar⁹⁶ fastslagit att prostitutionen i Sverige är förhållandevis liten i jämförelse med andra europeiska länder finns tecken på att den ökar i omfattning numera. Genom kriminaliseringen av könsköp sänder man en signal till kriminella nätverk att en etablering i Sverige kan komma att försvåras. Därigenom hoppas man även komma att motverka den ökade kriminaliteten som följer i dess spår.

I Europa går en skiljelinje mellan de stater som anser att prostitution skall tillåtas i öppna och reglerade former och de som anser att den skall motverkas och i stort kriminaliseras i olika former. De två ytterligheterna i debatten kan åskådliggöras om man jämför Sveriges hållning med den som Holland representerar, där det är lagligt med alla former av prostitution och bordellverksamhet. För Sveriges vidkommande grundas detta i övertygelsen att det är en kränkning av de mänskliga rättigheterna för den prostituerade, de sociala problem som prostitutionen orsakar, både för individen som sådan samt samhället i stort. En annan viktig orsak till Sveriges något restriktiva hållning är att en öppen och laglig prostitution markant ökar förutsättningarna för handeln med människor för sexuella ändamål.

6.4.2 Sexköpslagens påverkan på människohandeln⁹⁷

Alltsedan sexköpslagen trädde i kraft 1999 har det varit ett stort tryck på Rikskriminalpolisen efter information om lagens tillämpning och effekter. Under åren som gått har det kommit tydliga indikationer på att sexköpslagen haft positiva effekter på människohandeln. Flera kvinnor har i förhör berättat att hallickar och människohandlare som de kommit i kontakt med inte anser att Sverige är en bra marknad för dessa aktiviteter. Dels måste kvinnorna eskorteras till köparna och de hinner då inte med lika många köpare som de kunde ha gjort i en bordell eller i gatuprostitution. Således tjänar hallickar och människohandlare inte pengar tillräckligt snabbt. En annan aspekt är att köparna i Sverige är mycket rädda för att avslöjas och kräver att sexköpen sker mycket diskret. För att bedriva verksamheten inomhus krävs ofta att flera lägenheter eller andra lokaler inomhus kan disponeras och att man inte bedriver verksamheten för länge på samma ställe. Behovet av flera lokaler bekräftas i nästan samtliga förundersökningar som bedrivits under åren.

En del kvinnor har vidare berättat att länder som Danmark, Tyskland, Holland och Spanien har framstått som mer attraktiva för människohandlare och hallickar.

Telefonavlyssning har också gett vid handen att Sverige inte framstår som en bra marknad för att sälja kvinnor. Även här uppfattas hur kriminella beklagar sig över att köparna är rädda samt för att man måste organisera verksamheten mer i Sverige för att nå lönsamhet.

⁹⁶ SOU 1995:15, SOU 1981:71, SOU 1982:61.

⁹⁷ RKP's lägesrapport nr. 5. 2002.

Vid flera tillfällen har också polis från de baltiska staterna informerat om att kriminella i deras hemländer inte anser att Sverige är en bra marknad för människohandel.

Ett argument mot sexköpslagen har varit att människohandeln skulle gå under jorden och att kvinnorna därmed skulle riskera att utsättas för mera våld. Utredningar som kan härledas till handel med kvinnor har dock involverat våld både före och efter sexköpslagen. Att prostitutionen och handeln inte är synlig innebär inte att polisen inte får information om var den pågår. Polisen får dagligen sådan information genom Internetspaning, fysisk spaning, tips från allmänheten och andra källor.

Det största problemet för polisen är inte att få information utan avsaknaden av resurser för att gå till botten med människohandeln och se till att sexköpslagen efterlevs⁹⁸.

6.5 Problemet med förevarande reglering

Som framgått ovan har de olika leden i stor utsträckning redan varit kriminaliserande såsom olika brott. De fall som tidigare nått svenska domstolar har bedömts som koppleri eller grovt koppleri. För de fall där gärningsmannen misstänks även för andra brott kan åklagaren väcka åtal för dessa i brottskonkurrens. I dessa fall skall då straffvärdet bestämmas med utgångspunkt i den samlade brottsligheten. Detta borgar för att domstolen vid en samlad bedömning kan ta hänsyn till det höga straffvärde som brottsligheten väl förtjänar.

Som skäl för införandet av en ny, särskild, straffbestämmelse har vissa specifika skäl anförts.

- En del av de handlingar som transportörer och organisatörer vidtar har inte varit straffbara tidigare. Det är oftast en mängd olika människor inblandade i verksamheten. Det är inte otänkbart att den som är inblandad i endast en mindre del av brottet, såsom en kortare transport inom ett visst land, inte omfattas av någon straffbestämmelse alls även om dennes agerande varit en förutsättning för verksamheten.
- Många kvinnor är medvetna om att de skall prostituera sig när de kommer fram till mottagarlandet. Denna överenskommelse förändras dock oftast drastiskt när de kommer fram. Den som på detta sätt inledningsvis vilseleder någon kan anses främja prostitution och därmed göra sig skyldig till koppleri. Dock är det inledande förfarandet inte ensamt straffbart.
- Det brott som vid första anblick kan tyckas tillämpligt på en situation som denna, försättande i nödläge, förutsätter att kvinnan genom tvång eller vilseledande hamnat i ett tvångstillstånd eller att hon

⁹⁸ RKP's lägesrapport nummer 5

därigenom förmåtts att bege sig utomlands till en ort där hon blir utnyttjad för tillfälliga sexuella förbindelser. Då en del kvinnor som blivit föremål för handeln tycks ha varit medvetna om att de förväntas prostituera sig och således lurats endast vad gäller omfattningen eller villkoren är det tveksamt om denna bestämmelse kan användas. Det är alltså, juridiskt, tveksamt om en kvinna som lockats till ett annat land för att prostituera sig kan ha hamnat i nödläge.

- Flera av de bestämmelserna som återfinns i brottsbalken kräver att det inträtt en viss effekt. Exempelvis krävs för att bestämmelsen om olaga tvång skall vara tillämplig att tvånget lett till ett resultat och att detta omfattas av gärningsmannens uppsåt. Den tvingade skall ha förmåtts göra, tåla eller underlåta något. I detta avseende är det intressant att jämföra med definitionen som finns i tilläggsprotokollet till FN: s konvention om gränsöverskridande organiserad brottslighet. Enligt den så bedöms ett förfarande som människohandel redan om det skett för ett visst syfte. Det krävs alltså inte, som i den tidigare svenska regleringen, att syftet förverkligats.

Dessa brister är, bland annat, de som ligger till stöd för införandet av den nya regleringen i fjärde kapitlet brottsbalken. För övrigt så framhålls ofta från lagstiftningshåll att människohandel är en allvarlig kränkning av offrens grundläggande mänskliga rättigheter. Det är framför allt kvinnor som utsätts, men också i betydande utsträckning barn. Det är vidare regelmässigt sådana personer som redan är särskilt sårbara i samhället. Det finns ingen enhetlig reglering som täcker alla led i denna syniska verksamhet. Detta ger i sig att handeln inte uppmärksammas tillräckligt. Med en särskild straffbestämmelse synliggörs detta på ett tydligare sätt.

En ytterligare omständighet som talar för införandet av en särskild straffbestämmelse är de inom FN antagna tilläggsprotokollen till både barnkonventionen och konventionen om gränsöverskridande organiserad brottslighet. Till detta skall även läggas de gemensamma ansträngningarna som gjorts och görs inom den europeiska unionen för att harmonisera straffrätten och rättssystemen.

7 Nyheter i brottsbalken 4 kap.

7.1 BrB 4kap, § 1a

Den som, i annat fall än vad som avses i 1 §, med användande av olaga tvång, vilseledande eller något annat sådant otillbörligt medel förmår någon att bege sig eller låta sig transporteras till ett annat land i syfte att personen där skall utsättas för brott enligt 6 kap. 1, 2, 3 eller 4 §, utnyttjas för tillfälliga sexuella förbindelser eller på annat sätt utnyttjas för sexuella ändamål, döms för människohandel för sexuella ändamål till fängelse i lägst två och högst tio år.

För människohandel för sexuella ändamål döms också den som tar emot, transporterar eller inhyser en person som kommit till ett land under de förhållanden som anges i första stycket, om det sker med användande av sådant otillbörligt medel och i sådant syfte som anges där.

Den som begår en gärning som avses i första eller andra stycket mot en person som inte fyllt arton år skall dömas för människohandel för sexuella ändamål även om inte något olagligt tvång, vilseledande eller något annat sådant otillbörligt medel använts.

Är ett brott som avses i första, andra, eller tredje stycket mindre grovt döms till fängelse i högst fyra år.

7.1.1 Inledning

Så kom då äntligen en svensk straffrättslig bestämmelse som är tänkt att kriminalisera alla element av brottet människohandel för sexuella ändamål. De nya reglerna trädde i kraft den 1 juli 2002, och innebär, bland annat, att ett nytt brott införs i brottsbalken, 4 kapitlet, 1a §.

Det nya brottet tar endast sikte på gränsöverskridande handel med människor som syftar till att dessa skall utsättas för vissa sexualbrott, utnyttjas för tillfälliga sexuella förbindelser eller annars på liknande sätt utnyttjas för sexuella ändamål. Människohandlaren skall använda olaga tvång, vilseledande eller något annat otillbörligt medel för att förmå någon att bege sig eller låta sig transporteras till ett annat land. Även den som inhyser en transporterad person skall dömas för människohandel för sexuella ändamål.

Straffet för detta brott är satt till fängelse i lägst två och högst tio år eller, om brottet är mindre grovt, till fängelse i högst fyra år. Den som begår dessa handlingar mot ett barn, under 18 år, skall dömas för brottet även om något otillbörligt medel inte har använts. En grundläggande förutsättning för att den skall gå att tillämpa är att brottet har ett gränsöverskridande element. Bestämmelsen är universell på så sätt att det inte heller når någon betydelse mellan vilka länder handeln ägt rum. Det är också utan betydelse hur länge personen befunnit sig i landet innan brottet uppdagas.

7.1.2 Första stycket⁹⁹

Om någon genom användande av olaga tvång, vilseledande eller annat sådant otillbörligt medel förmår någon att bege sig eller transporteras till ett annat land i syfte att personen där skall utsättas för brott enligt Brottsbalkens 6 kapitlet 1, 2, 3 eller 4 §, utnyttjas för tillfälliga sexuella förbindelser eller på annat sätt utnyttjas för sexuella ändamål skall denne dömas för människohandel för sexuella ändamål. De valda rekvisiten är tänkt att omfatta alla de åtgärder som agenter, rekryterare, organisatörer eller transportörer vidtar för att förmå någon att bege sig till ett annat land. Gärningsmannen skall alltså ha vidtagit vissa åtgärder för att förmå någon att bege sig eller låta sig transporteras till ett annat land. Det krävs även att gärningsmannen vidtagit dessa åtgärder i syfte att ett sexuellt utnyttjande skall ske i destinationslandet. Det är utan betydelse om detta syfte förverkligats eller ej. Brottet fullbordas när personen anländer till destinationslandet, där utnyttjandet skall ske. Övriga övergrepp och åtgärder som vidtas i transitländer kan i sig föranleda straffansvar för försöksbrott. Det krävs att åtgärderna vidtagits med vissa medel, nämligen olaga tvång, vilseledande eller annat sådant otillbörligt medel. Med olaga tvång avses samma som i Brottsbalkens 4 kapitlet, 4 §, vilseledande är förmedlande av en oriktig uppfattning och förekommer ibland annat Brottsbalkens 9 kapitlet, 1 §.

Genom att tillägga ”annat otillbörligt medel” vill man även kriminalisera åtgärder som till sin natur är jämförbara med dessa. Detta kan exempelvis vara att utnyttja en person som befinner sig i en särskilt utsatt situation såsom narkomaner, tjänsteförhållande, skuldförhållande, flyktingskap, förståndshandikapp eller annan sjukdom. Dock måste förhållandena vara sådana att den utnyttjade personen inte kan anses ha något annat val än att underkasta sig gärningsmannens vilja, en form av utpressningsliknande situation där man bemästrar offrets verkliga och fri vilja.

Orsakssambandet mellan det otillbörliga medlet och åtgärden från offrets sida måste alltid vara starkt för att straffansvar skall kunna utkrävas. Offret måste alltså ha underkastat sig resan just på grund av det otillbörliga medlet. Syftet med handeln måste vara att offret skall utnyttjas för sexuella ändamål i destinationslandet, här krävs direkt uppsåt. Gällande det subjektiva rekvisitetet förutsätts ett uppsåt som täcker de objektiva rekvisiten. Detta återknyter till ovan, brottet är fullbordat om åtgärder skett i ett visst syfte, att offret skall utnyttjas för sexuella ändamål.

När det gäller rekvisitetet ”annat sådant otillbörligt medel” räcker det med att gärningsmannen har uppsåt beträffande de faktiska omständigheterna i fallet.

Med begreppet ”utnyttjas för tillfälliga sexuella ändamål” avser man i första hand prostitution. Uttrycket ”på annat sätt utnyttjas för sexuella ändamål” är

⁹⁹ Prop. 2001/02:124.

tänkt att fånga upp utnyttjanden i exempelvis porrfilmer och andra pornografiska alster.

Straffet är fängelse i mellan två till tio år. Den högre delen av straffskalan är tänkt att användas i de fall gärningsmannen visat särskild hänsynslöshet.

Åldern på offret har betydelse för straffvärdet, ju yngre ett barn varit desto högre skall straffvärdet vara. Även syftets förverkligande eller inte spelar in på straffvärdet.

7.1.3 Andra stycket¹⁰⁰

Andra stycket behandlar de åtgärder som sker i destinationslandet, där utnyttjandet är tänkt att äga rum. Således kan även den som tar emot, transporterar eller inhyser någon som kommit till ett land under de förhållandena som anges i första stycket ställas till ansvar för människohandel för sexuella ändamål. Viktigt i detta stycke är kopplingen till första styckets rekvisit. Om de kommit till destinationslandet som exempelvis turister kan ett mottagande, inhysande eller liknande aldrig räknas som människohandel för sexuella ändamål även om syftet med deras resa varit att utnyttja dem för sexuella ändamål. I dessa fall får man luta sig tillbaka på andra bestämmelser, såsom exempelvis koppleri.

Alltså fodras för ansvar att de objektiva rekvisiten i första paragrafen är uppfyllda. Någon gärningsman behöver dock inte vara identifierad för att andra stycket skall kunna tillämpas.

De inledande åtgärderna i ursprungslandet måste således kopplas till de efterföljande i destinationslandet. Om en person genom människohandel kommit till ett annat land där sedan tvånget eller den utsatta situationen upphör och offret lever under ”normala förhållanden” under en inte obetydlig tid kan inte senare åtgärder i destinationslandet anses som människohandel för sexuella ändamål.

7.1.4 Tredje stycket¹⁰¹

Stycket handlar om vissa speciella situationer, nämligen när det är barn som är offer. Med barn avser man personer under arton år. I dessa fall krävs det inte att gärningsmannen använt något otillbörligt medel.

Gärningsmannen kan således, utan att det är fråga om någon form av tvång, dömas för människohandel för sexuella ändamål om offret är under arton år. Det krävs dock någon form av påverkan från gärningsmannens sida.

7.1.5 Fjärde stycket¹⁰²

Med mindre grova fall avser man de fall där risken för utnyttjande varit liten. Även arten av utnyttjandet, dess omfattning samt i vad mån intrånget i annans frihet har inneburit fysiskt eller psykiskt lidande eller kränkning.

¹⁰⁰ Prop. 2001/02:124.

¹⁰¹ Prop. 2001/02:124.

¹⁰² Prop. 2001/02:124.

7.1.6 Försök, förberedelse, stämpling eller underlåtenhet att avslöja människohandel för sexuella ändamål

I Brottsbalkens 4 kapitlet, 10 § har även detta kriminaliserats och man kan numera dömas till ansvar i enlighet med Brottsbalkens 23 kapitel. För det fullbordade brottet ligger fullbordanspunkten på ett relativt tidigt plan. Brottet fullbordas som ovan nämnts när gränsen till destinationslandet passeras.

Från resans början i ursprungslandet inträffar det normalt en hel del gärningar som är mycket straffvärda. Människohandel kräver en väl fungerande organisation och en noggrann planering med ett stort antal människor involverade. Pengar och ”äganderätten” till offret byter ständigt innan brottet fullbordas. Hela detta cyniska utnyttjande av människor ger starka skäl för att straffbelägga på ett tidigt stadium, liksom att kriminalisera underlåtenhet att avslöja brottet. Man vill även, från myndigheternas sida, ha möjlighet att ingripa tidigt för att kunna stoppa ett eventuellt brott.

7.1.7 Brotts begångna utomlands

Den extraterritoriell lagstiftning är den som reglerar i vad mån man kan använda svensk lagstiftning och svensk domstol för att döma någon för ett brott som denna har begått utomlands. Den finns i Brottsbalkens 2 kapitel. Om någon har begått ett brott utomlands, får man döma denna person i svensk domstol och enligt svensk lag om vissa kriterier är uppfyllda.

- Personen skall vara svensk medborgare eller boende i Sverige utan att vara medborgare i Sverige.
- Om personen har bosatt sig i Sverige eller fått svenskt medborgarskap efter brottet begåtts, kan den extraterritoriella lagstiftningen också användas.
- Om en utlänning vistas i Sverige, utan att vara bosatt eller medborgare här, kan han eller hon dömas här om brottet ger mer än 6 månaders fängelse enligt svensk lag.

För att denna lagstiftning skall kunna användas, krävs att handlingen är ett brott även i det land där det har blivit begånget, alltså dubbel straffbarhet. Om så inte är fallet, kan man inte bli dömd för brottet i Sverige, om inte brottet enligt svensk lag ger 4 år i fängelse eller mer. Detta kriterium är just nu under utredning och kommer troligen att avskaffas när det gäller sexualbrott mot barn.

När man använder denna lagstiftning för att döma en person i Sverige för ett brott som denne har begått utomlands, skall man använda sig av svensk lagstiftning och döma enligt de straffskalor som finns här. Ett undantag är att om lagen i landet där brottet begåtts, ger ett lindrigare

straff än den svenska lagen, så är det detta lands straffskala som skall användas när man bestämmer påföljd.

7.2 Avgränsnings och konkurrensfrågor

Dessa problem hänger nära samman med brottets natur och komplexitet. En individ skall färdas från ett land till ett annat under falska förespeglingar, och där utsättas för ett tvång, sexuellt eller annat. På denna väg händer mycket. Olika straffbestämmelser, som avser att skydda individen, kan brytas på ett eller annat sätt.

När personen slutligen kommer till destinationslandet tar andra bestämmelser vid för att ytterligare komplicera saken. Konkurrerande straffbestämmelser som kan aktualiseras är i första hand människorov, olaga frihetsberövande, försättande i nödläge och koppleri. Detta har man löst på så sätt att människohandel är subsidiärt till brottet människorov i 4 kapitel, 1 §. Subsidiärt till brottet människohandel blir då brotten olaga frihetsberövande och försättande i nödläge i 4 kapitel, 2 och 3 §. Man har således gjort en medveten överlappning av de olika brotten. Detta innebär att när det är fråga om konkurrens mellan det nya brottet och ett annat brott, med samma skyddsintresse, som har en strängare straffskala skall domstolen döma för det senare brottet¹⁰³.

Avgörande för frågan vilken paragraf som kan bli tillämplig, exempelvis i valet mellan koppleri och människohandel, är i största delen hänförlig till gärningsmannens syfte med åtgärderna som vidtagits samt om det varit fråga om en gränsöverskridande handel eller ej. Slutligen skall påpekas att om en gärningsman, utöver handlingar enligt Brottsbalken, 1 a §, gjort sig skyldig till allvarigare sexualbrott såsom våldtäkt, sexuellt tvång eller sexuellt utnyttjande mot den som varit offer för människohandeln skall denne dömas också för dessa brott.

7.3 Straffskalans möjligheter

Straffskalan har självfallet andra effekter än att enbart visa på en gärnings förkastlighet mot individen och samhället. Med straffskalans vidd kan lagstiftaren ge utrymme för hänsynstagande i de specifika fallen inför domstolen, ett brott är alltid ett brott men avsikterna och resultatet växlar alltid. För att återknyta till straffrätten lämnar även straffskalan möjligheter till användande av vissa straffprocessuella tvångsmedel mot en misstänkt person eller organisation. När det gäller den organiserade brottsligheten, som det ofta är fråga om i fall av människohandel, är just möjligheten att använda dessa medel av väsentlig betydelse för att kunna upptäcka och framför allt utreda brottsligheten.

I det följande ämnar jag att ge en kortfattad beskrivning av olika tvångsmedel som kan tas till mot denna brottslighet. Alla dessa möjligheter för staten att inkräkta på individens frihet och rättigheter är beroende av straffskalans bredd.

¹⁰³ Prop. 2001/02:124, s. 37.

- Hemlig telefonavlyssning¹⁰⁴ får användas under förundersökning endast angående brott för vilket inte är föreskrivet lindrigare straff än fängelse i två år.
- Hemlig teleövervakning¹⁰⁵ får användas vid förundersökning angående brott för vilket inte är föreskrivet lindrigare straff än fängelse i sex månader.

För att domstolen skall bevilja polisen tillstånd för ovanstående tvångsmedel måste dessutom någon vara skäligen misstänkt för brottet, samt åtgärden vara av synnerlig vikt för utredningen¹⁰⁶.

- Hemlig kameraövervakning¹⁰⁷ får användas vid förundersökning angående brott för vilket inte är föreskrivet lindrigare straff än två år.
- Häktning¹⁰⁸ av en person som är på sannolika skäl misstänkt för brott får ske under vissa förutsättningar, dessa utgår från minst ett år fängelse.

Vad då gäller det nya brottet människohandel är detta, som tidigare nämnts, oftast genomfört i organiserad form. Ligor med vida nätverk opererar i Östeuropa där de tillgodoser sitt behov av den mänskliga handelsvaran för vidare export till Västeuropa¹⁰⁹. Detta leder till att de polisiära myndigheterna måste arbeta både gränsöverskridande¹¹⁰ och i det fördolda om man vill få bukt med den organiserade formen. Det är just detta som till viss del kan kräva en så pass hög straffskala, så att man kan sätta in de resurser som ovan nämnts under förundersökningen. När man nu infört en samlad brottsbeteckning för människohandel för sexuella ändamål med en hög straffskala kommer detta att öppna upp nya möjligheter för polisen att uppdaga brott genom nya spaningsmöjligheter.

7.4 Kritiken mot lagen

7.4.1 18-årsgränsen

En källa till mycket kritik mot denna lag är att den inte är tillräckligt långtgående. För det första så ställer man väldigt starka krav på vad man bedömer vara människohandel för sexuella ändamål. Offret ska ha varit

¹⁰⁴ RB 27:18.

¹⁰⁵ RB 27:19.

¹⁰⁶ RB 27:20.

¹⁰⁷ Lagen (1995:1506) om hemlig kameraövervakning.

¹⁰⁸ RB 24:1.

¹⁰⁹ SOU 2002:69. s. 146.

¹¹⁰ Inom EU samordnas detta via Europol.

utsatt för tvång, blivit lurad, hotad eller på annat otillbörligt sätt lockats till i det här fallet Sverige för att prostituera sig.

Det andra är att det handlar om en 18-årsgräns. För offer som är över 18 år måste det kunna bevisas, antingen av dem själva eller av åklagaren, att de har kommit hit, alltså blivit hitlockade, på ett otillbörligt sätt. Har de varit införstådda med att de ska prostituera sig finns det ringa möjligheter att åtala för människohandel. Det blir en tung bevisbörda på offret, som ska visa att hon har blivit lurad till detta.

Är man under 18 år finns det inte en sådan här gräns. Då räcker det att man har kommit hit, även om man då är införstådd med att man ska prostituera sig.

Ett exempel ur den massmediala verkligheten kan spegla detta. Lukas Modyssons film *Lilja forever*, är väldigt intressant att tillämpa det på den här lagstiftningen. Lilja var 16 år i filmen. Hon fick ett pass där det stod att hon var 19 år. Människohandlaren hade mycket väl, om det hade blivit så att Lilja hade gått till polisen och det hade blivit en rättegång om det hela, kunnat vifta med passet och säga: Ja, men hon är 19 år. Hon ville komma. Hon får då bevisa att hon har blivit lurad eller tvingad.

Vissa organisationer¹¹¹ har framfört att man vill ta bort 18-årsgränsen. Det finns nämligen en annan dimension av problemet, många unga, fattiga flickor i östra Europa och runtom i världen har inte någonting emot, tvärtom, de ställer upp på, att komma hit och prostituera sig, därför att de inte har några andra inkomstmöjligheter.

7.4.2 Kvinnohandel prioriteras inte inom polisen

Trots en starkt uttalad politisk vilja från regeringen att bekämpa sexhandeln med kvinnor samt den nya lagen som kriminaliserar människohandel för sexuella ändamål sker det en försvärning av möjligheterna att komma åt det grymma sexslaveriet. I exempelvis Norrbotten, där ryska kvinnor förs till män i Sverige, Norge och Finland för att utnyttjas sexuellt, har den enda polisen i länet som jobbar med människohandel omplacerats. Nyligen lades den särskilda traffickinggruppen inom länskriminalen i Stockholm ner. Gruppen bestod av omkring 15 poliser, som hade till uppgift att stoppa bordeller och kvinnohandeln från Östeuropa.

Människohandel är en ovanlig form av brott för de flesta poliser och det behövs specialkompetens för att spana och utreda. Det är viktigt att poliserna vet vad som måste bevisas, vad åklagaren behöver för att styrka brottet, vad de ska leta efter vid husrannsakingar, till exempel kundregister, och att de ska leta efter bordellliknande verksamhet.

Dessutom måste de veta vilka frågor de ska ställa till kvinnorna, till exempel om det visats särskild hänsynslöshet mot dem, vad kvinnorna visste när de kom till Sverige, om de lockats eller tvingats hit, och om det utövats kontroll och tvång mot dem. Det här kan inte den vanliga polisen, för detta krävs viss specialkompetens.

¹¹¹ Bland annat ECPAT, Rädda barnen med flera.

Det verkar som om glappet är stort mellan den politiska viljan och de ekonomiska resurser som polisen har till sitt förfogande. De här utredningarna är oerhört kostsamma, det tar tid att spana med poliser ute på fältet, man måste kanske åka till andra länder för att förhöra kvinnor. Man behöver oftast använda sig av tolkar vilket är förenat med stora kostnader. Att täcka detta med medel ur en redan allt för ansträngd polisbudget är en ekvation som inte alltid går ihop.

Människohandel skulle prioriteras högre av myndigheterna om det fanns öronmärkta pengar. Man har alltid pengar till narkotikaspaning. Förra året skedde en stor satsning på narkotikabekämpning, 325 miljoner satsades. Sådana pengar finns inte inom kampen mot människohandel.

7.4.3 Problem med bevisupptagningen

När polisen får tag på kvinnor som varit delaktiga i sexhandeln avvisas de ofta direkt till sina ursprungsländer. Detta beror på att det inte finns några myndigheter som tagit på sig ansvaret att hjälpa och stödja dem under förundersökningen. Istället får den svenska polisen åka till de länder där kvinnorna kommer ifrån för att förhöra dem.

Problemet är dock att dessa ärenden inte alltid prioriteras i de aktuella länderna och att det kan ta lång tid innan polisen får tillgång till vittnena. Dessutom är det inte ovanligt att kvinnorna utsätts för press och hot och blir rädda för att ställa upp som vittnen mot hallickarna. Många gånger ändras utsagorna vilket gör att de inte längre blir trovärdiga. Polisen blir därför tvungen att lägga ner sådana ärenden.

För att underlätta arbetet mot trafficking är det nödvändigt med ett internationellt samarbete där man kan ge stöd och praktisk hjälp mellan nationerna. Det är viktigt med förtroende mellan olika nationers poliskärer och personliga kontakter där polisen kan kontakta varandra direkt utan inblandning från UD för exempelvis snabba förhör med mera. Sedan några år tillbaka träffas Europol en gång per år och diskuterar hur problematiken ser ut. Vartannat år utbildas poliser även inom kandidatländer som Ungern, Polen och Tjeckien. Detta är en bra början men mer samarbete krävs för att man inte skall förlora kampen mot denna form av kriminalitet.

7.4.4 En viss typ av rekrytering samt gränsöverskridande

Brottet innebär att den som med olaga tvång, vilseledande eller annat otillbörligt medel förmår någon att bege sig till ett annat land i syfte att den personen där ska utsättas för sexualbrott eller utnyttjas för sexuella ändamål skall kunna dömas för människohandel.

Detta innebär att män, som förmår kvinnor som redan arbetar som prostituerade eller inom annan sexuell verksamhet och som har samtyckt till detta, inte omfattas av detta brott om inte ovanstående villkor uppfyllts. Visserligen kan den som tjänar pengar på att någon "frivilligt" och på eget initiativ prostituerar sig redan idag dömas för koppleri. Men koppleribrottet bedöms betydligt mildare än brottet människohandel. För koppleri är straffet maximalt fyra år (grovt koppleri sex år). För människohandel är det högsta

straffet tio år. Detta innebär alltså en klar diskriminering gentemot de kvinnor som redan i förväg förklarat sig beredda att prostituera sig. Skillnaden mellan brotten är också att, medan människohandel är ett gränsöverskridande brott, är koppleri endast ett nationellt brott. Det innebär att för att komma åt "handlaren" måste han befinna sig här i landet tillsammans med kvinnan.

För att de män som handlar med kvinnor skall kunna dömas för människohandel måste offren kunna styrka att de utsatts för olaga hot, vilseledande eller på annat sätt lurats till prostitution.

Människohandlaren/hälaren förnekar naturligtvis att han rekryterat henne på ett otillbörligt sätt och hävdar att kvinnan mycket väl förstod vad som förväntades av henne och att hon frivilligt gett sitt samtycke till detta. Det kan då bli en för kvinnan orimligt besvärlig och påfrestande bevisning. Hon blir ifrågasatt av mannen, dennes ombud och troligen också av domstolen. Man kan dra en parallell med rättegångar rörande kvinnor som blivit utsatta för våldtäkt.

Det är redan idag svårt att få utsatta kvinnor att vittna i domstol. Det blir med all sannolikhet inte lättare med den föreslagna utformningen av brottet människohandel. Det är handlarna och profitörerna som skall sättas i fokus. De begår en kriminell handling med människor oavsett vilken ålder och medvetandegrad offren har.

Kriminaliseringen harmonierar inte heller direkt med sexköpslagen. Där kriminaliseras köparen trots motpartens insikter. Den ännu grövre exploatering som människohandel innebär av personer som dessutom har främmande etnicitet bör rimligen ha samma skydd.

Kriminalisering av människohandel för sexuella ändamål bör ske oavsett hur medvetna kvinnorna kan ha varit om under vilka förhållanden de skall "arbeta".

Ett annat problem som uppkommit i och med den nya svenska regleringen av människohandel är det gränsöverskridande elementet. Det är väldigt vanligt att kvinnor som tas in i ett land senare vidaresäljs till olika bordeller och hallickar. Denna så kallade "re-trafficking" sker helt inom ett lands gränser utan någon form av gränsöverskridande element. Men det är fortfarande samma offer som blir drabbat och en lika förkastfull gärning. Kravet på att rekrytering eller transport skall ha skett på ett visst sätt kan därför ställa till med en del oönskade problem som helt förbigås i den nya lagen och dess förarbeten.

7.4.5 Lagrådets kritik mot lagen och dess förarbeten

Regleringen tar endast sikte på människohandel för sexuella ändamål istället för att kriminalisera människohandel rent allmänt. Detta ser lagrådet som en bristfällig begränsning som på sikt kommer att leda till att lagen måste ändras ett antal gånger. Detta då man ser uppenbara problem om det skulle komma olika regleringar för olika sorters människohandelsbrott.

Från regeringens sida synes det inte finnas tillräckligt med underlag för att göra en mera allmän reglering. Några skäl för att man inte skulle kunna genomföra en mer allmän reglering saknas dock i förarbetena vilket kritiserar. Detta ger enligt lagrådet att den nuvarande regleringen inte kan bli annat än tillfällig

Det kan också, enligt lagrådets uttalande, ifrågasättas om det är lämpligt att, med avvikelse från vad som gäller enligt rambeslutet från EU, inskränka straffansvaret till gränsöverskridande förfaranden. En hel del av offren för människohandeln säljs nämligen vidare inom destinationslandet ett antal gånger, så kallad re-trafficking.

Till detta skall läggas att man från regeringens sida hävdar att man uppfyller alla de internationella åtaganden man gjort, att man skall tillgodose en samlad lagreglering, adekvata straffskalor och internationell enighet samtidigt som man genom den nya lagen på vissa områden väljer att inte införa någon reglering. Lagrådet anser på grund av detta att man bör vänta med en reglering tills man fått tillräckligt med beredningsunderlag för en enhetlig, internationell, reglering.

Lagrådet ställer sig också tveksamt till om de olika rekvisiten i paragrafen fått en lyckad utformning. I vissa fall används mycket obestämda rekvisit, som exempelvis "otillbörligt" och "på liknande sätt" på ett sätt som i vart fall står i mindre god överensstämmelse med kraven på klar och tydlig strafflag. I andra fall används rekvisit som till exempelvis "tar emot eller inhyser" som med användande av sedvanlig lagtolkningsmetod knappast torde täcka alla de förfaranden som avsetts bli kriminaliserade.

8 Skydd för brottsoffret

Hjälp och skydd åt brottsoffer är en fråga som sysselsätter mängder av människor, både nationellt och internationellt. Dessa verksamheter är lika omfattande som splittrade. I den politiska debatten har under de senaste åren brottsoffrets ställning lyfts fram och stärks. Detta arbete har under åren skett på flera olika nivåer i världen, genom Förenta Nationerna, olika frivilligorganisationer (NGO), Europeiska Unionen, och självfallet även inom de inhemska lagstiftningsarbetena.

När det gäller brott som människohandel/trafficking och prostitution är de polisiära myndigheterna beroende av brottsoffret som bevisperson. Om offret inte finns tillgänglig under utredningen faller oftast hela utredningen innan man nått fram till domstolen. Här finns en inbyggd krock mellan lagarna i de flesta länderna. Det är kollisionen mellan utlänningslagstiftningen och brottsbalken. Allt för ofta, när det gäller utländska offer, skickas de tillbaka till sina hemländer innan utredningen är så pass långt gången att man kan se fram mot en fällande dom. Även om detta kan vara fallet behövs allt som oftast offret i domstolen i egenskap av bevisperson. Polis och åklagare står då inför den, ibland omöjliga, uppgiften att driva ett mål utan stöd av huvudvittnet. Ibland kan detta lösas genom en bevisupptagning i utlandet eller innan offret blir tillbakasänt. Eftersom man har att göra med en form av organiserad brottslighet som tjänar massor av pengar på denna verksamhet och arbetar inom väl uppbyggda nätverk finns dock en stor sannolikhet att dessa organisationer påverkar och hotar vittnen till tystnad. Det händer också, speciellt i de fall där offret kommer från något osäkra länder, att de helt enkelt försvinner. Resultatet blir då ett nederlag för de mänskliga värden som så ofta hyllas i västvärlden.

Det har dock gjorts en hel del på området för offrets rättigheter i processen. Nedan kommer att fokuseras på de förslag och direktiv som kommit från Europeiska kommissionen samt det genomslag de haft i den svenska processen. Men först följer en liten historisk odyssey om brottsoffrets ställning i processen.

8.1 Brotts-offret i historien

Termen brottsoffer är ett begrepp från och för vår tid. Termerna målsägare och brottsoffer speglar den utveckling som skett på området under historiens gång.

Historiskt sett har perspektivet på brottmålen varit en angelägenhet mellan den drabbade, målsäganden, och gärningsmannen. Målsäganden hade själv att föra sin sak inför rätta och med egna ord berättat vad som hänt, således var målsäganden sin egen åklagare under en lång period. Den drabbade var inget egentligt ”offer” utan hade i sina händer rätten att kräva rättvisa för sin sak. Ursprungligen bemöttes brott med ”självhämnd” från den drabbades sida. Detta kom senare att ersättas med förlikningar och bot vid tinget då

självhämnd hade en negativ inverkan på samhället och ofta slutade med släktfejder. Processen i sig var en privatsak mellan parterna och brottet uppfattades som en kränkning av den enskildes rätt.

Grundprincipen var enkel. Var och en skulle själv försvara sin rätt och föra sin talan, vara en aktiv part. Personen i fråga ”ägde” målet och utgångspunkten var att brottet var riktat mot den enskilde.

Ställningen i processen för den drabbade var alltså mycket stark och den begynnande staten hade inga anspråk.

Detta system gav inte bilden av den drabbade som ett ”offer” utan som en förfördelad part som krävde upprättelse och rättvisa för sig själv. Följde av detta blev att processen kom att innehålla mycket av förhandlingsrättvisa och förlikningar men också skoningslös vedergällning, beroende på vad brottet i sig krävde för upprättelse. Det var upp till parterna i fallet att förhandla fram en lämplig lösning på problemet.

Ett, för oss, besynnerligt inslag av att processen var privat var att parterna ensamma svarade för kostnaderna i brottmålet. Om gärningsmannen var fattig kunde det bli upp till målsäganden själv att betala för rättsprocessen. Enligt exempelvis en norsk förordning från 1712 skulle målsäganden även betala kostnaderna för skarprättaren, en ordning som för övrigt nazisterna tog upp under andra världskriget då familjen fick betala för kulorna vid arkebusering i militärfängelserna.

När statsmakten började växa sig allt starkare kom en hel del brott, exempelvis högmålsbrotten, att ses som riktade mot samhället i sig istället för som tidigare, mot målsäganden. Under 1600 talet var den privata målsäganderätten fortfarande huvudregeln, men det offentliga ansvar och intresse för att ta över denna rätt började allt mer att märkas. Sakta men säkert kom processen att berövas målsäganden och allt mer falla i statens vårdande hand.

Initialt var den enskildes åtalsrätt primär och det offentliga åtalet subsidiärt. Genom 1864 års strafflag blev det offentliga åtalet jämställt med det enskilda och i början av 1900 talet förlorade det enskilda åtalet allt mer betydelse i praxis.

Genom rättegångsbalken 1948 blev slutligen det allmänna åtalet primärt och den enskilda subsidiärt. Detta gav även att den förut aktiva målsägande ersattes med en passiv sådan som endast hade att anmäla brottet och figurera i rätten som ”offer”, ställningen i processen försvagades avsevärt. Från att ha varit den som kunde kräva rättvisa och social utjämning fick denna finna sig i att staten främst bestämde gärningsmannens öde på det sätt som bäst uppfyllde bestraffningens syfte och ändamål. ”Målsäganden” har som ett sista led i denna historiska utveckling språkligt transformerats till ett ”brottsoffer”.

Enligt den nu rådande samhällsuppfattningen är utkrävandet av straff för ett begånget brott inte den enskildes sak utan samhällets uppgift. Straffet skall vara en rättvis vedergällning och i viss mån en moralisk upprättelse för målsäganden. Den historiska utvecklingen har fört oss till ett stadium där ansvaret för att målsäganden skall få upprättelse övertagits av staten och där

kompensationen för lidande sker i skadeståndets form. Målsägandens egen funktion i processen är begränsad till att utgöra ett bevismedel och om möjligt en kontroll av de offentliga åtalsorganens verksamhet. Blickfånget har under tidernas gång allt mer att inriktas på gärningsmannen och dennes situation. Höjdpunkten på detta kom att utgöras av den svenska behandlingstanken och individualpreventionen som, nästintill, helt åsidosatte "offret" till förmån för den dömdes situation och återanpassning till det stora lyckliga folkhemmets väntande famn.

Synen på brottsoffret har historiskt haft en viss benägenhet att i vissa situationer vara tämligen anklagande och överseende. Inte förrän 1965 kriminaliserades våldtäkt inom äktenskapet och först 1984 upphävdes kravet på angivelse för våldtäktsmål. En kvarvarande rest kan idag ses i de fall där berusade kvinnor som våldtagits, här kan i fall dömas för sexuellt utnyttjande istället för våldtäkt då offret själv till viss del försatt sig i vanmakt.

Termen brottsoffer och den begynnande utvecklingen av hjälporganisationer samt fokuseringen på brottsoffret tog sin började under 1970 talet, viktinologin inrättas också som särskilt forskningsområde under denna period. Tidigare hade denna ordsammansättning inte funnits i det svenska språket. Följden av detta blev att allt mer fokus kom att riktas på den som blivit benämnd "offret för brottet", alltså brottsoffret. Från att förut haft en åsidosatt position i lagstiftarens och samhällets tankebanor kom allt mer resurser och lagar att inrikta sig på att ge stöd och hjälp åt dessa individer. Från det offentliga har det inrättats målsägandebiträden, stödpersoner, brottsofferfond, brottsoffermyndighet, besöksförbud med mera. Processuella regler inom exempelvis rättegångsbalken har också införts för att underlätta för brottsoffrets med verkan i processen. Pendeln har således svängt till förmån för den som nu benämns brottsoffret. Från att varit den drivande och aktiva parten i brottmålsprocessen, inte ett offer utan en förfördelad part som krävde sin rätt och att rättvis skipades, till att fungera som enbart ett bevismedel och passiv part till förmån för statens och samhällets rättsskipning.

Under de senaste 30 åren har pendeln dock svängt avsevärt i motsatt riktning. Förvisso är målsäganden fortfarande en passiv part i brottmålsprocessen men statens och samhällets stöd till brottsoffret som sådant har genomgått en explosionsartad utveckling.

Numera är brottsoffret i blickfånget och synen på brottsoffret är det av den oskyldige som drabbats av en orätt. Både nationella och internationella organisationer kämpar med glöd för offrens rätt i processen. Man kan dock inte hävda att detta kommit utav välvilja från myndigheternas sida, snarare är det så att en stark opinion tvingat fram en öppning som sedan spridit sig som en löpeld genom i alla fall Europa. Ett mycket positivt resultat av detta kommer från Europeiska Unionen. Det är ett direktiv har den effekten att staterna skall kunna bevilja tillfälliga uppehållstillstånd för offer för människohandel och människosmuggling om de samarbetar med myndigheterna.

8.2 RÅDETS DIREKTIV om tillfälligt uppehållstillstånd för offer för medhjälp till olaglig invandring och människohandel som samarbetar med myndigheterna¹¹²

Somliga medlemsstater har sedan flera år tillbaka försökt komma åt människohandlarna med hjälp av deras offer. Flera medlemsstater har ändrat sin lagstiftning så att offret kan få möjligheten att börja om på nytt i sina destinationsländer om de samarbetar med polis och åklagare genom att förse dem med uppgifter. Lagstiftning med sådant innehåll infördes i Belgien 1994, i Italien och Nederländerna 1998 och i Spanien 2000. Offren får uppehållstillstånd medan polisutredning och rättegång pågår, eventuellt efter en betänketid, uppehållstillståndet utfärdas som en motprestation för samarbetet med myndigheterna. Offren får hjälp med bostad, försörjningsmedel, läkarvård med mera. Vid behov finns dessutom de vanliga bestämmelserna om vittnesskydd att tillgå. De flesta av de övriga medlemsstaterna har möjlighet att utfärda uppehållstillstånd på humanitära grunder när liknande omständigheter föreligger.

Syftet med detta direktivförslag¹¹³ är att skapa effektivare medel för att bekämpa olaglig invandring. Det skall ske genom införandet av ett uppehållstillstånd för offer för medhjälp till olaglig invandring och för människohandel. Villkoren för uppehållstillståndet skall vara sådana att de uppmuntrar offren att samarbeta med myndigheterna mot gärningsmännen till denna typ av brott. Förslaget bygger på en grundlig undersökning av medlemsstaternas lagstiftning och praxis i dessa frågor

8.2.1 Syftet med uppehållstillståndet

Upphållstillståndet skall utfärdas till vissa bestämda offer, nämligen vuxna tredjelandsmedborgare (eventuellt även underåriga som uppfyller vissa villkor i medlemsstaternas egen lagstiftning), som har lidit en skada som direkt vållats av ett handlande som innebär medhjälp till olaglig invandring eller människohandel. När polisen kommer i kontakt med personer som skäligen kan anses som offer i dessa avseenden, skall de upplysas om det tillfälliga uppehållstillståndet. Om offret bryter förbindelserna med de misstänkta gärningsmännen, har offret sedan trettio dagar på sig att avgöra huruvida han eller hon vill gå längre i sitt samarbete med polis och rättsväsende. Under betänketiden skall medlemsstaten ge offret bistånd av skilda slag utifrån hans eller hennes behov (bostad, hälsovård och psykisk vård, eventuellt socialt bistånd). Avsikten med detta bistånd är att offret skall få det materiella och psykologiska oberoende som behövs för att han

¹¹² Se bilaga B.

¹¹³ KOM(2002) 71, 2002/0043 (CNS).

eller hon skall kunna fatta beslutet att samarbeta. Under tiden skall den myndighet som ansvarar för brottsutredning eller lagföring (vilket beroende på omständigheterna i det enskilda fallet och beroende på medlemsstat kan vara en rättslig myndighet eller polisen) avgöra huruvida offrets deltagande är nödvändigt för att utreda brottet och väcka åtal mot förövarna. Denna myndighet skall också avgöra hur stark offrets samarbetsvilja är och huruvida han eller hon verkligen brutit med gärningsmännen.

Offrets samarbete kan ta sig olika former, från att bara lämna uppgifter eller göra en anmälan till att vittna i en eventuell rättegång. Om villkoren är uppfyllda och om offret inte är ett hot mot allmän ordning och inre säkerhet, utfärdas det tillfälliga uppehållstillståndet för sex månader. Detta uppehållstillstånd ger offret tillträde till arbetsmarknaden, till utbildning och yrkesutbildning samt mer omfattande tillgång till hälsovård. Slutligen kan medlemsstaterna låta honom eller henne delta i integrations- eller återvändandeprogram. Uppehållstillståndet kan förlängas på samma villkor som gällde när det först utfärdades. Det får inte förlängas när ärendet avslutats genom ett rättsligt beslut. Då gäller den vanliga utlänningslagstiftningen, men om offret ansöker om uppehållstillstånd på annan grund skall medlemsstaten vid prövningen av ansökan ta hänsyn till hans eller hennes samarbete under det straffrättsliga förfarandet. Å andra sidan kan det tillfälliga uppehållstillståndet återkallas om det visar sig att offret har återupptagit kontakterna med gärningsmännen eller missbrukat möjligheten till uppehållstillstånd.

8.2.2 Uppehållstillstånd eller skydd?

Direktivförslaget avser en form av uppehållstillstånd och fastställer villkoren för dess utfärdande. Därför kan det verka som avsikten med förslaget är att skydda brottsoffer, särskilt som vissa bestämmelser om offrets rättigheter under uppehållstillståndets giltighetstid utgör skyddsåtgärder (redan uppehållstillståndet i sig utgör en sådan skyddsåtgärd, då det de facto ”skyddar” mot utvisning). Så är emellertid inte fallet. Genom direktivet införs en form av uppehållstillstånd och det är alltså inte fråga om vare sig vittnesskydd eller skydd av brottsoffer. Det är inte direktivets syfte och inte heller dess rättsliga grund. För skydd av brottsoffer och vittnesskydd finns allmänna regler i medlemsstaterna eller på EU-nivå.

På EU-nivå innehåller rådets rambeslut av den 15 mars 2001 om brottsoffrets ställning i straffrättsliga förfaranden detaljerade regler om rätt till information och särskild hjälp till brottsoffer samt om rätt till skadestånd. Medlemsstaterna skall se till att särskilt utsatta brottsoffer får specifik behandling. Medlemsstaterna skall också säkerställa adekvat skydd för brottsoffren och, vid behov, för deras familjer eller personer som är likställda med familjemedlemmar, så snart som de behöriga myndigheterna anser att det föreligger allvarlig risk för hämndaktioner eller om det finns starka indikationer på att deras privatliv kommer att utsättas för allvarliga och avsiktliga störningar.

I rådets resolution av den 23 november 1995 om skydd av vittnen inom ramen för kampen mot den organiserade internationella brottsligheten uppmanas medlemsstaterna garantera ett lämpligt och effektivt skydd av vittnet före, under och efter rättegången. Sådant skydd bör också tillförsäkras föräldrar, barn och andra vittnet närstående personer.

8.3 Anhörigkommitténs betänkande

Enligt kommittédirektiv 2000:36 tillsattes en parlamentariskt sammansatt kommitté för att utreda utlänningslagens bestämmelser om anhöriginvandringen till Sverige. I tilläggsdirektiv 2000:81 gavs kommittén ett utökat uppdrag. Enligt tilläggsdirektivet skulle kommittén utreda bland annat om möjligheterna till lagföring kan underlättas när det gäller fall av såväl människosmuggling som människohandel samt ta ställning till vilka möjligheter som finns att ge offren för människohandel rättsligt och annat stöd så att de skall kunna bistå i utredningar om brott.

Resultatet av Anhörigkommitténs arbete lades fram i SOU 2002:13, Vår Anhöriginvandring, samt i SOU 2002:69, Människosmuggling och offer för människohandel.

I den senare har man utrett möjligheten att bevilja offer för människohandel uppehållstillstånd i Sverige för kortare eller längre tid. Detta med anledning av att det under arbetet med denna utredning kom ett förslag till direktiv från Europeiska kommissionen om tillfälligt uppehållstillstånd för offer för medhjälp till olaglig invandring och människohandel som samarbetar med myndigheterna.

Anhörigkommitténs förslag, i vad som avser människohandel, är i korthet följande. En ny typ av uppehållstillstånd skall kunna beviljas av Migrationsverket till personer som har varit utsatta för brott. Det skall vara möjligt att bevilja uppehållstillstånd under en kortare ”betänketid”, under vilken det är möjligt för offret att överväga om hon eller han vill och vågar medverka och vittna i en brottsutredning om människohandel. Det skall också finnas möjlighet att bevilja uppehållstillstånd för en längre tid, så att offret kan vara i Sverige under den tid som rättsprocessen pågår. Slutligen skall också den möjligheten finnas, att bevilja offret ett permanent uppehållstillstånd. I allt det stora följer anhörigkommittén det Europeiska direktivet i sitt förslag till ny reglering. Vissa saker skall det dock göras en lite närmare analys av nedan.

8.3.1 Upphållstillstånd för vissa brottsoffer

8.3.1.1 Tidsbegränsat uppehållstillstånd

Ett trovärdigt alternativ för att underlätta lagföringen av de personer som är ansvariga för människohandeln är att vittnen eller personer som utsatts för detta brott inte direkt avvisas eller utvisas ur Sverige när de påträffas här, eftersom de då inte kan delta i brottsutredningar och rättegångar. I Sverige finns än så länge relativt liten erfarenhet av behovet att i utredningar om brott av allvarligare slag ”behålla” en bevisperson i landet

trots att han eller hon egentligen skulle avvisas eller kanske redan har avvisats från landet. Några exempel finns dock, ett är det så kallade Gyllene Ratten målet¹¹⁴. Det målet innefattade en mängd utredningsproblem som i andra liknande fall påtalats av både polis och åklagare. Vanligen har det rört sig om kvinnor som antingen kommit in i ett land olagligen eller med en turistvisering för att sedan stanna kvar efter att detta löpt ut. Under sin vistelse har de utnyttjats för sexuella tjänster antingen öppet på gatan eller inlåsta. När de upptäckts eller frivilligt tagit kontakt med polis har de saknat laglig grund för sin vistelse. Ofta har de då omedelbart avvisats utan att polisen försökt utreda under vilka förhållanden de kommit till och vistats i landet. Detta har lett till att väsentlig information om människohandel ha gått förlorad. Dessutom har utredningsarbetet avsevärt försvårats genom att förhör inte alls har kunnat hållas eller har fått hållas utomlands till höga kostnader¹¹⁵.

Att få kvinnorna att inställa sig till huvudförhandling efter att de en gång återvänt hem och kanske utsatts för diverse påtryckningar är förenat med ännu större problem och kostnader. I Sverige är det inte heller något bra alternativ att som vittnen åberopa de män som köpt sexuella tjänster av kvinnorna, eftersom de männen sedan ikraftträdandet av sexköpslagen gör sig skyldiga till brott genom köpet. Att höra kvinnan som målsägande eller vittne blir därför ofta avgörande för utredningen¹¹⁶.

Bevisupptagning vid utländsk domstol är som påtalats ett kostsamt och omständligt förfarande. Generellt sett har också utsagor som upptagits utom huvudförhandling ett lägre bevisvärde än utsagor som lämnats i samband med förhandling.

Att kalla en målsägande eller ett vittne till rättegång i Sverige efter att de vistats i hemlandet eller annanstans en tid innefattar också problem.

Grunden för tillståndet har viss likhet med kronvittnen, vilka inte förekommer i svensk process. Till detta kommer att det rör sig om personer som under den legala vistelsetiden kan komma i behov av åtgärder i form av t.ex. skyddat boende och vårdinsatser som förutsätter resurser.

8.3.1.2 Permanent uppehållstillstånd

Det finns offer som av olika skäl inte kan återvända till sina hemländer. Detta kan bero på att de inte har någon familj eller att familjen efter vad som hänt inte accepterar sin släkting längre. Det kan också handla om att de brott man utsatts för varit så grova och att de traumatiska upplevelsorna är så svåra att det av psykiska skäl inte går att återvända till ett land där man riskerar att hamna i samma situation en gång till. Det kan dessutom vara så, vilket inte lär vara ovanligt, att ett återvändande är förenat med livsfara. Det rör sig ibland om så pass hänsynslösa ligor som ligger bakom handeln att såväl offret som hans eller hennes familj svävar i direkt livsfara bara genom gärningsmännens vetskap om att offret haft någon kontakt med polis, alltså oavsett om han eller hon faktiskt medverkat i brottsutredningen eller inte.

¹¹⁴ Mål nr. B 5842-00 (Hovrätten) och B 6613-99(Tingsrätten).

¹¹⁵ SOU 2002:69 s. 237.

¹¹⁶ RKP's lägesrapport nummer.3. 2000.

Detta gör att det med hänsyn till situationen för vissa offer inte är skäligt att diskutera enbart tidsbegränsade uppehållstillstånd.

Det kan således finnas tillfällen då offrets önskan och situationens allvar kan utgöra skäl av humanitär art för att bevilja permanent uppehållstillstånd.

Möjligheten att erhålla permanent uppehållstillstånd får naturligtvis inte användas som lockbete för att få ett brottsoffer att först ansöka om tidsbegränsat uppehållstillstånd och medverka i brottsutredningen¹¹⁷.

8.3.1.3 Vilka skäl kan då krävas för uppehållstillstånd

Kommitténs förslag innebär, såväl i fråga om de tidsbegränsade, som de permanenta uppehållstillstånden, en *möjlighet* att bevilja tillstånd.

De *tidsbegränsade uppehållstillstånden* kommer att ges av skäl som har att göra med statens intresse och behov av medverkan i utredningar om allvarlig brottslighet. Dessa tillstånd kan bli aktuella inte bara i utredningar om människohandel utan också gällande organiserad människosmuggling, eller andra allvarliga brott. En förutsättning i samtliga fall är att de brottsutredande myndigheterna bedömer att personen är en viktig förutsättning för utredningen. Detta behov bör bedömas utifrån exempelvis, om det kan finnas andra bevis av betydelse, om offrets personliga närvaro under utredningen är av stor betydelse, vilken trovärdighet som kan tillmätas offret samt vilket intryck offret ger av att vilja samarbeta under hela utredningens gång. En annan viktig omständighet måste vara att offret har brutit den kontakt han eller hon haft med gärningsmannen och inte ger intryck av att på grund av t.ex. rädsla eller skuldförhållande allttjämt stå i något beroendeförhållande till denne.

Bedömningarna av om ett *permanent uppehållstillstånd* på grund av humanitära skäl bör ges kräver delvis andra överväganden än de ovanstående. Det kommer i dessa fall att vara vanligast att ansökan har föregåtts av ett tidsbegränsat uppehållstillstånd för medverkan i brottsutredningen. I dessa fall kommer brottsutredningen att ha fortskridit och eventuellt har också åtal väckts eller dom meddelats. Detta kommer att ge ett bättre underlag för bedömningen av om förhållandena för offret, med hänsyn till vad brotten inneburit och vad som finns att vänta om han eller hon skall återvända till annat land, är sådana att humanitära skäl talar för permanent uppehållstillstånd.

8.3.1.4 Vad är humanitär skäl?

Exakt vilka förhållanden som kan anses utgöra humanitära skäl har inte angivits i förarbetena. I stället har regeringen och Utlänningsnämnden utifrån olika individuella fall prövat frågan. De bedömningar och uttalanden som gjorts lämnar utrymme för möjligheten att man vid särskilt ömmande omständigheter kan ge uppehållstillstånd även för vissa offer för människohandel, när brottet begåtts i samband med resan till Sverige eller under vistelsen här¹¹⁸.

¹¹⁷ SOU 2002:69 s. 240.

¹¹⁸ SOU 2002:69 s. 245.

De uppsplitande händelser som offret utsatts för, liksom offrets eventuellt befogade rädsla för och utsatthet i förhållande till de gärningsmän som väntar i hemlandet i kombination med att exempelvis myndigheterna i hemlandet inte kan bereda det skydd, eller den vård som kan behövas med anledning av brottet bör räknas som sådana humanitära skäl att de utgör grund för uppehållstillstånd. Det är styrkan av skälen för uppehållstillstånd som vanligt får sättas i förhållande till vad som kan anses tala emot. För att utvisa exempelvis en kvinna, som vid ett återvändande sannolikt lider påtaglig risk att kidnappas och föras tillbaka till förhållanden liknande dem hon blivit befriad ifrån eller dödas för sitt figurerande i brottsutredningen i Sverige, måste de skäl som talar emot uppehållstillstånd vara tunga. Att offret är ett barn kan i sig tänkas göra att ett återsändande inte kan rättfärdigas.

8.3.2 Rätten till sjukvård och stödåtgärder

För att ett offer för människohandel skall kunna vistas i landet under acceptabla former bör han eller hon ha rätt till i vart fall en viss miniminivå av hälso- och sjukvård.

Ett offer för människohandel som ansöker om uppehållstillstånd på de ovan angivna grunderna eller beviljas sådant tidsbegränsat uppehållstillstånd som föreslagits av anhörigkommittén, skall ha samma rätt till hälso- och sjukvård som asylsökande¹¹⁹. Detta då de olika övergrepp som ett offer för människohandel kan ha varit utsatt för ger att det kan finnas ett behov av såväl akut som mer långsiktig psykisk och annan medicinsk eller social hjälp.

Till detta kommer ett behov av ett boende som kan kännas tryggt under betänketiden eller utredningstiden. Det kan även uppkomma behov av att få hjälp av ett målsägandebiträde, att ha stödperson under rättegången, att så småningom söka skyddad identitet med mera. Samma rättigheter som redan gäller för andra bevispersoner bör gälla för de offer för människohandel som skall vistas en tid i Sverige.

8.4 Socialt stöd till offer för trafficking i Sverige

Det sätt på vilket frivilliga organisationer och myndigheter arbetar mot trafficking spänner över många områden. Konferenser, informationsspridande och även utbildningar både inom organisationerna och för externa grupper förekommer. Men vad kan då de som möter offer för trafficking erbjuda för stöd till dessa i form av sociala stödåtgärder? En liten inblick i detta kan hämtas från en rapport som publicerats av stiftelsen kvinnoforum där de genom intervjuer med myndigheter och organisationer försökt sammanfatta vad samhället har att erbjuda¹²⁰.

¹¹⁹ SOU 2002:69. s .250.

¹²⁰ Översyn av socialt stöd till kvinnor, flickor och pojkar, offer för människohandel i Sverige, stiftelsen kvinnoforum i Sverige.

Alla organisationer i intervjun var ense om att det behövs stöd för dem som utsatts för trafficking. Vilken typ av stöd offren kan få beror på flera faktorer.

Om hotbilden gentemot dem bedöms som hög kan de komma in i polisens skyddsverksamhet, med ny identitet eller andra lösningar. Generellt är dock inte detta fall, och polisen har då kontakt med andra organisationer för att ge stöd till de drabbade. Främst gäller detta socialtjänsten, här representerade av prostitutionsgrupperna. Kvinnor har kommit till prostitutionsgrupperna genom polisens försorg eller genom att de själva sökt hjälp av de sociala myndigheterna.

Socialtjänsten kan erbjuda endast det som ingår i deras ”generella utbud” och detta är inte anpassat till de speciella behov som offer för människohandel har¹²¹. Behovet handlar oftast om boende, möjligheter till samtal, vård och stöd till dem som ska vittna, samt att bistå dem om de åker hem. Åsikterna går dock isär om hur mycket man har mandat att göra och vilket ansvar man därmed kan ta för dessa offer. Oftast slutar kontakten med dessa offer så snart de kommit utanför landets gränser.

Migrationsverket påtalar i rapporten¹²² att kvinnorna skulle kunna söka asyl varvid de får tillgång till LMA, Lagen om mottagande av asylsökande och flyktingar, under tiden ärendet utreds, och därigenom även ekonomiskt stöd och tillgång till landstingsresurser. Söker de inte asyl vistas de i Sverige illegalt och Migrationsverket har då försökt lösa situationen med polis och socialtjänst.

Samarbetet mellan olika kvinnoorganisationer, både inom och utom landet är stort. Många organisationer deltar i olika nätverk. Genom att förmedla kontakter med olika organisationer eller få information av andra aktörer i nätverken försöker man hjälpa de som utsatts. Det finns inga generella handlingsätt när det gäller stöd till traffickingoffer, utan detta varierar från fall till fall. De flesta organisationer anser att det är viktigt att koppla ihop trafficking och prostitution, och se att det är olika former av sexualiserat våld.

8.4.1 Specifikt gällande barn

Det är än svårare att komma i kontakt med barnen än det är med de vuxna kvinnorna. Rikskriminalpolisens rotel för särskilda objekt påträffar inte många barn som är utsatta för trafficking, men de finns på bilder, och i kontaktannonserna på Internet eller i tidningar. Ett fåtal offer för trafficking har varit flickor under 18 år, men ingen som deltar i undersökningen nämner något fall med flickor eller pojkar under 15 som utsatts för trafficking. Rikskriminalpolisens och migrationsverket samarbetar för att förhindra att barn blir utnyttjade och lurade

¹²¹ Socialstyrelsens rapport 2000:5, kännedom om prostitution.

¹²² Översyn av socialt stöd till kvinnor, flickor och pojkar, offer för människohandel i Sverige, stiftelsen kvinnoforum i Sverige.

Vid fall som upptäcks av polisen eller Migrationsverket där den utsatta är under 18 år kopplas alltid socialtjänsten in. När det är ett ensamt barn som kommer till Sverige så har socialtjänsten enligt lagen lika stort ansvar för det som för svenska barn. I övrigt finns inte mycket erfarenhet av unga som utsatts för just trafficking, och därför inte heller någon handlingsplan.

8.4.2 Strukturella och praktiska hinder i arbetet mot trafficking

Många av de intervjuade har nämntt finansiella problem som det allvarligaste hindret för socialt stöd för kvinnor och barn som blivit offer för trafficking. I och med att det inte finns någon tydlig ansvarsfördelning när det gäller stödet till dessa människor uppstår frågan vem som ska göra vad, och framförallt, vem ska betala? Detta har lett till diskussioner mellan polis och socialtjänst. Även bland frivilligorganisationer önskar man att man hade mer medel att utbilda specialjourer i utsatta områden.

Både socialtjänst och polis upplever att det inte finns tillräcklig beredskap för att hantera traffickingoffer i lagstiftningen. Det behövs praxis på när de ska få stanna och vem som ska vara ansvarig för dem när de är här. Det hälsomässiga stödet är mycket litet, eftersom det inte finns någon organisation som tar ansvar för detta. I de fall som läkarvård behövts har man fått använda egna kontakter, och det har då blivit problem med vem som skall stå för betalningen.

Många intervjuade organisationerna uppger vidare att det är svårt få tag i information, att veta vart man ska vända sig när man upptäcker ett fall. Det behövs ökade kunskaper om trafficking hos myndigheter och organisationer, och även ute i samhället. Det har funnits en känsla av att trafficking inte är något som är ett problem här i Sverige. Många menar dock att detta håller på att förändras nu.

Att kvinnor utvisas ur landet ses av flera aktörer som ett problem¹²³. Många pekar på den humanitära aspekten, att eftersom det är här i Sverige som kvinnorna utnyttjas bör de även få stanna här och få hjälp och stöd, om de inte vill eller har möjlighet att återvända.

Från polishåll anser man att utvisningar kan försvåra utredningarna. Offren riskerar att skickas hem innan man hunnit förhöra dem ordentligt och de har också mindre incitament att hjälpa till vid en eventuell rättegång när de kommer att skickas hem så snart den är över. Det finns ett intresse hos polisen av lagstöd för att behålla kvinnorna under utredningen. Det är svårt att se och upptäcka de här kvinnorna, ofta sker trafficking inom en sluten etnicitet, och språkförbistringar gör att det är svårt att få kontakt med dem.

¹²³ Rikskriminalpolisens rapporter om människohandel.

9 Människohandel i rätten

En 52-årig kvinna dömdes i tingsrätten till fyra års fängelse för grovt koppleri men bevisningen räckte inte enligt tingsrätten för att även fälla henne för människohandel för sexuella ändamål. Kvinnan drev under flera år bordeller norr om Stockholm. Sammanlagt trettiosex kvinnor från främst Estland lockades över till Sverige för att prostituera sig. Över femhundra sexköpare betalade henne närmare 2,1 miljoner kronor. Det var det första åtalet i sitt slag i Sverige och avsåg ett fall där en 22-årig estnisk kvinna skulle ha vilseletts och förmåtts resa till Sverige för att prostituera sig.

9.1 Bakgrunden i målet

Den tilltalade hade en bakgrund som prostituerad. I hennes lägenhet i Solna och i viss utsträckning i andra lägenheter hade kvinnor utfört sexuella tjänster mot betalning. Den tilltalade och kvinnorna hade delat på intäkterna. Utredningen i målet bestod av den tilltalades berättelse samt berättelser från sju av de andra kvinnorna. Under förundersökningen undersöktes material från en dator som återfunnits i en av lägenheterna. I denna fann polisen kontaktlistor med över 5000 personer. För en hel del av dessa fanns det även bifogade filer som, enligt åklagaren, talade om när de köpt sex. Enligt de uppgifter polisen kunde verifiera förekom det 1029 sexköp med uppgifter om pris och tid. Sammanlagt skulle kunderna, enligt anteckningarna, köpt sex för närmare 2,1 miljoner kronor. Enligt den tilltalade själv var hennes utdelning av den påstådda brottsligheten runt 950 000 kronor. Det var dock inte, enligt henne, frågan om någon form av sexhandel, inga av dessa pengar kom från sexköp detta utan istället från andra tjänster såsom posering, massage med mera.

De flesta av kvinnorna som figurerade i utredningen var mellan 17 och 25 år och kom mestadels från Estland där de kommit i kontakt med den tilltalade genom olika annonser.

Nedan följer ett utdrag från domen¹²⁴ gällande de delar som är av betydelse för frågan om människohandel för sexuella ändamål.

9.2 Åklagarens framställan

Den tilltalade hade enligt åklagaren efter den 1 juli 2002 och fram till den 15 september 2002 genom vilseledande och andra otillbörliga medel förmått en kvinna att resa från Estland till Sverige, tagit emot och inhyst henne i en lägenhet, allt för att utnyttja kvinnan för tillfälliga sexuella förbindelser. Den tilltalade hade därefter och fram till den 17 november 2002 genom vilseledande och andra otillbörliga metoder förmått samma kvinna att återigen resa till Sverige för att bli utnyttjad.

Vilseledandet bestod, enligt åklagaren, i att den tilltalade lämnat oriktiga uppgifter om det utlovade arbetet i Sverige samt förtigit under vilka

¹²⁴ Mål nr. B 2636-02 från Solna Tingsrätt.

omständigheter arbetet skulle bedrivas, samt att den tilltalade hållit kvinnan inlåst i en lägenhet under en månads tid.

Övriga otillbörliga medel bestod, enligt åklagaren, i att den tilltalade missbrukat att kvinnan levt under svåra ekonomiska förhållande och därigenom befunnit sig i en utsatt position som utnyttjats.

Alternativt yrkades ansvar för grovt koppleri och olaga frihetsberövande. Detta då den tilltalade främjat och på ett otillbörligt sätt ekonomiskt utnyttjat att kvinnan haft tillfälliga sexuella förbindelser, samt agerat bokare åt sexköpare. Brottet ansågs som grovt, enligt åklagaren, då det pågått under lång tid samt i stor omfattning. Gällande det olaga frihetsberövandet bestod detta i att den tilltalade under en månads tid hållit kvinnan inlåst, för att släppa ut henne endast under vissa perioder. Den tilltalade förnekade dessa gärningar.

9.3 Kvinnans berättelse

Kvinnan kommer från Estland, är född 1980 och har ett barn som är sex år gammalt. Hennes månadsinkomst var 350 estländska kronor i månaden. Boendekostnaderna uppgick till 3000 estländska kronor i månaden. Hon klarade sig tack vare bidrag från sin familj och pojkvän. Hennes kontakter med den tilltalade inleddes med att hon läst en annons i en tidning där det erbjöds lönande arbete i Sverige. Hon tog då kontakt med annonsören, som visade sig vara den tilltalade. Hon fick då förklarat för sig hur hon skulle ta sig till sin blivande arbetsplats i Sverige. Det sades inget om vilken typ av arbete som skulle utföras. Kvinnan hade vid denna tid aldrig arbetat som prostituerad. Hon var arbetslös och hennes små besparingar hade börjat tryta. Enligt henne själv var det osäkert om hon skulle ha åkt till Sverige om hon vetat om vilket slags arbete som skulle utföras.

När hon kommit till Sverige mötte hon den tilltalade på ett café, hon fick då en vägbeskrivning till den lägenhet som skulle utgöra hennes huvudsakliga vistelseplats, varpå hon begav sig dit. Efter ett tag kom även den tilltalade till lägenheten. Den tilltalade tog fram ett formulär som skulle fyllas i, bland annat om kvinnans utseende. Detta skulle sedan läggas ut på Internet så att kunderna kunde kontrollera och välja. Det togs även en del bilder. Vid detta tillfälle stod det klart för kvinnan att hon skulle sälja sin kropp.

Kunderna ringde till lägenheten och bokade tid, kvinnan tog emot telefonbokningarna och den tilltalade skötte de bokningar som kom via SMS och e-post. Tanken var från början att kvinnan skulle ta emot kunder mellan klockan 10.00 och 20.00 med helger lediga, så blev inte fallet. Antalet kunder varierade från dag till dag, den tilltalade bestämde hur många som skulle betjäna per dag, även priserna bestämdes av henne. Om en kund betalade 2000 kronor gick 1500 till den tilltalade och 500 till kvinnan. Kunderna skulle krävas på betalning när de anlände. Kvinnan ansåg att hon generellt blivit väl behandlad under den första vistelsen. Efter denna vistelse kom de två överens om arbete under ytterligare en period.

Denna vistelse blev inte lika trevlig som den första. Bland annat fick kvinnan böta om kunderna inte fyllde i de formulär som den tilltalade krävde. Under längre perioder var ytterdörren låst med ett elektroniskt lås som kontrollerades via den tilltalades telefon. Detta gick inte att öppna från insidan. När kvinnan behövde gå ut och handla mat, var hon tvungen att ringa den tilltalade först så att låset kunde öppnas. I övrigt låstes bara dörren upp när en kund anlände. Om kvinnan känt till detta hade hon inte rest till Sverige alls.

9.4 Den tilltalades berättelse

Den tilltalade träffade kvinnan första gången i Estland efter ett svar på en annons. Under denna sammankomst informerades kvinnan om att arbetet skulle gå ut på eskortservice, strip-tease, posering och massage. Kvinnan kom till Sverige den första perioden och allt fungerade väl, man kom överens om att hon skulle komma över igen och arbeta ytterligare en period. Enligt den tilltalade sålde inte kvinnan sex till andra än de som hon bokade åt henne under den första perioden. Under den andra perioden började dock den tilltalade misstänka att kvinnan sålde sex ”vid sidan av”. Hon konfronterade då kvinnan med detta och sade att hon skulle slippa sådana misstankar om dörren var låst nattetid. Kvinnan accepterade detta. Om kvinnan hade velat gå ut när dörren var låst hade det inte varit något problem. Hon hade bara behövt ringa ett samtal.

9.5 Rättens bedömning

Genom bestämmelsen i brottsbalken straffbeläggs gränsöverskridande människohandel för sexuella ändamål. För att någon skall kunna fällas för detta brott krävs, för det första, att gärningsmannen använt sig av olaga tvång, vilsedande eller något annat sådant otillbörligt medel. För det andra krävs det att gärningsmannens syfte var att offret skulle utnyttjas för sexuella ändamål i ett annat land. För det tredje krävs ett orsakssamband mellan det otillbörliga medlet och offrets resa till det andra landet.

Den tilltalade står åtalad för flera saker som var för sig kan tänkas vara straffbara som människohandel. Först och främst är hon åtalad för att ha förmått kvinnan att resa till Sverige den 31 augusti 2002 för att kunna utnyttja henne för tillfälliga sexuella förbindelser. Av deras båda berättelser framgår att kvinnan reste till Sverige och var hos den tilltalade under den angivna tiden. Kvinnan har inte tillfrågats om exakt vad hon utförde för arbete med de kunder som kom till lägenheten. Tingsrätten anser dock att det är bevisat att det arbete som kvinnan utförde till övervägande del bestod i att ha samlag med olika män mot betalning (detta kom av ett antal erkännanden från diverse sexköpare under en annan del av utredningen som inte är medtagen här).

Det är enligt tingsrätten klart att den tilltalades syfte med att förmå kvinnan att resa till Sverige var att hon skulle utnyttjas för sexuella förbindelser.

Frågan är då om den tilltalade vilselett kvinnan före resan. Den tilltalade har uppgett att hon före resan informerade kvinnan om att hon skulle jobba med eskortservice, strip-tease, posering och massage. Kvinnan berättade under förhandlingen att hon visste att det var ett lönande arbete, samt att den tilltalade inte exakt berättat vad det skulle gå ut på.

Redan av den tilltalades egen berättelse framgår alltså att hon inte exakt berättat att arbetet i verkligheten främst bestod i att ha samlag med män. Detta innebär att hon vilseledde kvinnan.

För att detta vilseledande skall vara straffbart krävs dock att det förmått kvinnan att resa till Sverige. Om kvinnan skulle ha rest till Sverige oberoende av om hon vetat att hon skulle ha samlag med män eller inte så finns inget orsakssamband mellan vilseledandet och resan. Det är åklagaren som skall bevisa att det orsakssamband som lagen kräver funnits.

Kvinnan har själv, när hon hörts inför tingsrätten, uppgett att hon inte vet om hon skulle ha åkt till Sverige om hon vetat att hon skulle arbeta som prostituerad. Detta talar emot ett sådant orsakssamband som lagen kräver. Mot ett sådant samband talar även att kvinnan kommit hit en andra gång för att arbeta åt den tilltalade. Därför anser tingsrätten att åklagaren inte lyckats bevisa att kvinnan inte skulle ha åkt till Sverige om hon vetat arbetets natur. Åklagaren har med andra ord inte lyckats bevisa det orsakssamband mellan vilseledandet och avresan som är nödvändigt för straffbarhet. På grund av detta kan den tilltalade inte, trots att hon vilselett kvinnan och vilket arbete det var fråga om, dömas för att ha förmått kvinnan att resa till Sverige.

Åklagaren har också påstått att den tilltalade, förutom vilseledande, använt andra otillbörliga medel. Dessa otillbörliga medel har enligt åklagaren bestått av att den tilltalade utnyttjat att kvinnan levt under svåra ekonomiska förhållande, och därigenom befunnit sig i en särskilt utsatt situation. Enligt lagen är det inte bara vilseledande som är straffbart utan även andra former av otillbörliga medel. Detta är ett oprecist uttryck som finns förklarat i förarbetena¹²⁵. De otillbörliga medlen skall vara att jämställa med olaga tvång och vilseledande, såsom att missbruka att en person befinner sig i en särskilt utsatt position utan några reella valmöjligheter och därför är särskilt sårbar. Ett exempel är personer som lever under ekonomiskt svåra förhållanden. För att ett otillbörligt medel skall anses jämförbart med olaga tvång och vilseledande måste emellertid omständigheterna alltid vara sådana att offret inte har något annat verkligt eller godtagbart alternativ än att underkasta sig gärningsmannens vilja. Vad som avses är närmast utpressningsliknande situationer eller situationer där offret annars befinner sig i svårt trångmål. Enbart det förhållandet att offret lever i ett annat land, med lägre levnadsstandard än destinationslandet, bör således inte vara tillräckligt för att anse att ett otillbörligt medel använts.

¹²⁵ Prop. 2001/02:124 s. 34 f.

Kvinnan har själv berättat att hon har ett litet barn, att hon tjänar 350 estländska kronor i månaden, att hennes levnadskostnader uppgår till 3000 estländska kronor i månaden samt att hon klarar sig på bidrag från sin familj och pojkvän. Utredningen om hennes situation är dock inte fullständig, det finns till exempel inga upplysningar om varken familjens eller pojkvännens ekonomi, eller i vilken utsträckning de hjälper henne.

Att den tilltalade rekryterat kvinnan och andra kvinnor i Estland beror naturligtvis på att det där finns kvinnor som lever under mycket besvärliga förhållanden och som därför kan se prostitution som en sista utväg för att försörja sig. Den tilltalade har utnyttjat detta. Hennes hantering är avskyvärd och ordet människohandel är en bra beskrivning av det som hon gjort. Men att hanteringen är avskyvärd räcker inte. Tingsrätten har lagen att följa och skall ta ställning till om den tilltalade har använt det som i lagen kallas ”andra otillbörliga medel” i anslutning till kvinnans resa till Sverige. Vid denna bedömning kommer tingsrätten, efter att ha beaktat uttalandena i lagförarbetena, fram till att utredningen om vad som föregick kvinnans resa till Sverige inte räcker för att konstatera att den tilltalade använt vad lagstiftaren har ansett vara ”andra otillbörliga medel”. Den tilltalade kan alltså inte dömas för att genom andra otillbörliga medel än vilseledande ha förmått kvinnan att resa till Sverige den 31 augusti 2002.

Den tilltalade är vidare åtalad för att efter kvinnans ankomst till Sverige ha tagit emot henne och inhyst henne fram till den 15 september 2002 i syfte att utnyttja henne för tillfälliga sexuella förbindelser. Även detta kan vara straffbart som människohandel. För att den tilltalade skall kunna dömas för sådana så kallade efterföljande åtgärder krävs att kvinnans resa till Sverige skett på sådant sätt att den varit att anse som straffbar människohandel. Tingsrätten har emellertid nyss kommit fram till att detta inte är bevisat, eftersom åklagaren varken har lyckats bevisa det nödvändiga orsakssambandet mellan vilseledandet och resan eller att det använts andra otillbörliga medel för att förmå kvinnan att resa hit. Detta innebär att den tilltalade inte kan dömas för den andra gärningen som hon är åtalad för, nämligen mottagandet och inhysandet av kvinnan fram till den 15 september 2002.

I gärningsbeskrivningens andra stycke påstår åklagaren att den tilltalade efter den 15 september 2002 och fram till den 17 november 2002 genom vilseledande och andra otillbörliga medel förmått kvinnan att resa från Estland till Sverige den 19 oktober 2002 och inhyst henne fram till den 17 november 2002.

När det gäller denna resa har den tilltalade inte vilselett kvinnan om arbetets art, hon visste precis vad det var hon gav sig in i efter att ha varit där innan. Den tilltalade är inte heller överbevisad vad gäller låsningen av lägenhetsdörren. Det kan nämligen vara så som den tilltalade uppger, att frågan kom upp först under slutet av vistelsen samt att det endast behövdes ett telefonsamtal. Lika lite som när det gäller den första resan framgår det av utredningen att den tilltalade använt sig av några andra otillbörliga medel än

vilseledande. Därför kan varken den tilltalades agerande före kvinnans andra resa till Sverige eller mottagandet och inhysandet av henne vid det andra tillfället vara att anse som straffbart som människohandel för sexuella ändamål. Åtalet för människohandel skall alltså ogillas i sin helhet.

9.5.1 Åtalet för grovt koppleri

Åklagaren har alternativt yrkat ansvar för grovt koppleri. Tingsrätten anser det bevisat att den tilltalade främjat och på ett otillbörligt sätt ekonomiskt utnyttjat att kvinnan haft tillfälliga sexuella förbindelser mot ersättning i enlighet med åklagarens yrkande. Brottet är grovt eftersom den tilltalade främjat att kvinnan liksom andra kvinnor haft sexuella förbindelser i stor omfattning. Däremot anser inte tingsrätten att det förkommit sådana omständigheter att det kan anses att den tilltalade hänsynslöst utnyttjat kvinnans situation.

9.5.2 Åtalet för olaga frihetsberövande

Slutligen är den tilltalade åtalad för att ha berövat kvinnan friheten under en månads tid genom att låsa ytterdörren. Kvinnan har uppgett att dörren var låst under hennes sista period i Sverige. Den tilltalade har sagt att kvinnan accepterade detta och att det bara skedde nattetid samt att det inte skulle ha varit några problem om kvinnan skulle ha velat gå ut, bara ett snabbt samtal. Ord står således mot ord gällande inlåsningsen. Det är inte helt uteslutet att kvinnan samtyckt till låsningen av dörren, och det är inte helt osannolikt att det bara krävdes ett enkelt telefonsamtal för att den tilltalade skulle ha låst upp dörren. Bevisningen når enligt tingsrätten på denna punkt inte upp till den höga nivå som krävs för en fällande dom. Därför skall åtalet om olaga frihetsberövande ogillas.

9.5.3 Påföljder

Den tilltalade dömdes för grovt koppleri, straffvärdet av hennes brott motsvarar enligt tingsrätten fem års fängelse. Då hon även dömdes till utvisning ur riket för en tid av tio år tog man Brottsbalkens 19 kapitel, 5 §, första stycket i beaktan och sänkte hennes straff till fyra års fängelse. Den tilltalade skulle kvarstanna i häkte tills domen i ansvarsdelen vunnit laga kraft. Överklagandet skulle ha kommit tingsrätten till handa senast den 8 maj 2003, enligt uppgifter från Solna tingsrätt har det kommit in överklaganden från både åklagaren och den tilltalade i målet.

9.6 Vad säger domen

Detta var den första gången som frågan om ansvar för människohandel för sexuella ändamål var uppe i en svensk tingsrätt. Detta var enligt mitt eget tycke inte ett klart och tydligt mål. En hel del frågor var av tvivelaktig natur gällande omständigheterna i fallet. Det kom i stor del att handla om vilseledandet samt det samband som lagen kräver mellan detta och resan till Sverige. Att kvinnan blev vilseledd i Estland om vad arbetet egentligen

skulle handla om får, som tingsrätten kom fram till, anses som klart. Problemet uppkom när kvinnan på både åklagarens och försvarets frågor svarade att hon kanske skulle ha åkt om hon vetat att hon skulle prostituera sig. Detta förstärktes sedan ytterligare då kvinnan kom tillbaka för att arbeta ännu en period. Tillsammans kan detta inte tolkas på annat sätt än det som domstolen gör. Vad domstolen kom fram till var ett utslag av rättsäkerhet, det fanns helt enkelt inte stöd i lagen för att fälla på denna grund.

Sedan gällde det om den tilltalade använt ”andra otillbörliga medel”, det får anses stå klart att den tilltalade utnyttjat kvinnans ekonomiska situation på ett ytterst otrevligt sätt. Förvisso är uttrycket svagt och relativt oprecist, detta har lagen fått kritik för från flera remissinstanser under framtagandet¹²⁶. Frågan som då uppkommer och som prövades i fallet var om kvinnan inte haft något annat verkligt eller godtagbart val än att resa till Sverige för att prostituera sig, således att underkasta sig gärningsmannens vilja. Vad som saknades i denna del var en utredning från åklagarens sida om hur det verkligen låg till gällande kvinnans ekonomiska situation i hemlandet. Förvisso kanske en utredning som inte i realiteten är så lätt att genomföra men som jag tror krävs av domstolen om man skall ha framgång med vad åklagaren avsåg.

Efter att ha satt mig in i en hel del gällande människohandel och den svenska lagen om detta måste jag säga, att när jag först läste igenom detta fall, de olika berättelserna och delar av utredningen kändes det inte som om åklagaren skulle kunna ha vunnit framgång med sin talan gällande människohandel. Att det var frågan om grovt koppleri var ställt utom allt tvivel.

Det måste föreligga ett konkret samband mellan vilseledandet och resan till destinationslandet. Detta samband måste kunna hålla för en närmare granskning, i fallet talade allt för mycket emot detta. När det gäller de andra otillbörliga medlen kanske åklagaren kunnat få viss framgång om man kunde ha presenterat ytterligare belägg för kvinnans situation i hemlandet. Det är dock tveksamt om det kunde ha ansetts var i nivå med de höga krav som lagen ställer. Således föll fallet enligt min mening på kvinnans agerande och till viss del utredningens bristfällighet.

¹²⁶ Bland annat från juridiska fakulteten vid Lunds universitet.

10 Avslutning och analys

Handeln med människor var för tio år sedan ett tämligen okänt problem i Sverige. Sedan dess har informationsflödet och tipsen om aktuella ärenden kraftigt ökat.

Utbredningen av prostitution är generellt sett mindre i Sverige jämfört med andra europeiska länder. Det mesta talar för att den svenska sexköpslagen också ytterligare bidragit till att Sverige kommit att anses som ett "svårt land" att verka i, man kan inte erbjuda sexuella tjänster offentligt, det är mera komplicerat att skaffa kunder. Den svenska sexköpslagen har lett till att kvinnohandeln i Sverige förmodligen minskat något. Sverige är inte längre ett "målland" i samma utsträckning som tidigare. Det är helt enkelt för besvärligt att etablera sig i Sverige. Exempelvis måste det finnas en fungerande organisation runt marknadsföringen nu när det inte längre är möjligt att ställa ut kvinnan på gatan som en levande annonspelare. På detta sätt har den svenska sexköpslagen försvårat för människohandlare att agera inom landet. Detta är, trots allt negativt som uppkommit kring sexköpslagen, en bidragande orsak till att vi i viss mån blivit förskonade från den värsta vågen av trafficking.

Grogrunden till människohandeln är dubbel. Det finns en potential av kvinnor som är djupt fattiga och ser små möjligheter att påverka sin situation till det bättre. De utsatta kvinnorna och barnen är fattiga, maktlösa och deras mänskliga rättigheter kränkta. Men det handlar också om att det finns en efterfrågan från män som tycker sig ha rätt till dessa kvinnors kroppar och är beredda att betala. Detta är den grundläggande orsaken till att stora pengar finns att tjäna för skrupelfria människohandlare.

Frågan om prostitutionens legalisering är en annan fråga som är starkt förknippad med människohandel. Förespråkarna hänvisar till den fria viljan, medan motståndarna hänvisar till exploateringen av individen och den bristande fria viljan. Utgångspunkten är dock att den ena inte kan existera utan den andra.

Prostitution är en form av exploatering av individen som aldrig har sin grund i ett fritt förstahandsval. Det finns dock en grundläggande distinktion mellan att vara tvingad av omständigheter att sälja sin egen kropp och att få sin kropp såld av andra.

I grunden handlar det om respekten för mänskliga rättigheter och om synen på kvinnans rätt till sitt eget liv, sin egen fria vilja och sin egen kropp.

10.1 Människohandelns orsaker

Tre månader kan räcka för att bryta ned en ung flicka och ta henne från hopp till djupaste förtvivlan, där den enda utvägen för att få slut på sitt lidande upplevs vara att ta sitt liv. Tre månader tog det för filmens Lilja 4-ever att

göra denna resa. Den uppmärksammade filmen "Lilja 4-ever" har hämtat drag från ett autentiskt fall om en flicka som utsattes för oerhörda svek från sin vuxenvärld, vilket fick till följd att hon föll offer för hänsynslösa människohandlare. Den smutsiga vardag som lever sitt liv i skymundan kan behöva en sådan insats för att hamna i människors medvetande och på den politiska dagordningen. Filmen "Lilja 4-ever" belyser på ett skakande sätt människohandelns avskyvärda komplexitet och helvete och kommer att spela en viktig roll i den fortsatta kampen mot handeln med människor. I sammanhanget kan nämnas att filmen "Lilja 4-ever" nu används som ett led i att föra denna fråga vidare i andra länder, vilket är mycket bra.

De bakomliggande orsakerna till människohandel kan i generella ordalag sökas i politiska, ekonomiska, sociala och juridiska faktorer. En övervägande majoritet av dem som tvingas in i människohandeln är flickor och kvinnor. Gemensamt för de länder som de kommer ifrån är att det är länder som i regel genomgått omvälvande politiska, sociala och ekonomiska förändringar. I spåren av dessa förändringar har fattigdom och hög arbetslöshet följt för stora grupper. Arbetslösheten och den svåra sociala situationen har många gånger drabbat minoriteterna särskilt hårt. I de baltiska staterna kommer till exempel en majoritet av de drabbade kvinnorna från den fattiga rysktalande minoritetsbefolkningen.

Man får dock aldrig glömma bort att den grundläggande orsaken till vår tids slavhandel är att det finns män som tycker sig ha rätt att köpa dessa flickor för att tillfredsställa sina egna lustar.

10.2 Människohandelns aktörer

Människohandelns förövare är i många fall inblandade i annan typ av brottslighet som till exempel narkotikasmuggling, illegal invandring och så vidare. De utgör i många fall också del av internationella brottsyndikat men kan även operera och vara del av mindre brottsnätverk. Kvinnorna förs ofta in i människohandel genom falska löften om arbete. De utlovade arbetets karaktär kan variera, ofta talas om arbeten såsom barnpassning, dansare eller "underhållare". Det är också vanligt att flickorna och kvinnorna visserligen känner till att de kommer att prostitueras, men att de inte anar under vilka former prostitutionen ska äga rum och där det yttersta priset betalas genom att kvinnorna blir livegna tjänare, helt i förövarnas händer. Ofta tas pass och andra värdefulla resedokument ifrån kvinnorna då de förs in i landet i fråga. De har sällan någonstans att vända sig till i det land de befinner sig i för att få hjälp. Språkhinder, kvinnornas isolering från rättssamhället och deras många gånger mycket dåliga mentala och fysiska tillstånd omöjliggör i princip för dem att få någon hjälp. I flertalet av de fall som avgjorts i domstol har det framkommit att inresan i Sverige varit möjlig genom att kvinnorna kommer från viseringsfria länder.

10.3 Att bekämpa människohandelsbrottet

Den svenska regeringen har gjort goda insatser för att föra upp bekämpandet av människohandeln på den internationella dagordningen. Ett flertal exempel på internationella samverkansprojekt finns. Inom EU är det främst det folkvalda Europaparlamentet som på allvar tagit itu med denna fråga.

Det finns dock inom Europeiska Unionen en stark opinion för en legalisering av prostitution. Sambandet mellan prostitution och trafficking är förvisso inte rent vetenskapligt klarlagt, men en hel del beröringspunkter finns att peka på. Sverige står förvisso inte helt ensamt i sin kamp mot prostitution, men då unionen består av medlemsländerna blir det allt som oftast majoritetens vilja som premieras. Det finns en paradox inom unionen där man å ena sidan kämpar mot trafficking och å andra sidan finansierat stödjer grupper som aktivt verkar för en total avkriminalisering av prostitution och koppleri.

EU-kommissionen betalar exempelvis drygt tio miljoner kronor per år till organisationer som verkar för att avkriminalisera koppleriet och legalisera könshandeln. Denna finansiering sker från de fonder som handhar hiv-bekämpningen. En organisation som finansieras är den holländska ”Den röda tråden”, som bland annat aktivt arbetar för att underlätta importen av sexslavar från icke EU länder. Det andra nätverket som stöds är Europap, som anser att prostitutionen ska legaliseras. Det tredje nätverket är ENMP, som vill legalisera den manliga homosexuella prostitutionen. EU: s tvetydiga hållning gentemot mot den organiserade sexhandeln är minst sagt anmärkningsvärd sett från en svensk synvinkel.

Lagstiftningsarbetet har detta till trots tagit flera viktiga steg framåt. Den nya lagen rörande människohandel för sexuella ändamål är ett stort steg. Trots den kritik som riktats mot lagen från frivilligorganisationer och vissa andra organ är det ett steg i rätt riktning. Det är lättare att genomföra ändringar i en lag än att konstruera en helt ny sådan. Det finns förvisso en viss diskrepans mellan de olika internationella instrumenten som skapats för att tackla denna form av brottslighet, detta är inte bra. Det krävs ett samlat internationellt grepp med liknande nationella regleringar för att bekämpa den gränsöverskridande brottsligheten. Vissa beståndsdelar som ofta förekommer inom människohandeln saknas i lagen, exempelvis re-trafficking, detta är inte bra men man får hoppas att det, som lagrådet kommenterade, är en lag under utveckling. Men verkligheten kontrasterar tyvärr på många områden, ibland går den politiska viljan och den bistra verkligheten inte hand i hand, inte på grund av ointresse eller illvilja, utan på grund av att listan över prioriterade områden är längre än vad plånboken är tjock. Detta kan i fall leda till att den utsatta individen faller offer inte bara för hänsynslösa människohandlare, utan även för partipolitiska övervägande för vilka ingen politiker i världen någonsin kommer att ta sitt ansvar utan istället gömma sig bakom den gråa mur som allt för ofta utgör den samlade politikerkårens ansikte mot väljarna.

Statens har ett särskilt ansvar för dessa utsatta kvinnor, särskilt utsatta är de kvinnor som transporterats hit för sexuell exploatering. De har ofta fråntagits sina pass, de kan inte språket utan är helt utlämnade till transportören. Många gånger låses de in i en lägenhet som de inte får lämna utan hämtas av en hallick och transporteras till en sexköpare. Eftersom de oftast vistas i Sverige illegalt riskerar de också att utvisas tillbaka till hemlandet med allt vad det innebär. Om de ställer upp och vittnar, skickas de hem i väntan på rättegång, vilket innebär att hallickerna i hemlandet utsätter dem för förföljelse. Hallickarna anser att kvinnorna häftar i skuld för resehandlingar och resekostnader.

Anhörigkommittén har i sina direktiv fått i uppdrag att utreda möjligheten att ge tillfälliga uppehållstillstånd för dessa kvinnor under rättegången. Detta är ytterligare ett övergrepp, denna gång begått av den svenska staten. Först har dessa kvinnor utnyttjats av hallickar, transportörer och sexköpare. Därefter ska de hjälpa det svenska samhället att vittna mot dessa män, för att därefter skickas tillbaka till hemlandet. Vad som krävs rent medmänskligt är utvidgade möjligheter för dessa offer att få permanenta uppehållstillstånd i Europa så att de kan komma ifrån sina plågoandar.

Mycket har påbörjats och åstadkommit i det internationella samarbetet angående trafficking samt i de nationella lagarna. Det gäller inte bara de åtgärder som har satts in med direkt sikte på brottsoffren utan också att vikten av samarbete polismyndigheter emellan har uppmärksammats. Det finns därför hopp om att sådan brottslig verksamhet framöver inte skall kunna fortgå ostört. Genom införandet av människohandel som särskilt brott med hög straffskala i Sverige har till exempel polisens möjlighet att på olika sätt agera mot sådan brottslighet ökat. Människohandel är ett globalt problem och internationell samverkan är därför nödvändig. I arbetet att bekämpa människohandel ligger också rehabiliteringsmöjligheter för att ett offer inte åter skall hamna i samma situation efter att en gång lyckats frigöra sig. Det är därför i stor utsträckning en fråga om internationellt socialt samarbete med möjligheter till stöd och rehabilitering i hemlandet.

Människohandel är en fråga som skär igenom en rad olika politikområden. Det är en fråga som berör jämställdhets-, justitie-, social- och utrikesområdet för att nämna några exempel. Det finns flera exempel på att utrikesminister Lindh, justitieminister Bodström, jämställdhetsminister Winberg samt biståndsminister Karlsson på olika sätt engagerar sig nationellt och internationellt. Vad jag ser är behovet av att angripa denna fråga mera samlad. Att prostitution, utsatthet, fattigdom och slaveri har en djup social dimension i allmänhet och att socialtjänsten i synnerhet har en viktig funktion att fylla är uppenbart. Att regeringen anger att frågan är viktig är det nog ingen som ifrågasätter. I dag är politiker oavsett partitillhörighet, överens om det angelägna att bekämpa människohandel. Men även om handeln med människor utpekats som ett högprioriterat område, går inte alltid den politiska retoriken hand i hand med den faktiska verkligheten. Under de senaste fem, tio åren, då det blivit uppenbart att Sverige inte förskonats från människohandel, har nästintill inga riktade anslag till

bekämpning av människohandel tillskjutits. Konkreta politiska åtgärdsförslag har uteblivit. Polisen, socialtjänsten och andra berörda myndigheter vittnar om både en ekonomisk verklighet och en brist på såväl kunskap som vilja ute i organisationerna. Vi ser också en splittring av resurser och ansvar som gör det mycket svårt att uppfylla deras och politikernas ambition om att stävja handeln med människor.

Trots att fenomenet är både komplext och något tabubelagt samt att det finns en viss splittring internationellt rörande hur arbetet skall fortgå finns det insatser som Sverige nationellt kan vidta för att bromsa upp utvecklingen.

- Arbetskraftsinvandring, möjligheter till legala arbeten

Ge människor möjligheten att skapa en ny framtid genom arbete. Det är det bästa sättet att bekämpa människohandeln. Om EU:s arbetsmarknad låg öppen för östeuropéer skulle många av de unga kvinnor som idag misshandlas och utnyttjas på västeuropeiska bordeller kunna ha vanliga arbeten, med riktig lön och rimliga villkor.

- Riktade statliga anslag

För att finansiera en nationell aktion behövs riktade anslag, som kan sättas in inom de olika myndigheter och organisationer som arbetar med dessa frågor. Det är av prioriteringssynpunkt viktigt att dessa anslagen inte tas från organisationernas ordinarie budget. Nya resurser måste till för att inte arbetet mot människohandel skall bli en ren kostnadsfråga, det har då en tendens att nedprioriteras.

- Utbildning inom rättsväsendet

Kunskap, kompetens och värderingar hos lokala polismyndigheter varierar högst betänkligt. För att brotten ska bekämpas och beivras behöver kunskapsnivån höjas. Det finns också stora kunskapsbrister hos advokater, åklagare och domare. Det är därför av stor vikt att utbildningen för rättspersonal förbättras.

- Tydligare uppdrag åt de sociala myndigheterna

Det måste bli ett stopp för återsändandet av offren under utredningens gång. Socialtjänstens uppdrag bör förtydligas till att ta ansvar för offren under hela utredningen eller tills permanent boende och uppehälle är ordnat. Formellt sett är det socialtjänstens ansvar att se till dessa kvinnors situation, men det ansvaret omfattar nu bara att återsända dem snarast till hemlandet. Konsekvensen av detta har lett till att socialtjänsten i flera fall skickat räkningen till polisen som tvingats betala. Utöver att socialtjänsten inte säger sig ha ekonomiska resurser för att betala kvinnornas uppehälle råder det en brist på lägenheter och rum för kvinnor i behov av skyddat boende.

Detta har bidragit till att kvinnorna i många fall har tvingats åka tillbaka till sina hemländer för att där invänta ett fortsatt rättegångsförfarande. Det finns inga garantier för att kvinnorna i väntan på rättegång får något skydd i sina hemländer mot hallickar och deras kontakter. Att kvinnorna tvingas tillbaka till sina hemländer är också problematiskt för svenska myndigheter, då rättegångspersonal och polis måste flygas till kvinnans hemland för att där fortsätta förhör med kvinnan. Detta är kostsamt och riskerar också att förlänga hela rättegångsprocessen.

- Uppehållstillstånd

Det är inte en tillräcklig förbättring att offer för människohandel ska få stanna i Sverige endast under den tid som rättsprocessen kräver. Dessa människor har ofta drabbats av så fruktansvärda övergrepp att de ska kunna beviljas permanenta uppehållstillstånd. En lagregel bör införas där de som konstaterats vara offer för människohandel i normalfallet av humanitära skäl ges rätt att stanna i Sverige.

- EU-insatser i Östeuropa och Ryssland

Sverige måste verka för att EU i högre utsträckning ställer konkreta krav på ansökarländerna att prioritera bekämpandet av människohandeln, utbildning och agerande från polis och andra myndigheter. EU har ett stort ansvar för att Ryssland och andra länder hålls kvar i fattigdom och elände genom sin handelspolitik. De för snart ett decennium sedan utgivna löftena till Ryssland om frihandel och ökad export beträffande både varor och tjänster måste infrias.

En annan aspekt av det internationella arbetet handlar om bistånd till det forna östblocket, som ju trots allt utgör unionens grannar. Insatserna på detta område bör intensifieras, rättssamarbetet med ursprungsländerna måste öka samt särskilt bistånd till åtgärder i dessa länder för att motverka kvinnohandel och underlätta hemkomsten och återanpassningen krävs.

Hur framtiden kommer att utvecklas är endast något man kan sia om. Vissa hävdar att världen kommer att vara en bättre plats att leva i, andra är mer pessimistiska. En sak är i alla fall säker gällande trafficking, eller människohandel. För att få ett slut på försäljningen av kvinnor, män och barn krävs ett enat bemötande på alla fronter, inte bara inom den Europeiska Unionen utan globalt. Vi kan inte bara sitta och stillatigande se på när människor förslavas på grund av köttets lustar. En människa har i alla lägen bestämmanderätt över sig själv, detta kan inte kränkas om mänskligheten någonsin skall kunna ta nästa steg framåt i sin evolution, både socialt och teknologiskt.

Jag hoppas att det klart framgått av denna uppsats att det är en nödvändighet att införa ett brott benämnt människohandel för sexuella ändamål samt vad människohandel verkligen handlar om.

Personligen anser jag att det finns ett klart samband mellan prostitution och trafficking, något som jag försökt påvisa under vissa avsnitt.

Det har gjorts en hel del för att bekämpa brottsligheten och utnyttjandet av offren. Ett samlat Europa med en liknande lagstiftning är en klar fördel inom detta område. Förvisso kan man ha sina betänkligheter mot att Europeiska Unionen tar sikte på att lägga under sig allt mer av de enskilda staternas affärer, men i detta avseende sker det i ett gott syfte.

Vad som för Sveriges del kan komma att bli lite problematiskt är att man inte i alla delar uppfyllt det som sägs i rambeslutet. Vi har förvisso gjort långtgående kriminaliseringar men utelämnat vissa saker, exempelvis arbetskraftsexploateringen. Detta kommer troligen på sikt leda till att vi kommer att få genomföra en hel ändringar i lagen.

En annan fråga som jag ställde mig i början var vad som gjordes för brottsoffren. På denna punkt finns det förslag om diverse former av uppehållstillstånd. Ett problem med dessa är att de har en alldeles för byråkratisk syn på vad brottsoffren egentligen behöver. Ett uppehållstillstånd under enbart utredningen finner jag aningen beklagligt. För en hel del av dem som samarbetar med polisen väntar med stor sannolikhet en välfilad kula när de kommer hem igen. Om man får välja mellan sitt liv och att hjälpa polisen i ett främmande land är jag övertygad om att man väljer sitt liv. Det kommer således att bli intressant att se hur detta kommer att utveckla sig. Användandet av mera permanenta uppehållstillstånd är nog att föredraga.

Slut.

Bilaga A

RÅDETS RAMBESLUT

om åtgärder för att bekämpa människohandel¹²⁷

EUROPEISKA UNIONENS RÅD HAR FATTAT DETTA BESLUT med beaktande av Fördraget om Europeiska unionen, särskilt artikel 29 och 31 e och 34.2 b i detta, med beaktande av kommissionens förslag,

med beaktande av Europaparlamentets yttrande¹²⁸, och av följande skäl:

(1) I rådets och kommissionens handlingsplan för att på bästa sätt genomföra bestämmelserna i Amsterdamfördraget om upprättande av ett område med frihet, säkerhet och rättvisa¹²⁹, i slutsatserna från Europeiska rådet i Tammerfors den 15–16 oktober 1999 och från Europeiska rådet i Santa Maria da Feira den 19–20 juni 2000, enligt förteckningen på resultattavlan¹³⁰ samt Europeiska parlamentets resolution av den 19 maj 2000¹³¹ nämns eller efterlyses lagstiftningsåtgärder mot människohandel inklusive gemensamma definitioner, grunder för åtal och påföljder.

(2) Den gemensamma åtgärden av den 24 februari 1997 om åtgärder mot människohandel och sexuellt utnyttjande av barn¹³² bör följas upp med ytterligare lagstiftningsåtgärder som syftar till att komma till rätta med skillnaderna i rättsliga tillvägagångssätt i medlemsstaterna och som bidrar till utveckling av ett effektivt samarbete mellan rättsvårdande myndigheter och organ för att bekämpa människohandel.

(3) Människohandel utgör en allvarlig kränkning av de grundläggande mänskliga rättigheterna och den mänskliga värdigheten och bedrivs med hänsynslösa metoder såsom övergrepp på och vilseledande av utsatta personer, liksom våld, hot, skuldslaveri och tvång.

(4) FN: s protokoll om förebyggande, stävjande och beivrande av människohandel, särskilt handel med kvinnor och barn, vilket kompletterar Förenta nationernas konvention om gränsöverskridande organiserad brottslighet är ett viktigt steg mot internationellt samarbete på detta område.

¹²⁷ Denna text grundar sig på dokument 12034/01 DROIPEN 80 MIGR 79 + COR 1 (en), i vilken ändringar har införts som godkänts av rådet (13149/01 DROIPEN 88 MIGR 84) och under behandlingen av Europaparlamentets yttrande.

¹²⁸ Yttrandet avgavs den 12 juni 2001.

¹²⁹ EGT C 19, 23.1.1999.

¹³⁰ KOM(2000) 167 slutlig, punkt 2.4 (hantering av migrationsströmmar) och punkt 4.3 (bekämpning av vissa former av brottslighet).

¹³¹ A5-0127/2000.

¹³² EGT L 63, 4.3.1997.

(5) Barn är mer sårbara och är löper därför större risk att bli offer för människohandel.

(6) Det viktiga arbete som utförs av internationella organisationer, särskilt Förenta nationerna, måste kompletteras med insatser av Europeiska unionen.

(7) För att komma tillrätta med det allvarliga brottet människohandel måste man använda sig av både enskilda åtgärder i var och en av medlemsstaterna och en övergripande strategi, där definitionen av gemensamma brottsrekvisit i samtliga medlemsstaters straffrätt, inklusive effektiva, proportionerliga och avskräckande påföljder, ingår som en integrerad del. I enlighet med subsidiaritets- och proportionalitetsprinciperna, inskränker sig detta rambeslut till det minimum som krävs för att målen skall uppnås och går inte utöver vad som är nödvändigt för det syftet.

(8) Det är nödvändigt att införa påföljder för gärningsmännen som är tillräckligt stränga för att människohandel skall omfattas av de instrument som redan har antagits i syfte att bekämpa organiserad brottslighet, såsom den gemensamma åtgärden 98/699/RIF¹³³ om penningtvätt, identifiering, spårande, spärrande, beslag och förverkande av hjälpmedel och vinning av brott och den gemensamma åtgärden 98/733/RIF¹³⁴ om att göra deltagande i en kriminell organisation i Europeiska unionens medlemsstater till ett brott.

(9) Detta rambeslut bör bidra till att bekämpa och förhindra människohandel genom att komplettera de instrument som antagits av rådet såsom den gemensamma åtgärden 96/700/RIF¹³⁵ om upprättande av ett program för stöd och utbyte för personer ansvariga för att bekämpa människohandel och sexuellt utnyttjande av barn (STOP), den gemensamma åtgärden 96/748/RIF¹³⁶ om utvidgning av det uppdrag Europols narkotikaenhet erhållit, rådets och Europaparlamentets beslut 293/2000/EG¹³⁷ om att anta ett program för gemenskapens insatser (Daphne-programmet) för förebyggande åtgärder i kampen mot våld mot barn, ungdomar och kvinnor, den gemensamma åtgärden 98/428/RIF¹³⁸ om inrättande av ett europeiskt rättsligt nätverk, den gemensamma åtgärden 96/277/RIF¹³⁹ om en ordning för utbyte av sambandspersoner för att förbättra det rättsliga samarbetet mellan Europeiska unionens medlemsstater och den gemensamma åtgärden 98/427/RIF¹⁴⁰ om goda rutiner vid inbördes rättshjälp i brottmål.

HÄRIGENOM FÖRESKRIVS FÖLJANDE.

¹³³ EGT L 333/1, 9.12.1998, s. 1.

¹³⁴ EGT L 351/1, 29.12.1998, s.

¹³⁵ EGT L 322, 12.12.1996.

¹³⁶ EGT L 342, 31.12.1996.

¹³⁷ EGT L 34, 9.2.2000.

¹³⁸ EGT L 191/4, 7.7.1998, s. 4.

¹³⁹ EGT L 105, 27.4.1996.

¹⁴⁰ EGT L 191, 7.7.1998.

Artikel 1

Brott som avser människohandel för arbetskraftsexploatering eller sexuell exploatering

1. Varje medlemsstat skall vidta nödvändiga åtgärder för att säkerställa att följande handlingar är straffbara:

Rekrytering, transport, överföring, hysande, senare mottagande av en person, inbegripet utbyte eller överföring av kontroll över denna person, om

a) tvång, våld eller hot, inklusive bortförande, brukas, eller

b) svikligt förfarande eller bedrägeri brukas, eller

c) maktmissbruk eller utnyttjande av en utsatt belägenhet förekommer, som är av sådan art att personen inte har något annat verkligt eller godtagbart val än att ge efter för det missbruk som utövas, eller

d) betalning eller förmåner ges eller tas emot för att erhålla medgivande från en person som har kontroll över en annan person i syfte att exploatera den personens arbetskraft eller tjänster, inbegripet åtminstone tvångsarbete eller obligatoriska tjänster, slaveri eller sådana förhållanden som kan liknas vid slaveri eller träldom, eller i syfte att utnyttja honom eller henne i prostitution eller andra former av sexuell exploatering, inbegripet pornografi.

2. Samtycke av den som är offer för människohandel till avsedd eller faktisk exploatering skall anses sakna betydelse, om något av de medel som anges i punkt 1 a – d har använts.

3. När en handling som anges i punkt 1 rör ett barn är det ett straffbart människohandelsbrott, även om inte några av de medel som anges i punkt 1 a – d har använts.

4. I detta rambeslut avses med "barn" en person som är yngre än 18 år.

Artikel 2

Anstiftan, medhjälp, främjande och försök

Varje medlemsstat skall vidta nödvändiga åtgärder för att säkerställa att anstiftan, medhjälp, främjande och försök att begå de brott som anges i artikel 1 är straffbara handlingar.

Artikel 3

Påföljder

1. Varje medlemsstat skall vidta nödvändiga åtgärder för att säkerställa att de brott som avses i artiklarna 1 och 2 är belagda med effektiva, proportionerliga och avskräckande brottspåföljder som kan medföra utlämning.

2. Varje medlemsstat skall vidta nödvändiga åtgärder för att säkerställa att de brott som avses i artikel 1 är belagda med maximistraff på minst åtta års fängelse, om brotten har begåtts under någon av följande omständigheter:
- Brottet har på ett medvetet och genom grov oaktsamhet satt brottsoffrets liv på spel.
 - Brottet har begåtts mot ett offer som är särskilt utsatt. Ett brottsoffer skall anses vara särskilt utsatt åtminstone i fall då offret i sexuellt avseende är underårigt enligt den nationella lagstiftningen och om brottet omfattas av artikel 1.1 sista stycket.
 - Brottet har begåtts med användande av grovt våld eller orsakat brottsoffret allvarlig skada.
 - Brottet har begåtts inom ramen för en kriminell organisation enligt gemensam åtgärd 98/733/RIF av den 21 december 1998 om att göra deltagande i en kriminell organisation i Europeiska unionens medlemsstater till ett brott, bortsett från den påföljdsnivå som däri anges¹⁴¹.

Artikel 4

Juridiska personers ansvar

1. Varje medlemsstat skall vidta nödvändiga åtgärder för att säkerställa att juridiska personer kan ställas till ansvar för brott som avses i artiklarna 1, 2 och 3 och som begås för deras räkning av en person som agerar antingen enskilt eller som en del av den juridiska personens organisation och har en ledande ställning inom den juridiska personens organisation grundad på
- a) bemyndigande att företräda den juridiska personen, eller
 - b) befogenhet att fatta beslut på den juridiska personens vägnar, eller
 - c) befogenhet att utöva kontroll inom den juridiska personen.
2. Förutom för de fall som redan anges i punkt 1 skall varje medlemsstat vidta nödvändiga åtgärder för att säkerställa att juridiska personer kan ställas till ansvar när brister i övervakning eller kontroll som skall utföras av en sådan person som avses i punkt 1 har gjort det möjligt för en person som är underställd den juridiska personen att begå ett brott som avses i artiklarna 1, 2 och 3 till förmån för den juridiska personen.
3. Den juridiska personens ansvar enligt punkterna 1 och 2 utesluter inte lagföring av fysiska personer som är gärningsmän, anstiftare eller medhjälpare till de brott som avses i artiklarna 1, 2 och 3.
4. I detta rambeslut avses med *juridisk person* varje enhet som har denna ställning enligt tillämplig lagstiftning, med undantag av stater eller andra offentliga organ vid utövandet av de befogenheter som de har i egenskap av statsmakter samt internationella offentliga organisationer.

Artikel 5

Påföljder för juridiska personer

¹⁴¹ EGT L 351, 29.12.1998, s. 1.

Varje medlemsstat skall vidta nödvändiga åtgärder för att säkerställa att en juridisk person som anses ansvarig i enlighet med artikel 4 omfattas av effektiva, proportionerliga och avskräckande påföljder, som skall innefatta bötesstraff eller administrativa avgifter och som får innefatta andra påföljder, såsom

- a) frångående av rätt till offentliga förmåner eller stöd,
- b) tillfälligt eller permanent näringsförbud,
- c) rättslig övervakning,
- d) rättsligt beslut om upplösning av verksamheten,
- e) tillfälligt eller permanent stängning av inrättningar som har använts för att begå brottet.

Artikel 6

Behörighet och åtal

1. Varje medlemsstat skall vidta nödvändiga åtgärder för att fastställa sin behörighet beträffande de brott som avses i artiklarna 1 och 2 när

- a) gärningen helt eller delvis begåtts inom medlemsstatens territorium, eller
- b) gärningsmannen är medborgare i medlemsstaten, eller
- c) gärningarna begås för en juridisk persons räkning som är etablerad inom medlemsstatens territorium.

2. En medlemsstat får besluta att den inte kommer att tillämpa eller endast i särskilda fall eller under särskilda omständigheter kommer att tillämpa bestämmelserna om behörighet som anges i punkt 1 b och c när brottet har begåtts utanför dess territorium.

3. En medlemsstat som enligt sin lagstiftning inte utlämnar sina egna medborgare skall vidta nödvändiga åtgärder för att fastställa sin behörighet över och i tillämpliga fall lagföra de brott som avses i artiklarna 1, 2 och 3 som har begåtts av dess egna medborgare utanför dess territorium.

4. Medlemsstater som beslutar att tillämpa bestämmelserna i punkt 2 skall underrätta rådets generalsekretariat och kommissionen om detta, i tillämpliga fall med uppgift om i vilka särskilda fall eller under vilka särskilda omständigheter som beslutet gäller.

Artikel 7

Skydd av och hjälp till brottsoffer

1. Medlemsstaterna skall fastställa att utredningar om eller lagföring av brott som omfattas av detta rambeslut inte skall vara beroende av att den person som utsatts för brottet själv rapporterar eller anmäler det, åtminstone i fall där artikel 6.1 a är tillämplig.

2. Barn som blir offer för ett brott enligt artikel 1 bör anses som särskilt utsatta brottsoffer enligt artiklarna 2.2, 8.4 och 14.1 i rambeslutet om brottsoffrets ställning i straffrättsliga förfaranden.

3. Om offret är ett barn skall varje medlemsstat vidta alla möjliga åtgärder för att garantera barnets familj lämpligt stöd. I synnerhet skall varje medlemsstat, där det är lämpligt och möjligt, tillämpa artikel 4 i rambeslutet om brottsoffrets ställning i straffrättsliga förfaranden på den familj som det hänvisas till.

Artikel 8

Genomförande

1. Medlemsstaterna skall senast ... vidta nödvändiga åtgärder för att följa detta rambeslut.

2. Senast samma dag skall medlemsstaterna till rådets generalsekretariat och till kommissionen överlämna texten till de bestämmelser som införlivar de skyldigheter som de åläggs enligt detta rambeslut med deras nationella lagstiftning. Rådet skall senast den 30 juni 2004, på grundval av en rapport upprättad mot bakgrund av den information som medlemsstaterna lämnat och en skriftlig rapport från kommissionen, bedöma i vilken utsträckning medlemsstaterna har vidtagit nödvändiga åtgärder för att kunna efterleva detta rambeslut.

Artikel 9

Upphävande av gemensam åtgärd 97/154/RIF

Detta rambeslut upphäver gemensam åtgärd av den 24 februari 1997 beslutad av rådet på grundval av artikel K 3 i Fördraget om Europeiska unionen om åtgärder mot människohandel och sexuellt utnyttjande av barn i den mån den avser människohandel.

Artikel 10

Detta beslut skall även tillämpas på Gibraltar. Den dag som förs in här bör vara den dag som infaller två år efter rättsaktens antagande.

Artikel 11

Ikraftträdande

Detta rambeslut träder i kraft samma dag som det offentliggörs i Europeiska gemenskapernas officiella tidning.

Bilaga B

Förslag till

RÅDETS DIREKTIV

om tillfälligt uppehållstillstånd för offer för medhjälp till olaglig invandring och människohandel som samarbetar med myndigheterna

EUROPEISKA UNIONENS RÅD HAR ANTAGIT DETTA DIREKTIV med beaktande av Fördraget om upprättandet av Europeiska gemenskapen, särskilt artikel 63

första stycket punkt 3 i detta,

med beaktande av kommissionens förslag,

med beaktande av Europaparlamentets yttrande,

med beaktande av Ekonomiska och sociala kommitténs yttrande,

med beaktande av Regionkommitténs yttrande, och

av följande skäl:

(1) Utarbetandet av en gemensam invandringspolitik är grundläggande för att uppnå Europeiska unionens mål att upprätta ett område med frihet, säkerhet och rättvisa. I en sådan politik ingår att fastställa villkor för inresa och bosättning för utlänningar samt åtgärder för att bekämpa olaglig invandring.

(2) Europeiska rådet uttalade vid sitt särskilda möte i Tammerfors den 15 och 16 oktober, 1999 sin fasta beslutsamhet att hantera den olagliga invandringen vid källan, särskilt genom att bekämpa dem som sysslar med människohandel och ekonomiskt utnyttjande av migranter. Europeiska rådet rekommenderade medlemsstaterna att inrikta sina ansträngningar på att upptäcka och upplösa de kriminella nätverk som berörs samtidigt som rättigheterna för offren för sådan verksamhet säkerställs.

(3) Förenta nationernas generalförsamling har antagit en konvention mot gränsöverskridande organiserad brottslighet, ett tilläggsprotokoll om förebyggande, bekämpande och bestraffning av handel med människor, särskilt kvinnor och barn, samt ett tilläggsprotokoll om smuggling av migranter land-, luft- och sjövägen. Dessa instrument vittnar om att detta växande problem väcker oro även på det internationella planet. Gemenskapen och de femton medlemsstaterna undertecknade konventionen och protokollen i december 2000.

(4) Europeiska gemenskapen bereder flera rättsakter där brotten medhjälp till olaglig invandring och människohandel definieras.

(5) Detta direktiv inför ett uppehållstillstånd till offer för brotten medhjälp till olaglig invandring och människohandel. Upphållstillståndet som är tillräckligt attraktivt för att offren skall samarbeta med myndigheterna men samtidigt förenat med vissa villkor som gör att det inte inbjuder till missbruk.

(6) Det är därför nödvändigt att ge en definition av det tillfälliga uppehållstillståndet samt att fastställa villkoren för att utfärda det, offrets rättigheter under uppehållstillståndets giltighetstid och under vilka omständigheter medlemsstaterna får vägra att förlänga uppehållstillståndet eller återkalla det.

(7) Det är viktigt att offren upplyses om möjligheten att få uppehållstillstånd av detta slag och att de får en betänketid. Betänketiden bör göra det möjligt för offren att avgöra huruvida de vill samarbeta med polis och rättsväsen, med hänsyn till de risker ett sådant samarbete innebär. För att vara effektivt måste samarbetet ske frivilligt. Med hänsyn till offrens utsatta ställning bör de ha tillgång till det bistånd och den omvårdnad som deras tillstånd kräver.

(8) Om offret klart visar sin vilja att samarbeta och om den rättsliga myndigheten anser att offrets deltagande är av betydelse för det rättsliga förfarandet, utfärdar den behöriga

förvaltningsmyndigheten ett tillfälligt uppehållstillstånd med en giltighetstid på sex månader, som därefter får förnyas med sex månader i taget.

(9) Upphållstillståndet bör ge offret tillträde till arbetsmarknaden samt rätt att delta i yrkesutbildning eller annan utbildning, så att han eller hon kan bli oberoende och inte behöver återuppta kontakten med brottsorganisationen. I samma syfte får medlemsstaterna vid utfärdandet av uppehållstillståndet ställa som villkor att offret deltar antingen i integrationsprogram eller i program för att förbereda offret att återvända.

(10) Detta direktiv påverkar inte tillämpningen av andra bestämmelser om skydd av brottsoffer, vittnen eller särskilt utsatta personer. Direktivet påverkar inte heller medlemsstaternas rätt att utfärda uppehållstillstånd på humanitära eller andra grunder.

(11) Detta direktiv respekterar de grundläggande rättigheter och iakttar de principer som erkänns såsom allmänna gemenskapsrättsliga principer, bland annat i Europeiska unionens stadga om grundläggande rättigheter.

(12) Målen för den föreslagna åtgärden, nämligen att införa ett tillfälligt uppehållstillstånd för offer som samarbetar i kampen mot människohandlare eller människosmugglare, kan inte i tillräcklig utsträckning uppnås av medlemsstaterna. Brottsliga sammanslutningar av detta slag verkar per definition gränsöverskridande. För att bekämpa denna företeelse har alltfler medlemsstater infört uppehållstillstånd för personer som samarbetar med

rättsväsendet, och detta med positiva resultat. Det vore förödande om skillnader i medlemsstaternas lagstiftning skulle leda till att internationella brottsliga sammanslutningar flyttade sin verksamhet till medlemsstater där deras verksamhet möter färre hinder eller risker. Eftersom målen därför bättre kan uppnås på gemenskapsnivå, kan gemenskapen vidta åtgärder i enlighet med subsidiaritetsprincipen i artikel 5 i fördraget. I enlighet med proportionalitetsprincipen i samma artikel går direktivet inte utöver vad som är nödvändigt för att uppnå dessa mål.

HÄRIGENOM FÖRESKRIVS FÖLJANDE.

Kapitel I – Allmänna bestämmelser

Artikel 1

Syfte

Detta direktivs syfte är att införa ett tillfälligt uppehållstillstånd för tredjelandsmedborgare som fallit offer för brotten medhjälp till olaglig invandring eller människohandel (nedan kallade ”offer”) och som samarbetar vid lagföringen av gärningsmännen till sådana brott.

Artikel 2

Definitioner

I detta direktiv avses med

- a) *tredjelandsmedborgare*: alla personer, även statslösa personer, som inte är unionsmedborgare enligt artikel 17.1 i fördraget,
- b) *medhjälp till olaglig invandring*: de brott som beskrivs i artiklarna 1 och 2 i rådets direktiv om fastställande av hjälp till olaglig inresa, rörlighet och vistelse
- c) *människohandel*: de brott som beskrivs i artiklarna 1, 2 och 3 i rådets rambeslut av den om åtgärder för att bekämpa människohandel
- d) *verkställighetsåtgärd för beslut om avvisning eller utvisning*: alla åtgärder som vidtas av en medlemsstat för att verkställa ett av behörig förvaltningsmyndighet fattat beslut om avvisning eller utvisning av en tredjelandsmedborgare,
- e) *tillfälligt uppehållstillstånd*: alla tillstånd som utfärdas av en medlemsstat enligt dess lagstiftning och som ger offret rätt att vistas i medlemsstaten för att samarbeta med de behöriga myndigheterna.

Artikel 3

Tillämpningsområde

1. Detta direktiv är tillämpligt på offer som avses i artikel 1 som uppnått myndig ålder.
2. En medlemsstat får besluta att direktivets bestämmelser skall tillämpas på underåriga som uppfyller vissa villkor i dess interna lagstiftning.

Artikel 4

Skyddsklausul

Detta direktiv påverkar inte det skydd som flyktingar, personer med subsidiärt skydd och personer som ansökt om internationellt skydd åtnjuter enligt folkrätten och inte heller tillämpningen av andra instrument om mänskliga rättigheter.

Artikel 5

Förbud mot diskriminering

Medlemsstaterna skall genomföra bestämmelserna i detta direktiv utan diskriminering på grund av bland annat kön, ras, hudfärg, etniskt eller socialt ursprung, genetiska särdrag, språk, religion eller övertygelse, politisk eller annan åskådning, tillhörighet till nationell minoritet, förmögenhet, börd, funktionshinder, ålder eller sexuell läggning.

Artikel 6

Förmånligare bestämmelser

Detta direktiv påverkar inte lagar och andra författningar i medlemsstaterna som är förmånligare för personer som omfattas av direktivet.

Kapitel II - Utfärdande av tillfälligt uppehållstillstånd

Artikel 7

Information till offret

Om de behöriga myndigheterna finner att en person är ett offer som avses i artikel 1 i detta direktiv, skall offret genast upplysas om möjligheten att få det tillfälliga uppehållstillstånd som anges i detta direktiv.

Denna information skall lämnas av den myndighet som ansvarar för utredning eller lagföring av brottet eller av en icke-statlig organisation.

Artikel 8

Betänketid

1. Offret skall få en betänketid på trettio dagar för att besluta om att samarbeta med behöriga myndigheter. Denna betänketid börjar löpa vid den tidpunkt då offret avbryter alla förbindelser med de misstänkta gärningsmännen till de brott som avses i artikel 2 b och 2 c.
2. Under betänketiden, i väntan på att den myndighet som ansvarar för utredning eller lagföring av brottet fattar beslut i enlighet med artikel 10.1, har offret rätt till det bistånd och den vård som anges i artikel 9 och ingen verkställighetsåtgärd för beslut om avvisning eller utvisning får vidtas.
3. Betänketiden ger inte rätt till uppehållstillstånd enligt detta direktiv.

4. En medlemsstat får när som helst avbryta betänketiden, om personen återupptar kontakten med gärningsmännen till de brott som avses i artikel 2 b och 2 c, eller med hänsyn till allmän ordning och inre säkerhet.

Artikel 9

Bistånd och vård

1. Utan att det påverkar tillämpningen av bestämmelser om skydd för brottsoffer och vittnen, skall en medlemsstat ge offret lämplig bostad, akut läkarvård, psykisk vård och läkarvård som inte kan vänta samt socialt bistånd och bistånd till uppehälle om offret saknar tillräckliga tillgångar. Medlemsstaten skall värna om särskilt utsatta personers behov.
2. Medlemsstaten skall se till att offret får kostnadsfritt juridiskt och språkligt bistånd.

Artikel 10

Utfärdande av uppehållstillstånd och förlängning av giltighetstiden

1. Den myndighet som ansvarar för utredning eller lagföring av brottet skall, senast tio dagar efter det att betänketiden löpt ut, pröva följande:
 - a) Om det är av vikt att offret deltar.
 - b) Om offret klart visar sin vilja att samarbeta genom en första utsaga med denna innebörd till den myndighet som ansvarar för utredning eller lagföring av brottet, genom att offret anmäler brottet eller på något annat sätt som föreskrivs i medlemsstatens lagstiftning.
 - c) Om offret brutit alla förbindelser med de misstänkta gärningsmännen till brott som anges i artikel 2.
2. Upphållstillståndet skall utfärdas om
 - a) den myndighet som ansvarar för utredning eller lagföring av brottet har funnit att villkoren i punkt 1 är uppfyllda, och
 - b) hänsyn till allmän ordning och inre säkerhet inte talar emot ett utfärdande.
3. Det tillfälliga uppehållstillståndet skall ha en giltighetstid på sex månader. Det får förnyas med sex månader i taget, om villkoren i punkt 2 fortfarande är uppfyllda.
4. Om en medlemsstat utfärdar ett tillfälligt uppehållstillstånd till en person som tillsammans med sin familj eller med personer som är likställda med familjemedlemmar fallit offer för ett av de brott som avses i artikel 2 b och 2 c, skall medlemsstaten ta hänsyn till detta vid prövningen av huruvida de kan få uppehållstillstånd på humanitära grunder.

Artikel 11

Upphållstillståndets form

Det tillfälliga uppehållstillståndet kan bestå av ett klistermärke eller en separat handling. Det skall utfärdas enligt föreskrifterna och standardutformningen.

Kapitel III - Offrets rättigheter under uppehållstillståndets giltighetstid

Artikel 12

Arbete, yrkesutbildning och annan utbildning

En medlemsstat skall ge innehavaren av det tillfälliga uppehållstillståndet tillträde till arbetsmarknaden, yrkesutbildning och annan utbildning.

Artikel 13

Läkarvård och psykisk vård

1. En medlemsstat skall se till att innehavaren av det tillfälliga uppehållstillståndet har tillgång till primärvård, utöver den vård som nämns i artikel 9.
2. En medlemsstat skall tillgodose särskilda behov för offer såsom gravida kvinnor, personer med funktionshinder och offer för våldtäkt och andra former av sexuellt våld samt underåriga, om medlemsstaten har använt sig av möjligheten i artikel 3.2.

Artikel 14

Underåriga offer

Om en medlemsstat har använt sig av möjligheten i artikel 3.2, gäller följande bestämmelser:

- a) Medlemsstaten skall låta barnets bästa komma i främsta rummet vid tillämpningen av detta direktiv. Medlemsstaten skall se till att förfarandet är anpassat till barnets ålder och mognad. Medlemsstaten får i synnerhet förlänga betänketiden, om den anser att detta är förenligt med barnets bästa.
- b) Medlemsstaten skall ge barn tillträde till utbildningsväsendet på samma villkor som den statens egna medborgare. Medlemsstaten får begränsa tillträdet till att gälla det offentliga utbildningsväsendet.
- c) Om offret är en underårig utan medföljande vuxen, skall medlemsstaten dessutom vidta nödvändiga åtgärder för att fastställa den underåriges identitet samt huruvida denne verkligen saknar medföljande vuxen. Medlemsstaten skall göra allt för att snarast möjligt spåra den underåriges familjemedlemmar och så snart som möjligt ordna så att den underåriga får en rättslig företrädare, vid behov även i det straffrättsliga förfarandet.

Artikel 15

Återanpassningsprogram för offer

En medlemsstat får vid utfärdandet av det tillfälliga uppehållstillståndet ställa som villkor att offret deltar i ett program för integrering och eventuell yrkesutbildning i värdlandet eller i ett program för återvändande till

ursprungslandet eller för vidarebosättning i ett annat land som är berett att ta emot offret.

Kapitel IV - Vägran att förlänga uppehållstillstånd och återkallelse

Artikel 16

Vägran att förlänga uppehållstillstånd

1. Det tillfälliga uppehållstillståndet skall inte förlängas om villkoren i artikel 10.2 inte längre är uppfyllda, om förfarandet har avslutats genom ett rättsligt beslut eller om innehavaren av det tillfälliga uppehållstillståndet inte deltar i återanpassningsprogram som avses i artikel 15.

2. När det tillfälliga uppehållstillståndet upphör att gälla, blir den allmänna utlänningslagstiftningen tillämplig. Om offret ansöker om uppehållstillstånd av annat slag, skall medlemsstaten vid prövningen av ansökan ta hänsyn till att offret har samarbetat.

Artikel 17

Återkallelse av uppehållstillstånd

Det tillfälliga uppehållstillståndet får återkallas omedelbart

- a) om innehavaren har återupptagit förbindelserna med de misstänkta gärningsmännen till brotten,
- b) om den rättsliga myndigheten bedömer att offrets utsagor eller anmälan är falska eller innebär missbruk, eller
- c) om så krävs av hänsyn till allmän ordning och inre säkerhet.

Kapitel V – Slutbestämmelser

Artikel 18

Påföljder

Medlemsstaterna skall föreskriva påföljder för överträdelse av nationella bestämmelser som har utfärdats med tillämpning av detta direktiv och skall vidta de åtgärder som krävs för att se till att dessa påföljder tillämpas.

Påföljderna skall vara effektiva, proportionella och avskräckande.

Medlemsstaterna skall anmäla dessa bestämmelser till kommissionen senast den dag som anges i artikel 21, och alla senare ändringar som gäller dem så snart som möjligt.

Artikel 19

Uppgiftsutbyte

Medlemsstaterna skall varje år lämna aktuella uppgifter till kommissionen om

- a) antalet tillfälliga uppehållstillstånd som utfärdats, antalet förfaranden som inletts och förfarandenas eventuella utgång, och
- b) de återanpassningsprogram som föreskrivs i artikel 15 samt en utvärdering av programmens effektivitet för återanpassning av offer.

Artikel 20

Rapport

1. Senast den 30 juni 2007 skall kommissionen rapportera till Europaparlamentet och rådet om medlemsstaternas tillämpning av direktivet och vid behov föreslå ändringar. Medlemsstaterna skall lämna alla uppgifter som behövs för rapporten till kommissionen.
2. Efter det att den rapport som avses i punkt 1 har lagts fram skall kommissionen minst vart tredje år rapportera till Europaparlamentet och rådet om medlemsstaternas tillämpning av direktivet.

Artikel 21

Införlivande

Medlemsstaterna skall sätta i kraft de lagar och andra författningar som är nödvändiga för att följa detta direktiv senast den 30 juni 2003 och skall genast underrätta kommissionen om detta.

När en medlemsstat antar dessa bestämmelser skall de innehålla en hänvisning till detta direktiv eller åtföljas av en sådan hänvisning när de offentliggörs. Närmare föreskrifter om hur hänvisningen skall göras skall varje medlemsstat själv utfärda.

Artikel 22

Ikraftträdande

Detta direktiv träder i kraft den tjugonde dagen efter det att det har offentliggjorts i Europeiska gemenskapernas officiella tidning.

Artikel 23

Adressater

Detta direktiv riktar sig till medlemsstaterna.

11 Litteraturförteckning

11.1 Litteratur

- Tamas K & Hansson M. (1999) International Migration Development and Integration, Utrikesdepartementet, Stockholm
- Wijers & Lap-Chew (1997) Trafficking in Women, Forced labour and Slavery like practices in Marriage, Domestic labour and Prostitution, Foundation Against Trafficking in Women (STV) Utrecht.
- Holmqvist m.fl. Brottsbalken, en kommentar, del 1, Norstedts juridik, Stockholm
- Williams P (1997) Illegal Immigration and Commercial sex – The New Slave Trade, Transnational Organized Crime, Vol 3, No 4, London

11.2 Rapporter och artiklar

- IOL (2000) Trafficking in Women and Children: A regional Overview, Background paper No 4, IOL/Japan. Mars 2000 Jakarta
- Kvinnoforum (1999) Crossing Borders Against Trafficking in Women and Girls. A Resource Book for Working against Trafficking in the Baltic Sea Region, Stockholm
- U.S. Department of State (2000) Trafficking in Women and Children: The U.S. and International Response, Congressional Research service Report 98-649 C
- Crime Assessment - Trafficking of Human Beings into the European www.europol.eu.int/index.asp?page=

Union	publ_crimeassessmentTHB
STOP-Programmet	www.europa.eu.int /scadplus/leg/en/lvb/133015.htm
Gemensamma åtgärden 1997	www.europa.eu.int /scadplus/leg/en/lvb/133072.htm
RKP's lägesrapporter	Lägesrapport 3 "handel med kvinnor", 2000 Lägesrapport 4 "Handel med Kvinnor", 2001 Lägesrapport 5 "handel med kvinnor", 2003
Bazylko (1998)	"Poland, Ukraine to fight sex slave industry", IOM, Reuters, 16 juli 1998
European Conference on Trafficking in Women (1996)	Trafficking of Women to the European Union; Characteristics, Trends and Policy Issues
International Helsinki Federation for Human Rights (2000)	A Form of Slavery: Trafficking in Women in OSCE Member States, Wien, 19 juni, 2000
Renton, D (2001)	Child Trafficking in Albania, Rädda barnen, 2001
Social alert (2000)	SOS, Trafficking on the tracks of stolen childhoods, Research on Economic, Social and Cultural rights, No 2 December 2000
UNICEF (2000)	Trafficking in Human Beings in Southeastern Europe, UNICEF, Area Office for the Balkans
Brottsförebyggande rådet	www.bra.se
Kvinnoforum (2002)	Översyn av socialt stöd till kvinnor, flickor och pojkar, offer för människohandel i Sverige.

CATW	Legalising of prostitution is not the answer: The example of Victoria, Australia
	Sex Trafficking of women in the United States, international and domestic trends. Mars 2001
Socialstyrelsen	Rapport 2000:5, kännedom om prostitution, ISBN 91-7202-428-8
Regeringens seminarium om effekterna av legaliseringen av prostitution	http://naring.regeringen.se
Kvinnotryck 7, nov. 2002	www.roks.se/kvinnotryck
Riksrevisionsverket (2001:1)	Samverkan i gränskontrollen

11.3 Konventioner, deklARATIONER, resolutioner och rambeslut

FN konvention från 2000	Convention against transnational crime
Tilläggsprotokoll	Tilläggsprotokoll om förebyggande, bekämpande och bestraffande av handel med människor, särskilt kvinnor och barn.
FN konvention från 1979	Convention on the Elimination of all forms of Discrimination against Women (CEDAW)
Europolkonventionen	www.europol.eu.int
Haag deklARATIONEN från 1997	
Europaparlamentets resolution	KOM (1998) 726 – C5-0123/ 1999 – 1999/2125(COS)

Rambeslutet om människohandel	www.europa.eu.int /scadplus/leg/en/lvb/l33137.htm
Meddelande från kommissionen	KOM (2000) 854
Rådets direktiv om tillfälligt uppehållstillstånd	KOM(2002) 71

11.4 Europeiska gemenskapens tidning

EGT L 82, 22.03.2001

EGT L 203, 01.08.2002

EGT L 342, 31.12 1996

EGT L 63, 04.03.1997

EGT L 322, 12.12 1996

11.5 Offentligt tryck

Prop. 1997/98:55	Kvinnofrid
Prop. 2001/02:99	Sveriges antagande av rambeslut om åtgärder för att bekämpa människohandel.
Prop. 2001/02:124	Straffansvaret för människohandel
Prop. 1986/87:151	
SOU 2002:69	Människosmuggling och offer för människohandel
SOU 2001:14	Sexualbrotten – ett ökat skydd för den sexuella integriteten och angränsande frågor
SOU 1995:15	Könshandel

Rättsfallsförteckning

Högsta Domstolen	NJA 1986 s. 607
Svea Hovrätt	Mål nr. B 5842-00
Solna Tingsrätt	Mål nr. B 2636-02
Stockholms Tingsrätt	Mål nr. B 6613-99